

SZÚCS ILDIKÓ

**A KISGYERMEKES NŐK BELÉPÉSI ÉS VISSZATÉRÉSI ESÉLYEI A
MUNKAERŐPIACRA A CSALÁD- ÉS FOGLALKOZTATÁSPOLITIKAI ESZKÖZÖK
VISZONYRENDSZERÉBEN**

- Kutatási beszámoló -

A kutatási programot az Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet végezte az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával. Projekt azonosító: Echo K124/2005.

Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet
H-8000 Székesfehérvár, Forgó u. 15.
Tel: (22) 502-276, Fax: (22) 379-622
projekt@echosurvey.hu, www.echosurvey.hu

© Echo Survey
2005. december

Jelen kutatási beszámoló további felhasználásához lépjen kapcsolatba az Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet Közhasznú Társasággal!

A kutatási beszámoló kéziratnak minősül, hivatkozni ennek figyelembevételével a feltüntetett szerző, annak hiányában a beszámolót jegyző szervezet engedélyével lehet.

A kutatáshoz kapcsolódó adatbázis és módszertani anyagok az Intézetnél történt regisztráció után szintén elérhetők.

Javaslatait, észrevételeit, szakmai megjegyzéseit is szívesen várjuk a következő címen:

Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet

8000 Székesfehérvár, Forgó u. 15.

Tel: +36 (22) 502-276

Fax: +36 (22) 379-622

www.echosurvey.hu

info@echosurvey.hu

TARTALOM

Összefoglalás	3.o.
1. A VIZSGÁLAT HÁTTERE	9.o.
1.1 A kutatás célja	9.o.
1.2 A kutatás fő kérdései, elméleti alapjai	10.o.
1.3 Kutatási hipotézisek	11.o.
1.4 Kutatási módszer	12.o.
1.5 Mintavétel	13.o.
1.6 Adatfeldolgozás	19.o.
2. ELMÉLETI HÁTTÉR	21.o.
2.1 Hogyan egyeztethető össze a női munka a családi szerepekkel?	21.o.
2.2 A nők munkaerő-piaci részvétele és a gyermekvállalás	24.o.
2.3 Visszatérés a munkaerőpiacra	25.o.
3. A KISGYERMEKES NŐK DEMOGRÁFIAI HELYZETE	27.o.
4. KISGYERMEKES NŐK A MUNKAERŐPIACON	36.o.
4.1 Gazdasági-társadalmi háttér	36.o.
4.2 A kisgyerekes családok problémái és a családtámogatás	41.o.
4.3 A várandósság előtti és alatti munkavégzés	47.o.
4.4 A gyermekkel otthon töltött időszakban végzett tanulmányok	50.o.
4.5 Információforrások	54.o.
4.6 Munkába állás a gyermekkel otthon töltött időszak után	56.o.
4.7 A munkába állás motivációs tényezői	63.o.
4.8 A kisgyereket nevelő nők kettős terhe	67.o.
4.9 A sikeres életről vallott értékek	71.o.
5. SZEMÉLYES TAPASZTALATOK	75.o.
Szakirodalom	80.o.

ÖSSZEFOGLALÁS

Egyre több magyarországi társadalomtudományos kutatás foglalkozik a munkaerőpiac nemi eltéréseivel, a nők karrier lehetőségeivel, nyugdíj utáni továbbfoglalkoztatásával vagy éppen bizonyos pályák elnőiesedésével. Kutatásunkban egy speciális helyzetben lévő, ám igen széles női társadalmi részpopulációra koncentrált, a kisgyermekes nők munkaerőpiacra történő belépési illetve gyermeknevelési, gyermekgondozási időszakuk utáni/melletti visszatérési esélyeit vizsgáltuk. Mára már foglalkoztatáspolitikai evidencia lett, hogy Magyarország legnagyobb foglalkoztatási kihívása nem a munkanélküliek arányának csökkentése, hanem az aktivitási arány növelése. E területen potenciális tartalékok vannak az inaktív kisgyermekes nők munkaerő-piaci esélyeinek erősítésével.

A kutatás általános célja a kismamák, kisgyermekes nők visszatérési esélyeinek illetve a kisgyermekes pályakezdők munkába állási esélyeinek empirikus kutatása a foglalkoztatáspolitikai eszközök és a családtámogatási modellek viszonyrendszerében Magyarországon, különös tekintettel a nők életstratégiájára vonatkozóan. A kutatásban kisgyermekes nőnek tekintettük a hat éven aluli gyermeket nevelő nőket.

A kisgyermekes nők demográfiai helyzetének feltárása érdekében a KSH-NKI DPA 2001/2002 adatbázisából leválogattuk a hat éven aluli gyermekkel rendelkező nőket (n=1019) és a megvizsgáltuk másodelemzés formájában az alapvető háztartás statisztikai és demográfiai jellemzőiket, gazdasági aktivitási mutatóikat

A kutatás gerincét egy nagy tömegű célzott kérdőíves adatfelvétel alkotta (survey) a kisgyermekes nők körében. A kutatás során két almintát határoltunk le: a gyesen/gyeden/gyeten otthon lévő kisgyermekes nőket és a kisgyermeket munka mellett nevelő nőket. Rétegzett országos valószínűségi minta alapján mindösszesen 700 nő válaszolt a kérdéseinkre (350 főállásban dolgozó és 350 gyesen/gyeden lévő) az adatfelvétel során. Végezetül a kutatás tapasztalatait kisgyermekes nőkkel (aktívakkal és inaktívakkal) készített célzott, strukturált interjúkkal egészítettük ki (n=20).

Magyarországon a rendszerváltás előtt és az 1990-es évek első felében a munkaképes korú nők több mint 70 százaléka aktív kereső volt, ami európai viszonylatban kiemelkedő. A dolgozók döntő többsége teljes munkaidőben dolgozott, a részmunkaidő aránya 3-4 százalék körül volt. Ennek ellenére bár a rendszerváltás után a munkanélküliség jobban érintette a férfiakat, mint a nőket, az aktivitási arány jelentősen módosult.

A demográfiai panel alapfelvétel (DPA) a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének adataiból ismert, hogy a kisgyermekes nők házastársainak, élettársainak 83 százaléka dolgozik. Viszont ott, ahol a kisgyermekes anyuka nem dolgozik, a férfiak 18 százaléka sem dolgozik. További problémát jelent az, hogy a többgyermekes kisgyermekes családokban egyik vagy

mindkét szülő munkanélkülisége is gyakoribb, mint az egy-két gyermekes családokban.

A fejlett társadalmakban általánosan megfigyelhető jelenség, Magyarországon pedig talán még inkább jellemző, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel válnak munkanélkülivé.

A célzott empirikus kutatás a 0-6 év közötti kisgyermeket nevelő nőkre terjedt ki, ez önmagában behatárolja a megkérdezettek életkorát.: a legfiatalabb válaszadó 18, a legidősebb 49 éves, 95 százalékuk 21-40 év közötti. A megkérdezettek többségének egy vagy két gyereke van. A jelenleg főállásban dolgozók közül többnek van két gyereke, mint a GYES-es, GYED-en lévők közül, ám három vagy több gyermeket éppen ez utóbbi csoportba tartozók szültek nagyobb arányban. A legtöbb válaszadó partnerkapcsolatban él, ám a GYES-en, GYED-en lévők közül többen élnek élettársi kapcsolatban, mint a főállásban dolgozók közül. A válaszadók több mint 90 százalékának dolgozik a férje, élettársa, de ez a kutatás is megerősítette, hogy a három és több gyerekes nők között magasabb azoknak az aránya, akiknek a párja munkanélküli.

A kisgyermekes nők 17 százaléka közös háztartásban él párja vagy saját szüleivel. A megkérdezettek 68 százaléka saját tulajdonú lakásban lakik, 12 százalékuk bérelt lakásban és szintén 12 százalékuk a szülőkkel él.

GYES-en, GYED-en lévő válaszadók általában kevesebb pénzből gazdálkodtak, mint a főállásban dolgozók, ezzel összhangban. A főállásban dolgozók közül kevesebben mondták, hogy gyakran vannak anyagi gondjaik, mint a GYES-en GYED-en lévők közül.

A megkérdezettek szerint ma Magyarországon a munkaadók nem megértők a kisgyerekesek problémáival szemben, de a főállásban dolgozók közül sokan pozitívabbnak érzik saját helyzetüket, mint a munkaadók általános hozzáállását. A magasabb iskolai végzettségűek pozitívabb munkaadói hozzáállásról számoltak be, mint az alacsony képzettségűek.

Arra kértük a nőket, hogy az iskolai osztályzatoknak megfelelően értékeljék az egyes családtámogatási formák fontosságát. A válaszok alapján az apa számára biztosított szülői szabadságon kívül minden nagyon fontos minősítést kapott.

A válaszadók szerint ma Magyarországon a gyermekvállalás hátrányosan érinti a nők elhelyezkedési esélyeit, minél több gyermeket vállalnak, annál inkább hátrányos helyzetbe kerülnek a munkavállalás során. A megkérdezettek negatívabbnak vélik a gyermekvállalás hatását az elhelyezkedésre általánosságban, mint saját magukra vonatkoztatva.

Jellemző, hogy a válaszadók szerint a kisgyerekesek problémáinak megoldása elsősorban a család és az állam együttes feladata. Az igénybe vehető támogatások közül a családi pótlék, a terhességi gyermekágyi segély és a GYES a „legnépszerűbbek”, ezeket a gyermekvállalók döntő többsége igénybe vette vagy veszi, illetve tervezi, hogy igénybe fogja venni. A GYED-et már

kevesebben vették/veszik igénybe, igaz itt már 10 százalék feletti százalék azok aránya, akik nem jogosultak erre a támogatási formára. Az apa szülési szabadságát vették igénybe a legkevesebben.

A válaszadók négyötöde dolgozott az első terhessége* előtti időszakban, a jelenleg főállásban dolgozóknál ez az arány magasabb, mint a GYES-en, GYED-en lévőknél. A magasabb iskolai végzettségűek és a kevesebb gyermeket vállalók nagyobb arányban mennek vissza az előző munkahelyükre a gyerekekkel otthon töltött időszak után. A megkérdezettek harmada nem dolgozott a legkisebb gyermek születése előtt.

A válaszadók többsége a szolgáltató szektorban, jellemzően heti 40 órában, kötött, nappali munkarendben dolgozott a legkisebb gyermek születése előtti időszakban és gyakorlatilag mindenki bejelentette a terhességét a közvetlen főnökének a terhesség 21. hetéig. A felettesek és a kollégák többnyire pozitívan viszonyultak a terhes munkatárshoz.

Közismert, hogy a gyermekükkel otthon töltött időszak munkaerő-piaci szempontból nagy kiesését jelent a nők számára. Az ebből fakadó hátrányokat sokak szerint tanúással, képzéssel kompenzálni lehet és kell. Majdnem minden ötödik válaszadó részt vett vagy tervezi, hogy részt vesz valamilyen képzésben a gyermekkel otthon töltött időszak alatt. Az OKJ-s képzések a legnépszerűbbek, a képzésben résztvevők harmada ilyen formában tanult. A magasabb iskolai végzettségűek nagyobb arányban vesznek részt képzésben a gyermekükkel otthon töltött időszakban.

A munkaerőpiacról történő kiesés nem csak és nem elsősorban a szakatudás avulása miatt jelent nagy hátrányt a kisgyerekes nőknek. Fontos probléma lehet a kapcsolati háló gyengülése, ám a szakmai, munkahelyi kapcsolatok ápolása segítheti a visszatérést. A megkérdezettek több mint fele tartja, vagy tartotta a kapcsolatot a munkahelyével, a gyermekével otthon töltött időszakban. A magasabb iskolai végzettségűek nagyobb arányban tartják a kapcsolatot a munkahelyükkel. Minden tizedik megkérdezett dolgozik vagy dolgozott a gyermekével otthon töltött időszak alatt, leginkább anyagi okok miatt.

A napi hírek, események ismerete a gyermekkel otthon töltött időszakban sem elhanyagolandó, az elszigeteltség ekkor is hátrányos. A válaszadók döntő többsége a TV-ből tájékozódik a leggyakrabban, a lista második helyén a napilapok állnak. A két legritkábban használt forrás az internet és a magazinok.

Az Internet olyan tájékozási, kapcsolattartási, tanulási és egyre fontosabb távmunka eszköz, ami napszaktól függően, rugalmasan használható, az egyéni igényeknek megfelelően, de a megkérdezettek csaknem két harmada még soha nem használta az Internetet, és csupán a válaszadók 8 százaléka internetezik napi rendszerességgel. Leginkább a budapestiek, legkevésbé a községekben

* Első terhességen itt az első szüléshez kapcsolódó terhességet értjük.

élők jutnak hozzá a világhálózathoz.

A kisgyermekes nők döntő többsége szerint minden szempontból a legkisebb gyerekek három éves korában lenne ideális munkába állniuk, ám a jelenleg főállásban dolgozók 40 százaléka ennél hamarabb kezdett dolgozni. A megkérdezettek csaknem fele az előző munkahelyére ment vissza vagy szeretne visszamenni. Leginkább az állami/önkormányzati intézményeknél dolgozók és a diplomások szeretnék visszamenni, illetve mentek vissza a szülés előtti munkahelyükre.

A más munkahely keresésének legfőbb okai: a munkaadó nem veszi vissza a munkahelyére, az időbeosztás nem volt megfelelő vagy megszűnt a munkahelye. Az otthon töltött időszakban végzett tanulmányoknak megfelelő munkát szinte senki nem végez, vagy tervez végezni, ezért a képzéseknek elsősorban a szellemi frissesség megőrzése szempontjából van jelentősége. Munkahely keresésénél a legtöbben ismerősökre és újsághirdetésekre támaszkodnak. A női munkavállalás során a legfontosabb megoldandó probléma a gyerekek felügyelete. Legtöbb esetben a bölcsőde vagy óvoda jelent megoldást, minden tizedik megkérdezett a nagyszülőre bízna a gyermekét.

A kisgyermekes nők egy része szeretne valamilyen formában visszatérni a munkaerőpiacra, ehhez leginkább képzésre, tájékoztatásra és legfőképpen családbarát környezetre lenne szükségük. A válaszadóknak azonban van egy olyan csoportja, akik csak anyagi kényszerből vagy egyáltalán nem kívánnak munkába állni. Ők a családtámogatás emelését és a tradicionális családmodellt tartják megfelelőnek. A gyermekkel otthon töltött időszak utáni munkaerő-piaci pozíció, valamint az egyéni preferenciák eltérhetnek a szülés előttről. Ha összehasonlítjuk a legkisebb gyerekek születése előtti és a jelenlegi munkahelyeket, kiderül, hogy a korábban nem dolgozók leginkább a közepes vállalatoknál, az állami/önkormányzati intézményeknél helyezkedtek el, vagy egyéni vállalkozásban dolgoznak. Akik a szülés előtt szellemi munkát végeztek a szolgáltató szektorban, azok szinte kivétel nélkül jelenleg is ilyen munkát végeznek, a termelő szektorból azonban sokan a szolgáltatásba mentek a gyermekükkel otthon töltött idő után. A kisgyereket nevelő nők számára nem mindegy, milyen munkarendben dolgoznak. Nem meglepő, hogy a szülés előtti arányokhoz képest jelenleg többen dolgoznak kötött, nappali és rugalmas munkarendben, viszont csökkent a több műszakban dolgozók aránya. Azoknak volt a legkönnyebb elhelyezkedni, akik az előző munkahelyükre mentek vissza, nehezebb dolguk volt azoknak, akik új munkahelyet kerestek, és az első munkahelyet keresők helyzete volt a legnehezebb.

A kisgyermekes nők munkába állásának legfőbb motivációja a fizetés, a második helyen a felnőtt társaság iránti igény áll. A szakmai ambíció csak kevesek döntésében kap szerepet. A gyerekszám emelkedésével csökken az előrelépés, a szakmai ambíciók, a felnőtt társaság és a jövőbeni magasabb összegű GYED mint motivációs tényező szerepe. Általánosságban elmondható, hogy minél több gyerek van valakinek, annál inkább jellemző, hogy a fizetés az egyetlen fontos szempont a munkavállalás során.

A kisgyerekes nők munkába állása az egész család életére hatással van, nagyon fontos tényező a férj/élettárs hozzáállása. A megkérdezettek többségének párja támogatja a munkavállalását, ez az arány magasabb a jelenleg főállásban dolgozóknál, mint a GYES-en, GYED-en lévőknél. A partner támogató magatartása a magasabb iskolai végzettségűeknél jellemzőbb.

A GYES-ről, GYED-ről való visszatéréskor, a munkahely kiválasztásánál a legfontosabb szempontok: 1) fizetés, 2) a munkaidő megfeleljen az óvodai/bölcsődei menetrendnek, 3) biztos állás legyen, 4) a gyerek betegsége esetén otthon maradjon. A karrierépítés és a munka érdekessége háttérbe szorul.

Magyarországon hagyományosan a háztartáshoz és a gyerekneveléshez kapcsolódó teendők többségét a nők végzik. Ez általában akkor is így van, ha teljes munkaidőben dolgoznak, ezért egyáltalán nem mellékes, hogy a mindennapi feladatok ellátásában milyen segítségre számíthatnak. A válaszadók leginkább a gyerekfelügyeletben, legkevésbé a háztartási munkákban kapnak segítséget. A megkérdezettek többségének párja sem a gyermek születésekor, sem a nő munkába állásakor nem változtatott időbeosztásán.

A megkérdezett kisgyermekes nők, függetlenül az aktuális munkaerő-piaci státuszuktól magasan egyetértenek abban, hogy az államnak jobban kellene támogatni a gyereket nevelő családokat, hogy fontos, hogy a családi életünket bizonyos erkölcsi normák szerint éljük. Azt is pontosan látják, hogy ma már nincsenek életre szóló munkahelyek és foglalkozások, az embernek folyamatosan képezni kell magát, illetve hogy a mai világban meg kell ragadni minden lehetőséget, aki lemarad, azon nem fognak segíteni. A család és a munka viszonylatában egyetértenek abban, hogy olyan világot élünk, hogy a családi életet kell a munkához igazítani és nem, pedig fordítva. Ezek a fiatal nők vallják, hogy a munka hozzátartozik az ember életéhez illetve, hogy a kisgyermeket nevelő nőknek a részmunkaidős foglalkoztatás lenne a legmegfelelőbb. Faktorelemzéssel lehatároltunk két dimenziót: az egyik faktor a hagyományos nemi szerepfelfogás dimenziója (a férfi dolga, hogy pénzt keressen, a nő a családot tartja össze) a másik a női munkavállalás faktor.

A sikeres élet jellemzőnek vallott értékeit tekintve nincs igazából különbség a kisgyermeket otthonnevelő, egyes kismamák és a főállásban dolgozó nők között, mindkét csoport a boldog családi életben és a biztos anyagi háttérben méri elsősorban a sikert, ezt követi a gyermeknevelés és az egészséges életmód. A munkahelyi sikereket csak 55-57 százalékuk említette, mint a sikeres élet jellemző értékeit, csakúgy, mint a sok pénzt. A megfelelő szabadidő, a másokon való segítség már csak minden második, a felelősségteljes pozíció és a nagy tudás pedig csak minden harmadik kisgyermekes nő számára jelent sikert.

A kutatás során készített strukturált mélyinterjúkból kiderült, hogy a közalkalmazotti szférában dolgozók esetében nem okozott különösebb problémát a terhesség bejelentése a munkahelyen. A

versenyszférában azonban általában mindent megtettek a munkáltatók, hogy a kismama önként adja be felmondását, ezzel a munkaadó megszabaduljon a törvény által előírt kötelezettségtől. Az anyák többsége úgy véli, hogy a munkaadók nem érdekeltek abban, hogy kisgyereket, nevelő nőket alkalmazzanak, mert a mindennapokban túl sok probléma merülhet fel.

A részmunkaidős állás jó lehetőséget jelent a családi és a munkahelyi teendők összehangolására, ám emellett, hogy a munkaadók idegenkedése miatt kicsi a kínálat, a potenciális munkavállalók sem engedhetik meg maguknak, mert ez a típusú foglalkoztatás kevés jövedelmet jelent. A munkavállalás szempontjából a közsférában dolgozók előnyösebb helyzetben vannak, mint a versenyszférában dolgozók.

A gyermekvállalás és a karrierépítés szempontjából a kisgyermeket, nevelő nőket két csoportba lehet osztani: az egyik a karrierépítő, a másik a családaya típus a családaya kategóriába tartozóknak nehezebb elhelyezkedni, hiszen ők a családi teendőket sorolják első helyre, a karrierépítők rugalmasabban kezelik a családi feladatokat.

Az anyák többségénél megegyezik a vélemény abban, hogy legkisebb gyermekük 2,5- 3 éves koráig szeretnének otthon maradni a gyes/gyed alatti munkavállalás elsődleges oka kivétel nélkül az anyagi biztonság, megélhetés biztosítása volt. A megkérdezettek egy másik csoportjánál a munkavállalás másik fő motivációs tényezője a szellemi felfrissülés, számukra fontos, hogy kimozdulhatnak otthonról, új emberekkel találkozhatnak.

A megkérdezett anyák a gyes/gyed alatt többnyire elvégeztek egy-két tanfolyamot, esetleg felsőfokú képzést is szereztek, azonban ez a tudás nem piacképes, és többnyire nem is tudják használni a munkájuk során. Azok az anyák, akik nem kapnak elég segítséget a családtól, barátoktól, sokkal nehezebben élik meg az otthon töltött időszakot.

A megkérdezettek arról számoltak be, hogy a munkahelyi kapcsolatokat csak azokban az esetekben ápolják, ha a munkatársak kötődtek egymáshoz, barátság alakult ki köztük, az egyszerű munkahelyi kapcsolatokat nem ápták. A megkérdezettek véleménye szerint a napi nyolc óra, 8-16 óráig tartó munkaidő lenne ideális, mivel ebben az időszakban biztosított a gyermek napközbeni ellátása. Munkahely keresésénél a főbb szempontok, hogy közel legyen a lakóhelyhez, bölcsődéhez, óvodához, de ugyanilyen fontossággal bír a munkaidő kérdése is. A kisgyerekes nők munkavállalása elsősorban megélhetési okokra vezethető vissza, a karrierépítés iránti igény másodrendű.

A munkatársak általában pozitívan fogadják a gyesről/gyedről visszatérőket. Ellentéték elsősorban abból fakadnak, hogy a kisgyermekes nők több szabadidőt szeretnének, valamint elvárnák, hogy tekintettel legyenek speciális helyzetükre. A munkába állást segítenék a felkészítő tréningek a munkába állás előtt pár hónappal, könnyített munkavégzés, részmunkaidő, valamint hogy a gyerek betegsége esetén valóban otthon maradhassanak vele.

1. A VIZSGÁLAT HÁTTERE

1.1 A kutatás célja

Egyre több magyarországi társadalomtudományos kutatás foglalkozik a munkaerőpiac nemi eltéréseivel, a nők karrier lehetőségeivel, nyugdíj utáni továbbfoglalkoztatásával vagy éppen bizonyos pályák elnőiesedésével. A nők férfiakéhoz képest hátrányosabb munkaerő-piaci helyzetéről is jelenetek meg alapkutatások, a nők körén belül azonban tovább differenciált a társadalmi hátrányok és előnyök megoszlása. Kutatásunkban egy speciális helyzetben lévő, ám igen széles női társadalmi részpopulációra koncentrált, a kisgyermekes nők munkaerőpiacra történő belépési illetve gyermeknevelési, gyermekgondozási időszakuk utáni/melletti visszatérési esélyeit vizsgáltuk.

A tapasztalatok alapján a kisgyermekes anyák munkaerőpiacra való belépését illetve az onnan való önkéntes vagy kényszerű távolmaradását jelentős mértékben képes befolyásolni az állami foglalkoztatáspolitikai, valamint családpolitikai intézkedések rendszere. Kutatásunk során a kisgyermekes nők munkaerő-piaci helyzetét és kilátásait, esélyeit a család- és foglalkoztatáspolitikai eszközök által kifizített szociális térben is vizsgáltuk.

Több szakértői fórum, tanulmány rögzítette és mára már foglalkoztatáspolitikai evidencia lett, hogy Magyarország legnagyobb foglalkoztatási kihívása nem a munkanélküliek arányának csökkentése, hanem az aktivitási arány növelése. E területen potenciális tartalékok vannak az inaktív kisgyermekes nők munkaerő-piaci esélyeinek erősítésével.

Az utóbbi években, Európában és köztük Magyarországon lezajlott demográfiai és társadalmi változásoknak hatása volt a családpolitikára és a nemek közötti egyenlőtlenségpolitikára, melyek a családbarát munkahelyek kialakításában éppen úgy megnyilvánulnak, mint a számos helyi modellprogramokban, pilot projektekben. A kisgyermekes nők munkaerő-piaci (re)integrációjának kérdése úgy is megjelenik, mint a munka és a családi élet összeilleszthetőségének kérdése. Ennek javítására, fejlesztésére és népszerűsítésére kidolgozott, EU támogatással megvalósított pilot projektek tapasztalatainak összegzése nem célja jelen kutatásunknak, ugyanakkor nem haszon nélküli ezek legalább érintőleges tanulmányozása, különösen azért, mert a 2003-ban elfogadott CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőségről további implementációjának értelmében a 2005-től az 50 főnél nagyobb állami, önkormányzati intézmények és piaci foglalkoztatók által kötelezően készítendő esélyegyenlőségi tervekhez módszertani támogatások, ajánlások nem nagyon láttak még napvilágot.

A munkahelyi és családi felelősségek és kötelezettségek összeegyeztethetőségével kapcsolatos EU-s szabályzásokról és intézkedésekről valamint az ezzel kapcsolatos EU támogatással megvalósított pilot projektek tapasztalatairól az utóbbi időszakban napvilágra került néhány fontos

jelentés. Ezek közül különösen érdekes kutatási témánk szempontjából a témában készített „Zöld könyv” és azon tanulmányok melyek a nők munkaerő-piaci helyzetét, lehetőségeit az esélyegyenlőségi alapokon vizsgálják:

- Green Paper "Confronting demographic change: a new solidarity between the generations" (2005),
- Gender gaps in the reconciliation between work and family life (2004)
- Part-time work gives better work-life balance (2004)
- Women and men working weekends and their family circumstances (2002)
- Women and men reconciling work and family life (2002)
- Réconciliation de la vie familiale et du travail dans les micros et petites entreprises (2000)
- Reconciling Adaptability and Equal Opportunities in European workplaces - Report for DG Employment and social Affairs by Juliet Webster (2001)
- French Presidency report, Indicators for reconciliation of family and working life (2000)

1.2 A kutatás fő kérdései, elméleti alapjai

A kutatás során ketté kellett választani azon nők munkaerőpiaci helyzetének kérdését, akik kisgyermekes nőként jelenleg inaktívak és azokat, akik kisgyermekes nőként jelenleg is aktív munkaerőpiaci pozícióban vannak. Egy másik felosztás szerint azokat az inaktív nőket is célszerű külön tanulmányozni, akiknek a gyermekvállalás előtt még nem volt munkaerőpiaci tapasztalatuk (estükben munkaerőpiaci integráció lesz a kérdés) és azokat, akik már a gyermekvállalás előtt mutattak gazdasági aktivitást (esetükben munkaerőpiaci reintegrációról van szó). E kisgyermekes női klaszterek nemcsak eltérő családtámogatási eszközöket vehetnek igénybe, hanem a munkához és saját karrier elképzeléseikhez is eltérően viszonyulnak. Kutatásunk egyik fontos célja volt ezen vezérlő motívumok feltérképezése is.

A kutatás általános célja a kismamák, kisgyermekes nők visszatérési esélyeinek illetve a kisgyermekes pályakezdők munkába állási esélyeinek empirikus kutatása a foglalkoztatáspolitikai eszközök és a családtámogatási modellek viszonyrendszerében Magyarországon, különös tekintettel a nők életstratégiájára vonatkozóan. A helyzeteíráson és elemzésen túl a kutatás célja volt az is, hogy olyan javaslatokat, policy jellegű ajánlásokat is megfogalmazzon amelyek az ágazatpolitikai eszközrendszer formálása során közvetlenül is felhasználhatók.

A kutatás során több cikket és tanulmánykötetet is feldolgoztunk mint elsődleges szakirodalmat. Az alábbi tanulmányok adták a kutatás elméleti keretét, melyet összefoglalóan a beszámoló második fejezete tartalmaz.

- Frey Mária (1996) A nők helyzete a munkahelyen és a háztartásban in: Munkácsy Ferencné (szerk.) Foglalkoztatás, jövedelmi viszonyok, munkakörülmények, Struktúra-Munkaügy Kiadó, Bp.
- Nagy-Pongrácz-Tóth (szerk) (2002): Szerepváltozások, Társi, Bp.
- Lakatos Judit (2001) A férfiak és a nők munkaerőpiaci helyzete In. Frey Mária (szerk): EU-konform foglalkoztatáspolitikai, OFA, Bp.
- Buda Béla (1985) Női szerep – női szocializáció – női identitás in: Koncz K. (szerk.) Nők és férfiak, Hiedelmek és tények, MNOT-Kossuth, Budapest
- Feldberg, Roslyn – Glenn, Evelyn Nakano (1984): Male and female, job versus gender models in the sociology of work in: Siltanen, Janet – Stanworth, Michelle (eds.) Women and the Public Sphere – A critique of sociology and politics, Hutchinson, London, 1984
- Tóth Olga (1995) Attitűdváltozások a női munkavállalás megítélésében in: Szociológiai Szemle 1995/1.

1.3 Kutatási hipotézisek

Az egyéni konstruktív életvezetés, a társadalom számára és az egyén számára egyaránt építő, hasznos magatartás- és tevékenységrepertoár kialakulása szempontjából a szellemi, vagy fizikai munka kikerülhetetlen. A munkavégzés ugyanis szociálisan és individuálisan is fejlesztő hatású (nemcsak a kisgyermekes nőknél), az egyén szempontjából stabilizálja a fiataloknál kialakuló életvezetést, ezzel azon túl, hogy össztársadalmilag is hasznos, jelentősen csökkenti közvetlenül a társadalmi károkat és szociális kockázatokat. Ezzel együtt az aktivitás a társadalom, az adott közösség önfenntartásához is elengedhetetlen, ha az inaktivitási arány tartósan egy meghatározott szint fölé emelkedik, akkor veszélybe kerülhet a fenntartható gazdasági fejlődés éppen úgy, mint a társadalom integráltsága. A munkaerőpiacról való szándékolt vagy indirekt távolmaradás, szélsőséges esetben kirekesztődés természetes életkori sajátosságokat mutat, ám a szülés miatt a munkaerőiacról való távolmaradás integrációs modellek vagy családbarát munkahelyi környezet hiányában tartós inaktivitási periódust is eredményezhet.

Jelenleg a kisgyermekes nők munkaerőpiaci aktivitása alacsony, ennek okait kutatva az alábbi munkahipotéziseket fogadtuk el:

1. A fiatal pályakezdő nők egy részénél a gyermekvállalás tudatosan választott stratégia a munkaerőpiacra való halasztott belépés érdekében, más női társadalmi csoportnál azonban a gyermekvállalás vs. munkaerőpiaci szerep közötti választás eltérő motivációkkal bír, társadalmi rétegenként különbözik
2. A korábban munkaviszonnyal rendelkező kisgyermekes nők az inaktív periódus után nem a

korábbi munkahelyükre térnek vissza, ha sikerül elhelyezkedniük egyáltalán, hanem egy másik munkahelyet keresnek, ennek oka különböző lehet, s szektorálisan is eltérő mintát eredményezhetnek.

3. A több gyermeket tervező kisgyermekes nők számottevő része csak a magasabb összegű családi támogatások igénybevétele miatt tér vissza egy rövid időre a munkaerőpiacra.
4. Ha a fiatal nők túl sok időt töltenek el a felsőoktatásban, a gyermekvállalás után a munkaerőpiacra való belépési esélyük a magasabb kvalifikációjuk ellenére is jelentősen csökken.
5. A foglalkoztatáspolitikai eszközök és a családpolitikai valamint népesedéspolitikai eszközök bizonyos élethelyzetben lévő nőknél inkongruensek.
6. A tudatos családtervezési modellben elképzelt női gyermekvállalás/karrier tervek realizálását a munkaerőpiaci realitások keresztezik és kiszámíthatatlan irányba befolyásolják

1.4 Kutatási módszer

Jelen vizsgálat során a téma összetettsége és a célcsoport heterogenitása miatt komplex módszertan alkalmazása vált szükségessé, kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt alkalmaztunk. A kutatás kisgyermekes nőnek tekintettük a hat éven aluli gyermeket nevelő nőket (függetlenül attól, hogy saját gyermekét neveli van másét).

A kutatás legelső lépéseként lebonyolítottunk egy orientáló workshopot (alapozó fókuszcsoport) kisgyermekes nők és humánpolitikai szakemberek közreműködésével, mely az empirikus vizsgálat során alkalmazott adatfelvételi eszközök (kérdőívek, interjú-katalógusok) készítéséhez szükséges szervezeti, jogszabályi és szociális ágazati háttér információkat gyűjtöttük be, illetve a kutatási hipotézisnek megfelelő indikátorokat határoztuk meg.

Ezek alapján a kutatás legfontosabb indikátorai és az indikátorokhoz rendelt kérdéscsoportok a következők lettek:

Indikátor	Kérdéscsoport
Az állami támogatás szerepe	Alanyi és nem alanyi jogon járó szociálpolitikai ellátási formák ismerete, igénybevétele, preferenciája, tervezett igénybevétele
Szubjektív kirekesztődés	Családi és munkahelyi kapcsolatok Vélt munkaerőpiaci és családi helyzet
Munkaerőpiaci pozíció	Munkavállalás, foglalkoztató Munkarend Képzettség
Családi beágyazódás	Családi kötelek A család/férj támogató szerepe Kapcsolat a gyermekekkel

Probléma-percepció	A nők helye a munkaerőpiacon Munkavállalási nehézségek Munkahelyi és családi konfliktusok
Tanulási stratégia	Formális és informális oktatásban való részvételi aktivitás Tanulás a GYES/GYED előtt és alatt GYES/GYED alatti tanulmányok hasznosítása a munkaerőpiacon
Álláskeresés	Álláskeresési stratégiák Munkaerőpiaci információs csatornák használata
Attitűdök	A női munkavállalás társadalmi megítélése A sikeres élet jellemző értékei
Emocionális viszony	Munkához való érzelmi viszonyulás Családtagokhoz, gyerekekhez való érzelmi viszonyulás Munka vs. Család konfliktus érzelmi vonatkozásai

Ezt követően a kisgyermekes nők demográfiai helyzetének feltárása érdekében a KSH-NKI DPA 2001/2002 adatbázisából leválogattuk azok a hat éven aluli gyermekkel rendelkező nőket (n=1019) és a megvizsgáltuk másodelemzés formájában az alapvető háztartás statisztikai és demográfiai jellemzőiket, gazdasági aktivitási mutatóikat

A kutatás gerincét egy nagy tömegű célzott kérdőíves adatfelvétel alkotta (survey) a kisgyermekes nők körében. A kutatás során két almintát határoltunk le: a gyese/gyeden/gyeten otthon lévő kisgyermekes nőket és a kisgyermeket munka mellett nevelő nőket. (A jelenleg a gazdasági aktivitás hivatalos ILO és az egyes OSAP adatgyűjtésekben alkalmazott KSH definíció az inaktivitásról eltérő, jelen kutatásunkban a legalább 5 órában, főállásban dolgozó nőket tekintettük a munkaerőpiacon aktívnak, minden más (részben) otthon lévő kisgyermekes nőket inaktívnak tekintettük, függetlenül attól, pl. hogy a gyermek mellett a jogszabályban megengedett mértékben vállalnak-e munkát vagy sem). Rétegzett országos valószínűségi minta alapján mindösszesen 700 nő válaszolt a kérdéseinkre (350 aktív és 350 inaktív) az adatfelvétel során. A végleges kérdőív a gyese/gyeden otthon lévő kisgyermekes nőknél 12 oldalas lett és 230 kérdést tartalmazott a demográfiai alapadatokkal együtt, míg a munkaviszonnyal rendelkező kisgyermekes nőknek 229 kérdést tettünk fel.

Végezetül a kutatás tapasztalatait kisgyermekes nőkkel (aktívakkal és inaktívakkal) készített célzott, strukturált interjúkkal egészítettük ki (n=20).

1.5 Mintavétel

A kutatási koncepció alapján a kisgyermekes nők körében a kérdőíves adatfelvételt két alcsoportban volt célszerű végezni, a jelenleg dolgozó és a jelenleg gyese/gyeden lévők megkérdezésével. A két alcsoportban többségében egymással összehasonlítható kérdéseket vizsgálatunk, részben azonban szükséges volt helyzetspecifikus kérdések felvételére is. A végleges mintában jelenleg dolgozó, jelenleg még nem dolgozó, de munkát kereső, és jelenleg nem dolgozó és munkát nem is kereső kisgyermekes nők is kerültek. A konkrét mintavételnél az előre eltervezett módszertani lehetőségeket tekintve két

eljárás közül választhattunk. Az első, az lett volna, hogy TÁKISZ adatbázisát vesszük alapul, az aktív illetve az elmúlt években megszűnt gyes/gyed nyilvántartásából veszünk egyszerű véletlen vagy rétegezett véletlen mintát, azonban ez adatvédelmi szempontból nem volt megoldható. Így a hagyományos egyszerű rétegezett valószínűségi minta helyett többlépcsős rétegezett mintavételt kellett alkalmaznunk. Ennek első lépéseként az élveszületések száma és a régió alapján minden magyarországi települést kategorizáltunk (rétegeztünk). A rétegzés során az élve születések száma alapján 2003-at bázis évnak tekintve négy csoportot alakítottunk ki a) 0-30 születés, b) 31-150 születés, c) 151-800 születés, d) 801 vagy több születés. Régió alapján a jelenleg érvényben lévő NUTS 2 alapján soroltuk be a településeket 7 csoportba. A két dimenzió közös metszete alapján összesen $4 \cdot 7 = 28$ települési réteg került kialakításra.

Ezek után rétegenként meghatároztuk a minta elemszámát. Ennél szintén a születések számát vettük alapul, a 3145 településen mindösszesen 93745 szülés volt a bázis évben melynek megoszlása rétegenként az alábbiak szerint alakult.

Régió	Születésszám kategória	Települések száma	Éves születésszám	Megoszlás (százalék)
Közép-Magyarországi	801 feletti	1	14590	15,56
	151-800	20	5107	5,45
	31-150	76	5251	5,60
	0-30	90	1340	1,43
Közép-Dunántúli	801 feletti	1	860	0,92
	151-800	11	3332	3,55
	31-150	44	2556	2,73
	0-30	345	3200	3,41
Nyugat-Magyarországi	801 feletti	1	1235	1,32
	151-800	6	2571	2,74
	31-150	25	1477	1,58
	0-30	623	3223	3,44
Dél-Dunántúli	801 feletti	1	1439	1,54
	151-800	7	1816	1,94
	31-150	21	1358	1,45
	0-30	625	4121	4,40
Észak-Magyarországi	801 feletti	1	1540	1,64
	151-800	10	2697	2,88
	31-150	60	3238	3,45
	0-30	534	4938	5,27
Észak-Alföldi	801 feletti	2	2999	3,20
	151-800	13	3264	3,48
	31-150	101	6204	6,62
	0-30	273	3405	3,63
Dél –Alföldi	801 feletti	2	2523	2,69
	151-800	12	3401	3,63
	31-150	60	3695	3,94
	0-30	180	2365	2,52
Összesen		3145	93745	100,00

A rétegenként szükséges interjúk számát a fenti arányok alapján határoztuk meg. Abban az esetben, ahol a réteget csupán egy település alkotta (Miskolc, Pécs, Győr, Budapest, Székesfehérvár), ún. önreprezentáló településekről van szó, az interjúk száma megegyezik a település részesedésével az országos születési arányból. A többi réteg esetében a véletlen mintát vettünk a réteget alkotó településekből. Mivel az egy településen kérdezhető kérdőívek számát maximalizáltuk (kivéve az önreprezentáló településeket), bizonyos rétegek esetében két, más esetben három illetve négy települést választottunk a véletlen települési mintába az adott rétegből. Mindösszesen 56 település került az országos mintába.

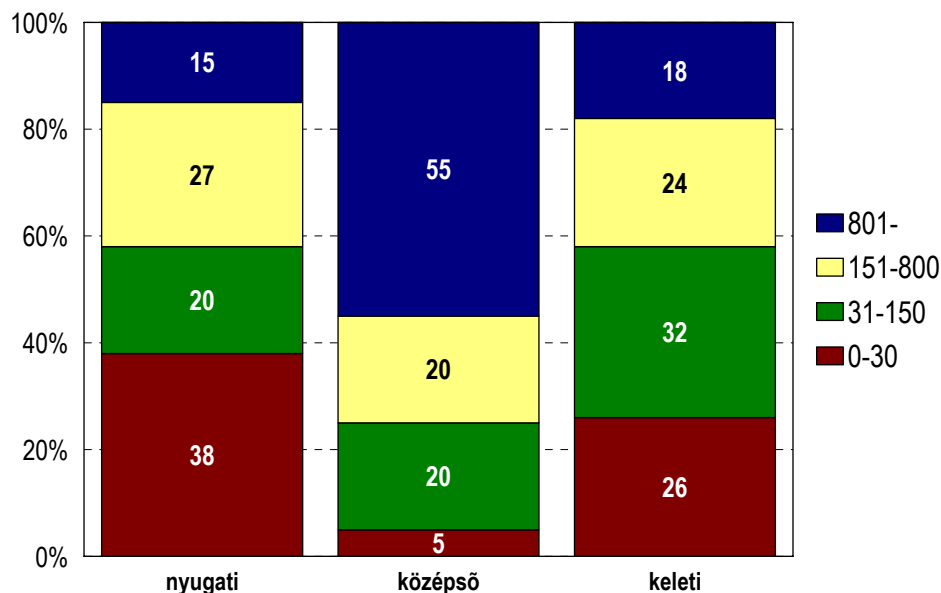
Második lépésben az adott településen kellett kiválasztani a mintába kerülő kisgyermekes nőt. A településen belüli kiválasztásnál a mintavétel módja véletlen sétás mintavétel standard kiindulási ponttal. Minden egyes településre kiválasztottunk egy véletlen kiindulási pontot és a séta irányát. A séta során útkeresztződéshez érve felváltva jobbra, majd balra fordulva kellett haladni. Ha a település vagy a kerület határához ért a kérdező, a határon ment a következő utcáig, ahol visszafordult a körzet felé. A startponttól számítva sűrűn lakott területeken (lakótelep, tömbházak) először a tizenötödik háztartásba (lakásba) kellett bejutni, családi házas részben vagy ritkán lakott területeken az ötödikbe. Amennyiben ott nem volt a szűrőfeltételnek megfelelő kisgyermekes nő, a sétát a közvetlen szomszéd felkeresésével kellett folytatni egészen addig, amíg nem volt sikeres interjú. A sikeres interjú után ismét a 15. illetve a 5. háztartásba kell bejutni, és így tovább, míg a településre kijelölt összes sikeres cím nem került lekérdezésre. Ha a mintába került személy nem volt otthon, akkor legalább kétszer vissza kellett menni, tehát összesen három felkeresés után lehetett elérhetetlennek minősíteni az alanyt. Elérhetetlenségről akkor beszéltünk, ha a mintába került alany tartósan nem volt elérhető (pl. külföldön volt, kórházi kezelés alatt áll, börtönbüntetését tölti, ismeretlen helyre költözött stb.), vagy ha a harmadik felkeresésre sem volt otthon. Válaszképtelenségről akkor volt szó, ha az alany elérhető közelségben volt, de nem volt olyan állapotban, hogy válaszoljon (kérdézt el lehetetlenítő fogyatékoság, pszichés problémák stb.) Válaszmehtagadás esetén az alany elérhető volt ugyan és képes is lett volna válaszolni, de nem akart. Ennek különféle okai lehettek, voltak egyszerűen indok nélküli válaszmehtagadók, aktuális állapotra hivatkozók, elfoglaltságra hivatkoztak, túlzottan bizalmatlanok stb. Válaszmehtagadónak tekintettük azt, aki mereven elzárkózott a felméréstől. A terepmunka tapasztalatai alapján a válaszmehtagadás az országos lakossági adatfelvételek átlaga alatt volt. A részleges válaszmehtagadás átlaga a kérdőíveken belül a 230 kérdésre 18 volt. A kisgyermeküket otthon nevelők körében ennél kicsit magasabb (21) a főállásban dolgozó nőknél alacsonyabb volt (15) azon kérdések átlagos száma, amelyre nem érkezett értékelhető válasz..

A kutatás empirikus adatfelvételét az Intézetünk mellett működő Echo Research Center végezte. A végső mintába 350 főállással rendelkező kisgyermekes nő és 350 gyesen/gyeden lévő

kisgyermekes nő került. A mintába került nők 28 százaléka Közép-Magyarországon (Budapest és Pest megye) él, 30 százaléka a nyugati régiókban (Nyugat-Magyarország, Dél-Dunántúl, Közép-Dunántúl) 42 százaléka pedig a keleti régiókban él (Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld). Településtípus szerint 27 százaléka olyan nagyvárosi környezetben él, ahol az éves születések száma meghaladja a 800-at, 23 százaléka olyan településről került ki, ahol 151-800 közötti a születések száma, 26 százaléka olyan kisebb településeken él, ahol 31-150 közötti számban születnek gyerekek, míg 24 százaléka olyan községekben lakik, ahol a születések száma nem haladja meg a 30-at egy évben. A mintavételi keret kisgyermekes státusz(alminta) és a hagyományos településtípus szerinti megoszlását országgrészenként az alábbi táblázat mutatja¹.

	Nyugati ország rész		Középső ország rész		Keleti ország rész	
Alminta →	Gyes/gyed	Főállásban dolgozik	Gyes/gyed	Főállásban dolgozik	Gyes/gyed	Főállásban dolgozik
↓ Település						
Budapest			27,6	27,6		
Megyei jogú város	17,9	18,4			12,2	12,2
Egyéb város	15,5	15,5	12,2	12,2	16,2	16,2
Község	16,4	16,4	10,2	10,2	21,6	21,6
Összesen	100 százalék		100 százalék		100 százalék	

A minta születés szám alapú településtípus szerinti megoszlása országgrészenként (NUTS1)

¹ A kutatási beszámolóban az alacsony esetszámok miatt nem a hét KSH tervezési statisztikai régiót (NUTS 2) tekintjük földrajzilag elkülönített egységnek, hanem összevontan beszélünk keleti, nyugati és a középső országgrészekről (NUTS 1 nagyregiók).

A kérdőíves adatfelvétel mellett részletes, célzott interjúkat készítettünk kisgyermekes nőkkel, mindkét almintában a nők munkaerőpiaci helyzetéről, a családbarát munkahelyekről, a családtámogatási és a foglalkoztatáspolitikai eszközök igénybevételének motivációiról, a terhesség előtti és utáni munkatapasztalatokról, a terhesség előtti és alatti tanulmányaikról valamint a család hozzáállásáról.

Az országban 4 régióban 18 kisgyermekes nővel készült személyes szociológiai interjú az alábbiak szerint.

A szociológia interjúk főbb demográfiai háttere

Családi állapot	Gyermekek	Hány évig volt otthon	Iskolai végzettség	Környezettel való kapcsolat	Segítség forrása	Munkaviszonya
Férjezett	6 éves 3 éves	6 évig	Gimnáziumi érettségi	A régi barátaival megszakadt a kapcsolat, az új munkahelyén kötött ismerősökkel tartják a kapcsolatot	Szülőktől	Határozott idejű munkaszerződése volt, a gyes után másik munkahelyre ment dolgozni
Férjezett	6 éves	3 évig	Szakközépiskolai érettségi	Nem változott a kapcsolata a volt barátaival, nem maradtak el a barátok	Féjtől, szülőktől	Megszűnt a régi munkahelye, 9 hónapig volt munkanélküli, amikor el tudott helyezkedni
férjezetlen	1 éves	1 éve van otthon	Szakközépiskolai érettségi	Régi kapcsolatai nem változtak	Férj, anyja	A régi munkahelyére megy vissza dolgozni (szerződéses katoná)
Férjezett	13 év 7 év 6 hó	Otthon fodrász	Szaktanácsos képző	Nem mindenki maradt meg a régi barátai közül	Nagyszülőktől	Mivel otthon dolgozott ez nem okozott problémát
Férjezett	20 hó	Születése óta van otthon	Technikus	Régi barátaival nem nagyon tartja a kapcsolatot, inkább kismamákkal barátkozik	Szülők	A régi munkahelyére nem várják vissza
egyedülálló	2 év	Születése óta van otthon	Gimnáziumi érettségi	Ritkultak a barátok	Szülők	Munkaközvetítő közvetítette, bízik benne, hogy sikerül elhelyezkedni
Párjával él együtt	2 év	Főiskolára jár, nem kellett elmenni tőle	Főiskolai hallgató	Nem változtak meg a kapcsolatai	Család	Nyelviskolában tanított, de nem volt állandó állása. A közalkalmazotti szférában szeretne elhelyezkedni
Férjezett	15 hó	A terhesség 9. hónapjától nem dolgozik	Egyetemi diploma	Vallás miatt nem változtak a kapcsolatai	Férj, szülők messze laknak	A régi munkahelyére visszavárják, de az utazás miatt nem tudja vállalni.
Egyedülálló	1 év	Születése óta	Főiskolai hallgató	Ritkábban találkoznak	Szülők	Még nem dolgozott, nem tudja, hol szeretne elhelyezkedni.
Férjezett	9 éves 1 éves	Születése óta	Szakközépiskolai érettségi	A baráti pároknak is hasonló korú gyerekeik vannak, ezért nem nagyon változtak a kapcsolatok	Férj	Saját vállalkozása volt, amit jelenleg a férj vezet. (ugyan oda megy vissza dolgozni).
Férjezett	4 éves	3,5	Főiskolai diploma	Régi kapcsolataik fellazultak, mert ahol nincs	Nagyszülőik, férj	Iskolában dolgozott, ott nem volt probléma a gyermekvállalás,

				még gyermek nincs közös téma se.		ugyan oda megy vissza dolgozni.
Férjezt	3 éves	3	Érettségi	Régi kapcsolatai közül majdnem az összes megszakadt.	Férj, szülők	Szeretne vállalkozást indítani, eladóként dolgozott, és a terhesség tényét nem fogadták pozitívan.
Férjezt	3 éves 14 hónap	3,5	Főiskolai diploma	Régi kapcsolatai nem szakadtak meg, elfogadták.	Férj	Tanárként dolgozott, ugyan oda várják vissza
Férjezt	5 éves	3	Főiskolai diploma	A gyermek születése előtt 3 évet az USA-ban éltek, ezért már előtte megszakadtak a kapcsolatok.	Férj szülei	A gyēs lejárta után 1-2 hónapra tudott csak elhelyezkedni, azóta munkanélküli
Férjezt	3 éves	2	Gimnáziumi érettségi	Kapcsolatai nem változtak, szinte mindenkinél hasonló korú gyerekek vannak	Saját magára számíthat csak	Könyvelőként dolgozik az anyja cégénél.
Férjezt	1 éves	A terhesség utolsó 3 hónapjától nem dolgozik	Érettségi, gyēs alatt főiskolán tanul.	Nehezen viseli az otthon töltött időt, barátokkal meglazult a kapcsolat.	Testvér, szülei	Régi munkahelyére visszavárják, magánszférában dolgozott, de nem oda szeretne visszamenni.
Férjezt	5 éves	A terhesség elejétől nem dolgozott	A gyēs alatt tette le az érettségét (8 ált.)	Baráti kapcsolatok nem változtak.	Férj szülei	A gyerek 1,5 éves korától dolgozott különböző vendéglátóhelyeken. Jelenleg munkanélküli
Férjezt	1 éves	A terhesség 3 hónapjától nem dolgozott	Egyetemi diploma	Nem változtak meg, de ritkultak az összejövedeleik.	Férj, saját szülei	Az ügyészségen dolgozott, visszavárják.

1.6 Adatfeldolgozás

A kérdőívből kinyerhető empirikus adatokat kódolás után számítógépen rögzítettük és ellenőriztük. Az adatelemzést SPSS programmal végeztük.

Egyes kérdéseknél azt kértük a válaszolóktól, hogy értékeljenek állításokat, minősítsenek társadalmi problémákat, intézményeket négy, öt illetve hétfokú skálán. Ezen kérdések esetében a kapott értékeket a könnyebb összehasonlíthatóság érdekében egy százfokú skálára számoltuk át, ahol a százás értéket az jelentette volna, ha az adott kérdésre minden válaszoló egyöntetűen a maximális, a nullát pedig az, ha a minimális pontszámot adja. A határ az ilyen százfokú skálákon az ötven pont. Az ez alatti érték általában negatív véleményt (bizalmatlanságot, elégedetlenséget, elutasítást stb.), míg az e feletti érték pozitív véleményt (elégedettséget, bizalmat, támogatottságot stb.) jelez².

Az elemzés során a gyakrabban használt egyváltozós elemzési technikák (gyakoriság, átlagok stb.) mellett a rejtett tartalmak, tendenciák vázolására ún. többváltozós matematikai-statisztikai módszereket is használtunk. A leggyakoribb többváltozós elemzési formák a következők voltak:

- * A korrelációs elemzés azt mutatja meg, hogy az egyes magas mérési szintű változók megítélése mennyiben hasonló. Ha van köztük hasonlóság (vagyis pozitív korreláció), akkor ezt egy korrelációs együttható fejezi ki, melynek értéke -1 és $+1$ között lehet. Minél magasabb ez az érték, annál nagyobb a hasonlóság a megítélésben. A megítélési hasonlóságot korrelációs hálózati ábrán ábrázoltuk.
- * A faktoranalízis és a főkomponens elemzés arra szolgál, hogy sok változóból (például egy hosszú kérdéssorból) kevesebb, jobban kezelhető egységeket kapjunk. Az eljárás alapja itt is az egyes változók megítélésének hasonlósága, de itt változó-csoportokat, megítélési mintázatokat kapunk végeredményül. Az egyes csoportokba tartozó itemekhez faktorsúlyokat rendel a számítógép (-1 és 1 között), amelyek azt fejezik ki, hogy az adott item, változó vagy állítás mennyire befolyásolja az adott faktor összképét. Minél inkább távol van a nullától ez a szám, annál jelentősebb az adott item befolyása az adott faktorra, (ha negatív ez a szám, akkor az adott item éppen ellenkező előjellel befolyásolja a faktort, mint pozitív faktorsúlyú társai).
- * A magas mérési szintű változók (pl. attitűd index, szorongási index, főkomponensek, hónapok száma stb) alkalmasak arra, hogy egy és többutas ANOVA módszer segítségével teszteljük, hogy melyik független változónak (pl. nem, település, korcsoport, kompetencia, aktivitás) mekkora a magyarázó ereje önmagában illetve közös modellbe építve. A gyesen/gyeden lévő kisgyermekes

² A százfokú skálára átkódolt ordinális mérési szintű skálák természete az átkódolással nem változott meg, továbbra sem tekinthető klasszikus arányskálának, vagyis a két skála érték között csak kisebb nagyobb relációkat lehet tenni de aritmetikai jellegű interpretációt nem tehetünk (pl. nem mondhatjuk, hogy az egyik vagy másik skálaérték pontosan kétszer nagyobb a másiknál).

nők és a főállásban dolgozó nők válaszai közötti különbségeket általában független mintás t-próbával teszteltük. Alacsonyabb mérési szinten bizonyos kérdések háttér változókkal való összefüggésekor³ a függetlenséget Chi-négyzet hipotézis tesztelése alapján illetve vonatkozó statisztikai próbák⁴ mentén teszteltük.

- * A klaszteranalízis nem a változókból, hanem a válaszadókból képez csoportokat (klasztereket), aszerint, hogy egyes kérdéseket, kérdéssorokat mennyire hasonlóan ítélték meg. Ezzel lehetővé válik, hogy egy-egy témakör (akár viszonylag sok kérdéssel) megítélése szerint csoportosítsuk a válaszadókat, és a csoportokat utána elemezzük akár társadalmi-demográfiai összetételük, akár más kérdésekre adott válaszaik alapján.

³ Ezek többségében alacsony mérési szintű változók

⁴ A CV és a Phi két nominális változó közötti kapcsolat erősségét, a Gamma pedig nominális és ordinális mérési szintű változó közötti kapcsolat erősségét mutatja. Mindkét mutató értéke akkor annál erősebb minél jobban közelít 1-hez abszolút értékben.

2. ELMÉLETI HÁTTÉR

A kutatás során a szakirodalmi feltárást egy-egy célzott kutatási kérdés köré csoportosítva végeztük. A készült rezümék az alábbi témákra koncentráltak:

- a női munka a családi szerepek összehangolásának problémái
- a nők munkaerő-piaci részvétele és a gyermekvállalás
- visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási idő után

2.1 Hogyan egyeztethető össze a női munka a családi szerepekkel?

Tóth Olga (1995) közel tíz éves elemzése pontosan rávilágított arra a sajátos helyzetre, hogy Magyarországon a rendszerváltás előtt és az 1990-es évek első felében a munkaképes korú nők több mint 70 százaléka aktív kereső volt, ami európai viszonylatban kiemelkedő. A dolgozók döntő többsége teljes munkaidőben dolgozott, a részmunkaidő aránya 3-4 százalék körül volt. Ennek ellenére bár a rendszerváltás után a munkanélküliség jobban érintette a férfiakat, mint a nőket, az aktivitási arány jelentősen módosult.

1994-ben „A családi értékek és a nemi szerepek változása” címmel nemzetközi empirikus kutatás készült, az adatfelvétel keretében Magyarországon 1500 főt kérdeztek meg. Mind a nők, mind a férfiak többsége úgy gondolja, hogy a kisgyerek megsínyli, ha az édesanyja 6 éves kora előtt dolgozik, ám a 3-6 éves gyerekek 88 százaléka óvodába jár. Tehát a családok nem tudják követni a vallott értékeiket. Ennek ellenére a megkérdezettek többsége úgy gondolja, hogy „egy dolgozó anya ugyanolyan meleg és szoros kapcsolatban lehet a gyerekeivel, mint egy olyan anya, aki nem dolgozik”. A megkérdezettek csaknem két harmada szerint „a család élete megsínyli, ha a feleség teljes munkaidőben dolgozik”. Az iskolázottabb nők ebben a kérdésben megengedőbbek, közülük kevesebben gondolják, hogy a teljes munkaidős állás veszélyezteti a családi életet.

Az 1988-as felméréshez képest a férfiak konzervatív véleménye a női munkavállalásról nem változott, a nők azonban jelentősen konzervatívabban gondolkodtak 1994-ben, mint 1988-ban a saját munkavállalásukról és családi szerepükről. Ennek ellenére Magyarországon a 6 év alatti gyerekeket nevelő nők többsége dolgozik (különösen a 3-6 éves gyerekek szülei), tehát a vallott értékek és a valóságos lehetőségek nem találkoznak.

Más aspektusból megvilágítja meg, tágabb földrajzi kontextusba helyezi a kérdést Aranyi Erzsébet (2001). A Tendenciák a család és a munka összeegyeztetésére az Európai Unióban és Magyarországon c. munkaanyag. Ebből is kiderül, hogy az utóbbi években előtérbe került az Európai

Unió országaiban és Magyarországon is tapasztalható csökkenő, öregedő népesség és csökkenő születésszám okinak kutatása. Magyarországon a népességcsökkenés okai között szerepel az európai átlaghoz képest korai halálozás és az európaihoz hasonló alacsony születésszám. Az alacsony születésszám egyrészt a gyerekvállalás későbbre halasztásából fakad, ez jórészt anyagi és munkavállalási okkal magyarázható. A későbbre halasztott első szülés következménye a kevesebb gyerek vállalása, valamint a terméketlenség növekedése. Nő a képzett, diplomás nők aránya, a karrier, gazdasági függetlenség egyre nagyobb szerepet játszik a nők életében, ami szintén a reprodukív magatartás változásának irányában hat. Az anyagi és munkavállalási szempont mellett más folyamatok is csökkentik a születések számát. Az individualizálódás, a rugalmas, instabil házasságok és partnerkapcsolatok, valamint a szabadidő felértékelődése mind a házasságkötés és a gyerekvállalás későbbre halasztását és az alacsonyabb gyerekszámot eredményez.

A születések számának alakulásában a családpolitikának is szerepe van, Magyarországon 1985-ben a GYED bevezetésével nőtt a termékenység. A családpolitika azonban csak akkor hat pozitívan a termékenységre, ha kiszámítható és hosszú távon érvényes. Az Európai Unióban többféle családi juttatási modell alakult ki. A vertikális jellegű modell elsősorban a szegényebb családokat célozza meg, rajtuk kíván segíteni. A horizontális modell elmélete szerint az a cél, hogy a gyerekes családok relatív szegénységét csökkentése, tehát a gyerekvállalás miatt a család ne kerüljön rosszabb anyagi helyzetbe, mint a saját társadalmi rétegéhez tartozók nem gyerek tagjai.

Aranyi meglátása szerint a családpolitika másik prioritása a kisgyerekes nők munkavállalásának segítése, ösztönzése. A bölcsődei, óvodai hálózat kiépítése elengedhetetlen feltétele a magas női foglalkoztatottnak. A nők két harmada a szolgáltató szektorban dolgozik, jellemzően a férfiaknál alacsonyabb bérért.

Magyarországon jellemző a házasságkötés csökkenése, az első házasság későbbi életkorra halasztása, ami összefügg a nők magasabb iskolai végzettségével. A válások száma növekszik, míg az újrَاهázasodási arány drasztikusan csökkent, viszont jelentősen növekedett a házasság nélküli együttélések és a házasságon kívüli szülések aránya. Emellett jellemző, hogy a fiatalok egyre tovább maradnak a szüleikkel, vagy vállalják az egyedülálló státuszt. A cikk megállapítása szerint Magyarországon a kisgyerekes nők foglalkoztatását kívánják ösztönözni azzal, hogy a munkavállaló köteles visszavenni a gyedről, gyesről visszatérőket és 30 napig garantálni foglalkoztatásukat. A gyakorlatban azonban sokak munkahelye megszűnt az otthon töltött időszak alatt vagy a munkáltató (a törvényi kötelezettség alól gyakran kibújva) nem alkalmazza tovább. A 30 év alattiak többsége aggódik amiatt, hogy a munkáltató nem venné vissza, ha szülni menne, emiatt sokan később vállalnak gyereket vagy kevesebb gyereket vállalnak, mint tervezték. Magyarországon is jellemző, hogy a nők alacsonyabb bérért dolgoznak. A nők alacsony részvétele a közéletben azt eredményezi, hogy a női érdekek nem

érvényesülnek az országos és a helyi politikában.

Aranyi arra is utal, hogy a családi és a munkahelyi teendők összehangolásának kiváló eszköze a részmunkaidős foglalkoztatás, ám Magyarországon a részmunkaidőben dolgozók aránya 5 százalék alatt van (a nőknél 8%), míg az Európai unióban (27-28%) és az Egyesült Államokban (18%) jóval elterjedtebb. Magyarországon a távmunka és a családbarát munkahelyek aránya elenyésző, holott ezzel lehetne ösztönözni a női munkavállalást.

Ez a dilemma aktívan foglalkoztatja a szakirodalmat. A fizetett munka és a családi élet közötti egyensúly kérdését is oda lehet visszavezetni, hogy a legtöbb fejlett országban egyrészt csökken a munkaképes korú népesség, ezért a nők munkába állására is szükség van, másrészt épp a születések számának növelése miatt fontos a munka és a családi élet összeegyeztethetősége (Frey 2001). A kormányzati politikák ezért ösztönzik a női munkavállalást és azt, hogy a férfiak is vállaljanak többet az otthoni teendőkből. A munka és a családi élet összehangolására irányuló politikákat két nagy részre lehet osztani: adózási és támogatási politikák, valamint gyermekgondozási és szülési/szülői szabadságok rendszere. Frey elemzésben kitér arra is, hogy az OECD országokban az apák foglalkoztatási rátája jelentősen meghaladta az anyákét, ám az olló gyorsan zárul, különösen a képzett nők foglalkoztatási rátája emelkedik. Az Európai Unió országaiban a hat év alatti gyereket nevelők csaknem fele azt tartja ideálisnak, ha mindkét szülő teljes munkaidőben dolgozik, 30 százalékuk szerint az a jó, ha a férfi teljes, a nő pedig részmunkaidőben dolgozik, és csupán tizedük gondolja azt, hogy csak a férfinak kell dolgoznia. Országoként eltérőek a vélemények, leginkább a skandináv országokban, valamint Görögországban és Portugáliában gondolják a megkérdezettek, hogy mindkét szülőnek teljes munkaidőben kellene dolgozni, a nők részmunkaidőben való munkavállalását leginkább a hollandok támogatják. Az alacsonyabb női keresetekből is fakadhat, hogy a nők kevésbé vállalnak aktív szerepet a munkaerőpiacon és több otthoni, nem fizetett munkát végeznek. Az otthoni munka a teljes munkaidőben foglalkoztatott nőkre is jellemző, rajtuk van a legnagyobb teher.

Az utóbbi évtizedekben az egyéni adózás elterjedtsége nőtt a családi adózás rovására (Frey 2001). Az egyéni adózás a már dolgozó pároknál ösztönzi mindkét fél munkában maradását, ezt azonban a különböző (családosoknak járó) kedvezmények csökkenthetik és a legtöbb országban, az adórendszer típusától függetlenül ténylegesen csökkentik is. A családbarát környezet kialakításának, a nők munkaerőpiaci részvételének legfontosabb elemei: elegendő számú és magas színvonalú gyermekintézmények, rugalmas munkaidő, részmunkaidő, szülési/szülői szabadság, munkaviszony megszakításának a lehetősége, valamint az ápolásra szoruló hozzátartozók ellátásának segítése.

Az állami ösztönzők mellett jelentős szerepet játszanak a női munkavállalás növekedésében a vállalatok családbarát intézkedései, melyeket a szerző négy csoportba sorolta: a) munkahelyi távollét családi okokból, b) munkaidő-beosztás megváltoztatása családi okokból, c) gyakorlati segítség a

gyermek- és idősgondozásban, d) képzés és információk nyújtása.

A munkahelyek családbarát intézkedései elsősorban azokba az országokban jellemzők, ahol az állami ösztönzők szerepe csekély. A kedvezmények, ösztönzők együttesen hatékonyabban működnek, jobban növelik a foglalkoztatást és a termékenységet, mint önmagában egy-egy intézkedés.

Az aktív kereső nők döntő többsége elvben is és gyakorlatban is egyetért a női munkavállalással, ám inkább részmunkaidőben szeretnének dolgozni, mert a családi feladatok többségét is ők végzik. A családok többsége azonban nem engedheti meg magának azt a bevétel-kiesést, amit a nő részmunkaidőben való dolgozása eredményezne, ezért egy állami ösztönzőt, egy harmónia-segélyt lenne célszerű bevezetni, ami pótolná (legalább részben) a kieső jövedelmet. Frey Mária egy másik cikke is rávilágít arra, hogy a női foglalkoztatás és a születésszám egyidejű növelése családbarát környezet kialakítását igényli. A jogi garanciák kétélű fegyvernek bizonyulhatnak: a védeni kívánt csoportokat eleve fel sem veszik a munkáltatók vagy elsősorban tőlük szabadulnak meg. Közismert, hogy az Európai Unióban a nők foglalkoztatottsága jóval alacsonyabb, mint az Egyesült Államokban. Az alacsony európai foglalkoztatottság és a magas munkanélküliség visszaszorítását célozza a luxemburgi folyamat. Ennek 21. irányelve a munka és a családi élet harmonizálása, a 22. irányelv a munkába való visszatérés megkönnyítése. Ennek eszközei a szülési/szülői szabadság, a munkaviszony megszakításának lehetősége, a részmunkaidős foglalkoztatás, a rugalmas munkaidő és a gyermek-, illetve idősgondozási intézmények kiépítése, fejlesztése.

Magyarországon a nők foglalkoztatása nem marad el jelentősen az uniós átlagtól, a férfiak foglalkoztatottsági aránya azonban jóval alacsonyabb, mint az európai átlag. Az 1-2 gyereket nevelő nők többsége dolgozik, a harmadik gyerektől azonban a foglalkoztatottság drasztikusan csökken. A magyarországi családtámogatási rendszer hangsúlyozza a célja szerinti semleges igénybevétel lehetőségét, ám nem a munka és a családi élet harmonizálását segíti, hanem a munkaerőpiac elhagyására ösztönöz.

A részmunkaidő ideális megoldásnak tűnik a családi élet és a munka összehangolása tekintetében, ám Magyarországon a részmunkaidős foglalkoztatás alig van jelen. Ennek több oka van: a munkaadóknak nem érdeke, mert fajlagos költsége magasabb, valamint nehéz a termelés ütemezése. Munkavállalói oldalon a fő probléma az alacsony jövedelem, a kedvezőtlenebb munkaerőpiaci pozíció és a munkabérből származtatott juttatások alacsony szintje.

2.2 A nők munkaerő-piaci részvétele és a gyermekvállalás

Bukodi-Róbert 1999-es tanulmánya a házasság vagy élettársi kapcsolatban élő nők munkaerő-piaci viselkedését vizsgálja gyermekvállalás esetén: kilépés a munkaerő-piacról szülési szabadság miatt és munkába való visszalépés. Életkori hatás: minél idősebbek a nők, annál inkább korlátozzák szülési

terveiket a munkával kapcsolatos elképzeléseik megvalósítása érdekében.

A humán tőke két részből áll: az iskolai végzettségből és a munkaerő-piaci beágyazottságból. A nők általában kevesebb humán tőkét halmoznak fel. A közgazdasági családelmélet szerint a háztartások célja az erőforrások és javak leghatékonyabb hasznosítása, ezért a férj a pénzkereső tevékenységét maximalizálja, a feleség pedig az otthoni teendőket és a család összetartásának feladatát látja el. A magasan kvalifikált és munkaerőpiaci tapasztalattal rendelkező (nagy humán tőkét felhalmozó) nők általában házasságkötés után is alkalmazásban maradnak és szülés után hamarabb visszatérnek a munkaerő-piacra. Magyarországon a kulturális homogenitás hatása (a házastársak hasonló képzettségűek) erősebb, mint a gazdasági heterogenitásé, ami ösztönzi a képzett nők munkavállalását. Az elemzés alapja a KSH 1992. Évi társadalmi mobilitás-felvétele, ami 29 000 fő megkérdezésével zajlott.

A közgazdasági elmélet komparatív elmélet hipotézise alapján a képzett férfiak feleségei hagyják el a munkaerő-piacot. Magyarországon ezzel ellentétben a képzetlen nők nagyobb valószínűséggel hagyják abba a munkát, mint képzett társaik. A képzett nők, ha abba is hagyják a munkát, hamarabb visszatérnek a munkaerő-piacra, mint a képzetlenek. Tehát Magyarországon nem igazolódtak a háztartás-gazdaságtan hipotézisei, itt inkább a humán tőke modell érvényes.

2.3 Visszetérés a munkaerőpiacra

Magyarországon az 1990-es években a munkavállalási korú nők tizede volt távol a munkaerőpiactól gyermekgondozási ellátás miatt. Bár a nők a gyermekvállalást hátrányosnak tartják a munkavállalás szempontjából, de ez nem befolyásolja családalapítási elképzeléseiket. Lakatos Judit vonatkozó tanulmánya (Lakatos 2001) szerint az 1990-es években a kisgyerekes nők munkaerőpiaci reintegrációja jelentősen megnehezült és csökkent. Ennek oka a valószínűsíthető gyakoribb távollét a gyerek betegsége miatt, rugalmatlanabb rendelkezésre állás a családi teendők miatt, az életkorból fakadó kisebb munkatapasztalat és az otthon töltött időszak miatt a munkahelyhez történő kötődés lazulása. Az ellátási formák változása (gyes alanyi jogúvá tétele) és a munkaerőpiaci helyzet együttesen azt eredményezték, hogy miközben a születési szám folyamatosan csökken, a nők egyre nagyobb hányada vesz igénybe gyermekgondozási ellátást. Emellett 1993 és 1999 között jelentősen nőtt azok aránya, akik a szülés előtt nem dolgoztak, valamint negyedük már több mint 4 éve, tizedük legalább 8 éve távol volt a munkaerőpiactól, ami szintén megnehezíti a munkavállalást. Emellett jellemző, hogy a gyermekszám emelkedésével csökken a nők munkába állási hajlandósága. A megkérdezett nők többsége úgy gondolja, hogy az elhelyezkedésnél hátrányt jelent a gyerekvállalás, ám véleményük szerint a szakmai előmenetelre és a keresetre már nincs különösebb hatással. A családtervezésnél a munkahelyi előmenetel nem jelentős befolyásoló tényező, ezzel szemben a család anyagi helyzete és a

családtámogatási rendszer meghatározó.

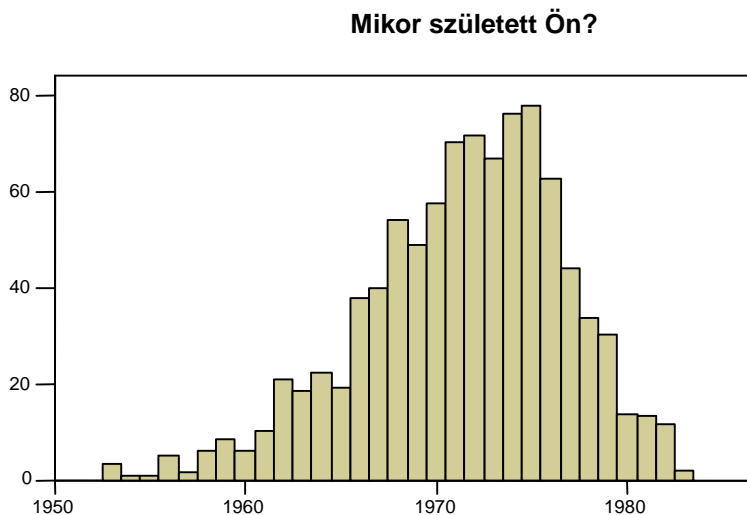
Jelenleg nem a magas munkanélküliség, hanem az alacsony foglalkoztatottság jelenti a fő problémát. A munkaerőpiac szűkülésével párhuzamosan sok tevékenység áthelyeződött a fekete gazdaságba és az otthoni, nem fizetett munkák területére. A 80-as évek végéhez képest jelentősen csökkent a családok által igénybe vett külső szolgáltatások aránya. A foglalkoztatás bővítésének lehetősége lenne az otthoni-személyi szolgáltatások kielégítése a fizetett szolgáltatások szektorából. Ez a szociális szolgáltató ágazat felszívna a képzetlen, főként női munkaerőt és lehetővé tenné a női foglalkoztatás emelkedését az otthoni teendők csökkentésével. A rendszer megszervezése állami keretek között elképzelhető (Frey 2001b).

3. A KISGYERMEKES NŐK DEMOGRÁFIAI HELYZETE

A demográfiai panel alapfelvétel (DPA) a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének nagymintás vizsgálata. Ez a kutatás hazánkban jelenleg a legnagyobb olyan kérdőíves vizsgálat, amely követéses kutatással gyűjt adatokat a hazai népesedési helyzet átalakulásáról, az átalakulás okairól. A vizsgálat keretében több mint 16 000 felnőtt magyar állampolgártól gyűjtöttek adatokat, először 2001/2002 fordulóján.

A kisgyermekesek nők általános demográfiai helyzetével kapcsolatos alapvető statisztikai adatokat a DPA segítségével táruk fel másodelemzés útján. A 2001-es demográfiai panel alapfelvételtől leválogattuk azokat a nőket, akiknek 6 évesnél fiatalabb gyermekük van, így egy 939 fős részadatbázist (almintát) kaptunk.

Ezek alapján a mintában a legidősebbek 1953, a legfiatalabbak 1983-ban születtek, tehát a legidősebb anyukák a 2001-es kérdezéskor 48 évesek, a legfiatalabbak 18 évesek voltak (ez volt a kérdés alsó életkori határa). A megkérdezett kisgyermekes anyukák közel 63 százalék-a a '70-es években született, tehát a 25-35 éves korosztályba tartozik. Ennek a korosztálynak is a felső felében vannak a legtöbben. Ez a gyermekvállalás általános későbbre tolódásával magyarázható. A fejlett ipari országokban, ugyanis általános tendencia, hogy a tanulás és a munkavállalás kitolódása miatt a fiatal nők egyre később vállalnak gyermeket. Az első gyermek vállalása fokozatosan a 30. életév felé tolódik.

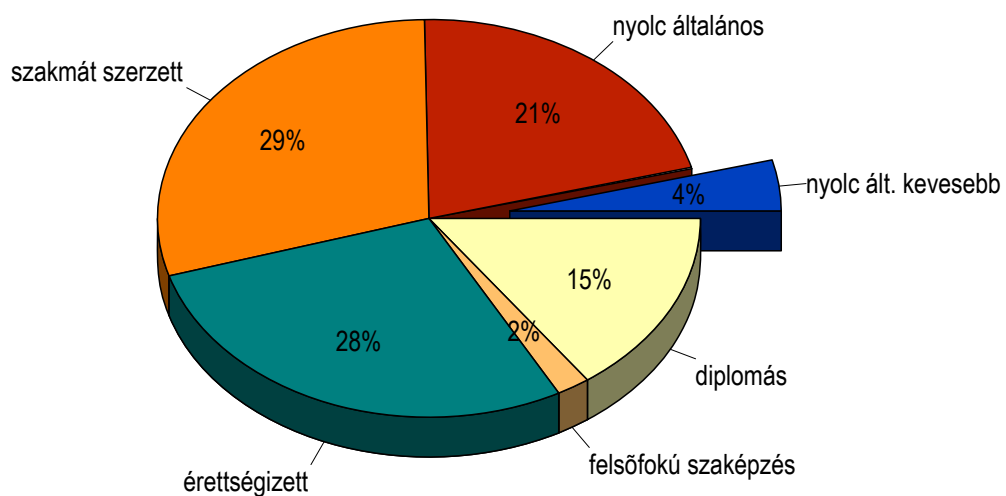

A legtöbben 1975-ben születtek, átlagéletkoruk 2001-ben 30 év volt. A megkérdezett kisgyermekes anyukák nagy százalékban (74 százalékban) házasok és együtt is élnek a házastársukkal. 2 százalékuk házas ugyan, de külön él a házastársától, 8 százalékuk elvált, 15

százalékuk hajadon, és akad köztük özvegy is (1 százalékuk). Azok közül, akik kötöttek már házasságot, a legtöbbjük, 93 százalékuk jelenleg az első házasságában élt a DPA idején. A kisgyermekes nők leggyakrabban négy fős háztartásban élnek, 86 százalékuk háztartásában legfeljebb 5 ember él. A kisgyermekes anyukák 40 százalékának egy, 35 százalékuknak két gyermeke van, de a válaszadók kilenc tizedének legfeljebb három gyermeke van.

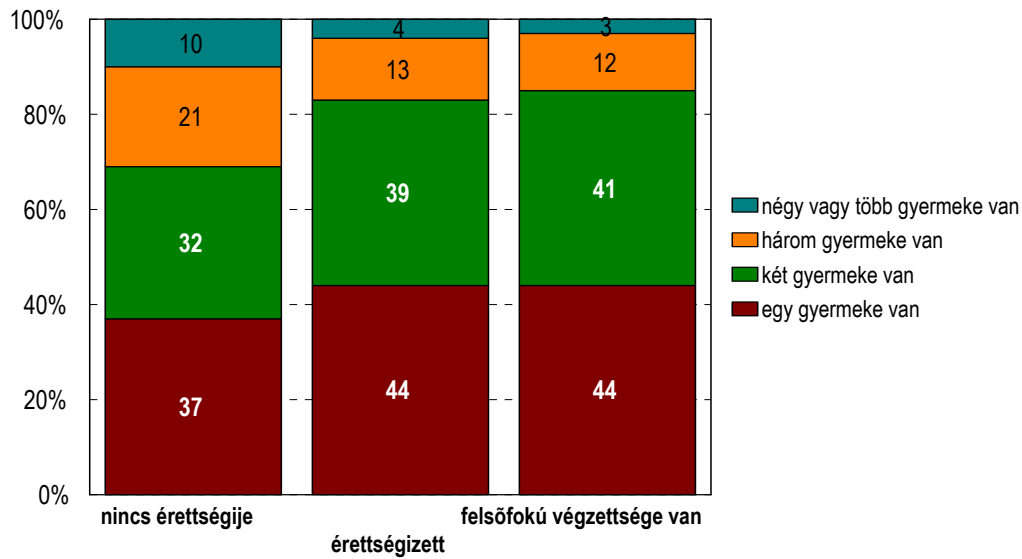
Ami a kisgyermekes nők iskolai végzettségét illeti, megállapítható, hogy valamivel több, mint felük (53 százalék) legfeljebb szakmunkásképzőt végzett, egyetemi vagy főiskolai diplomája pedig 15 százalékuknak van. A diplomások aránya közöttük alacsonyabb, mint az ugyanebbe az életkori kategóriába eső nők között általában. Ennek az a magyarázata, hogy a 18-30 éves korosztályban, ahol az utóbbi években megnőtt a diplomás végzettségű nők aránya, sokaknak éppen az iskolai évek kitolódása miatt még nem született gyermeke, így nem is kerültek be a kisgyermekes almintába.

A kisgyermekes nők iskolai végzettsége

Ha az iskolai végzettség és a gyermekek számának kapcsolatát vizsgáljuk, azt a jól ismert tendenciát láthatjuk, hogy minél magasabb az iskolai végzettsége a kisgyermekes anyukának, annál kevesebb gyermeke van. Míg egy vagy két gyermeke leginkább a felsőfokú végzettségűeknek van, 3 vagy több gyermeke leggyakrabban az alacsonyabb végzettségű, 8 általánost vagy szakmunkásképzőt végzett kisgyermekes nőknek van. Ez megegyezik az évtizedek óta megfigyelhető általános tendenciával.

A kisgyermekes nők iskolai végzettsége és gyermekeinek száma közötti kapcsolat

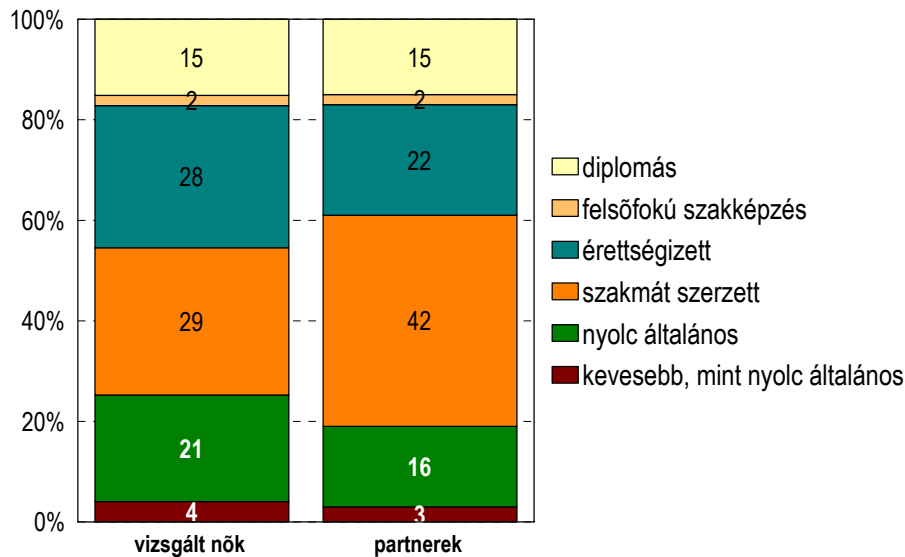

Összességében megállapítható, hogy valószínűleg a magasabb iskolai végzettségűek egy részről azért nem vállalnak 2 gyermeknél többet, mert később születik első gyermekük és kevesebb idejük marad több gyermek felnevelésére, másrészt valószínűleg az a megfontolás is közrejátszik, hogy csak annyi gyermeket akarnak vállalni, amennyit jó körülmények között tudnak felnevelni és iskoláztatni.

A munkavállalással, kereső tevékenységgel kapcsolatban, ahogy az előre várható, a kisgyermekes nők több mint fele azt válaszolta, hogy nem végez semmilyen kereső tevékenységet. 40 százalékuk viszont igennel válaszolt erre a kérdésre.

A kisgyermekes családokban a férfiaknak 62 százalékuk legfeljebb szakmunkásképzőt végzett, 21 százalékuk szerzett érettségit, 2 százalékuk vett részt felsőfokú szakképzésben, és 15 százalékuk diplomás.

Kisgyermekes nők és partnereik iskolai végzettsége

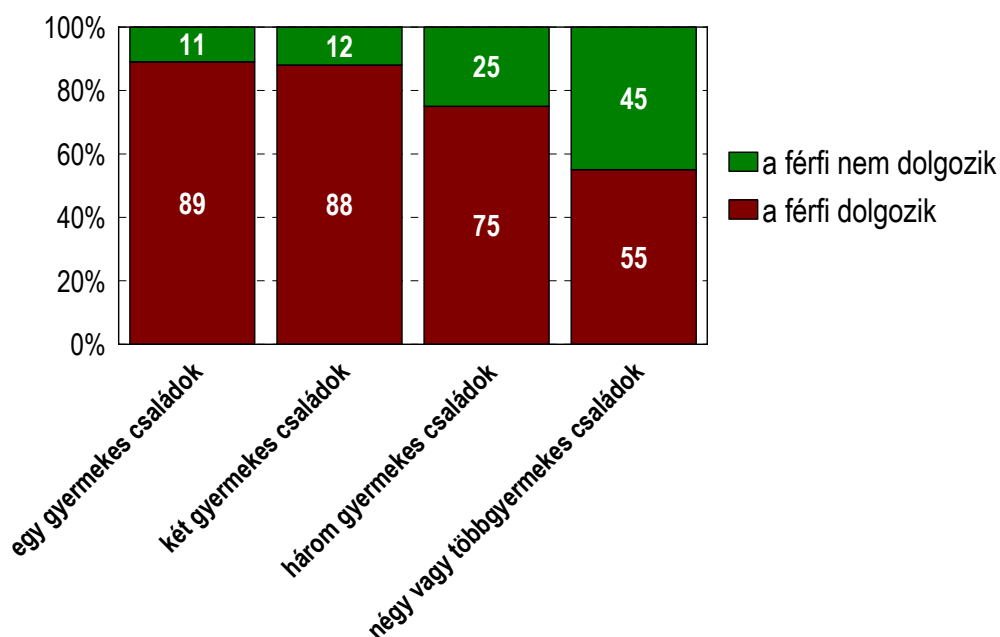
Összehasonlítottuk a megkérdezett nők és párujuk iskolai végzettségét. A két nem eredményei hasonlóak, ami azt jelenti, hogy itt a kisgyermekes nők házassodási, párválasztási szokásaira ugyanaz jellemző, mint a lakosság egészére, vagyis valószínűleg hasonló iskolai végzettségű nők és férfiak élnek együtt. Azok a különbségek, amelyek tapasztalhatóak, vagyis, hogy a férfiak között sokkal nagyobb arányban vannak azok, akit szakmát szereztek, míg a nők között az érettségizettek vannak valamivel többen megfelelnek az általános tendenciáknak. Hogy még pontosabb adatokat szerezzünk arról, hogy az iskolai végzettség tekintetében mennyire vannak egyensúlyban ezek a házasságok vagy élettársi kapcsolatok, vizsgáljuk meg, hogy milyen iskolai végzettségűek élnek ténylegesen együtt.

Az eredmények azt mutatják, hogy általában hasonló iskolai végzettségű nők és férfiak választják egymást. Az alapfokú iskolai végzettségű nők 85 százalékban alapfokú iskolai végzettségű férfikkal házasodtak össze, vagy élnek együtt. Az érettségizett nők 48 százalék alapfokú iskolai végzettségű férfival házasodott össze, 39 százalékuk pedig szintén érettségizett férfival. Itt azért találunk némi különbséget a házastársak, vagy élettársak iskolai végzettsége között, mert a szakmunkásképzőt végzett férfiakat is az alapfokú iskolai végzettségűekhez soroltuk. A felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező nők 62 százaléka él szintén felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező férfival. (21 százalékuk érettségizett férfival, 17 százalékuk pedig alapfokú végzettséggel rendelkező férfival.) A kapcsolat a két fél iskolai végzettsége között szignifikáns, ha a szignifikancia szint 0,01.

A kisgyermekes nők házastársainak, élettársainak 83 százaléka dolgozik. Viszont ott ahol a kisgyermekes anyuka nem dolgozik, a férfiak 18 százaléka sem dolgozik, ami azt jelenti, hogy ezek a

kisgyermekes családok valószínűleg segélyekből kell, hogy eltartsák magukat (az adatok alapján az inaktív kisgyermekes nők 13 százalékának házastársa vagy élettársa sem dolgozik). További problémát jelent az, hogy a többgyermekes családokban egyik vagy mindkét szülő munkanélkülisége gyakoribb, mint az egy-két gyermekes családokban. Ezek a nagycsaládok tehát halmozottan hátrányos helyzetben vannak.

Kisgyermekes családok aszerint, hogy a férfi dolgozik-e

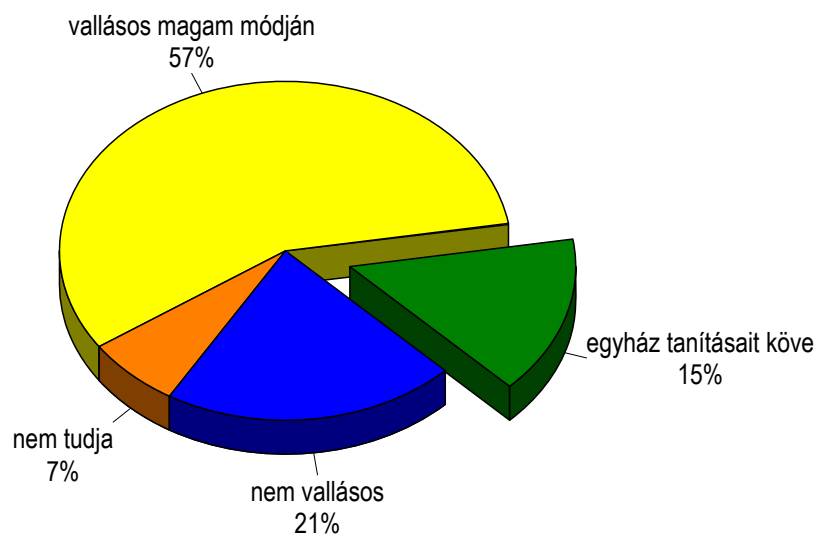

A fejlett társadalmakban általánosan megfigyelhető jelenség, Magyarországon pedig talán még inkább jellemző, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel válnak munkanélkülivé. A kisgyermekes családok egy részénél azonban a helyzet még súlyosabb, hiszen, mint láttuk, azokban a családokban, ahol az egyik szülő alacsony iskolai végzettségű, nagy valószínűséggel a másik szülő is alacsony iskolai végzettségű, vagyis nő az esély arra, hogy az egyik, vagy mindkét szülő munkanélküli legyen. Ráadásul, mint láttuk, az alacsonyabb iskolai végzettségű nőknek általában több gyermekük van, mint a magasabb iskolai végzettségűeknek. Ezek a tényezők együttesen idézik elő azt, hogy az alacsony iskolai végzettségű szülők gyermekei sokszorosán hátrányos helyzetben vannak.

Emellett ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a kisgyermekes anyukák 15 százaléka hajadon, közülük csak minden harmadik nő dolgozik. Ezek a egyszülős családok valószínűleg hasonlóan nehéz helyzetben vannak, mint azok a két szülős családok, ahol nincs kereső.

A demográfiai panel adatfelvétel a vallásosság kérdésre is kitért. A kisgyermekes nőknek két harmada mondta azt, hogy vallásos. Bár nagy részük nem követi az egyház tanításait, hanem a maga módján vallásos. A kisgyermekes nők 15 százaléka mondta azt, hogy az egyház tanításait követi, minden ötödik válaszadó pedig azt nyilatkozta, hogy nem vallásos. A korcsoportok szerint nincs különbség a válaszadók között, minden korcsoportban hasonlóak az arányok.

Vallásosság a kisgyermekes nők körében

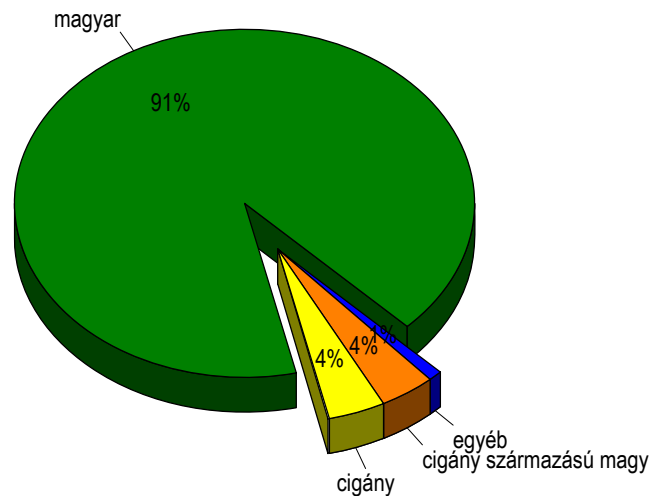

Az iskolai végzettség emelkedésével enyhén emelkedett azok aránya, akik úgy nyilatkoztak, hogy nem vallásosak (20 százalékról 25 százalékra), és azok aránya is, akik az egyház tanításait követik (12 százalékról 22 százalékra). Azaz csökkent a bizonytalanok aránya, és azoknak az aránya is kevesebb a diplomások között, akik a saját módjukon vallásosak.

Ahogy az várható, a vallásosság mértéke bizonyos mértékig befolyásolja a gyermekek számát. Azoknak a nőknek, akik követik az egyház tanításait, több gyermekük születik, mint azoknak, akik a maguk módján vallásosak, vagy akik nem vallásosak. Az egyház tanításait követők egyharmadának három vagy több gyermeke van, míg a maguk módján vallásos nők 23 százalékának, a nem vallásos nők 18 százalékának van három vagy több gyermeke.

A nemzetiségi hovatartozás mindig nehezen megfogható kérdés, ugyanis nehéz meghatározni, hogy mi alapján sorolunk valakit valamelyik nemzetiséghez. A panel felvételben a kutatók azt a megoldást választották, hogy a válaszadókat saját bevallásuk szerint sorolták a különböző nemzetiségi csoportokba.

Nemzetiségi hovatartozás a kisgyermekes nők körében

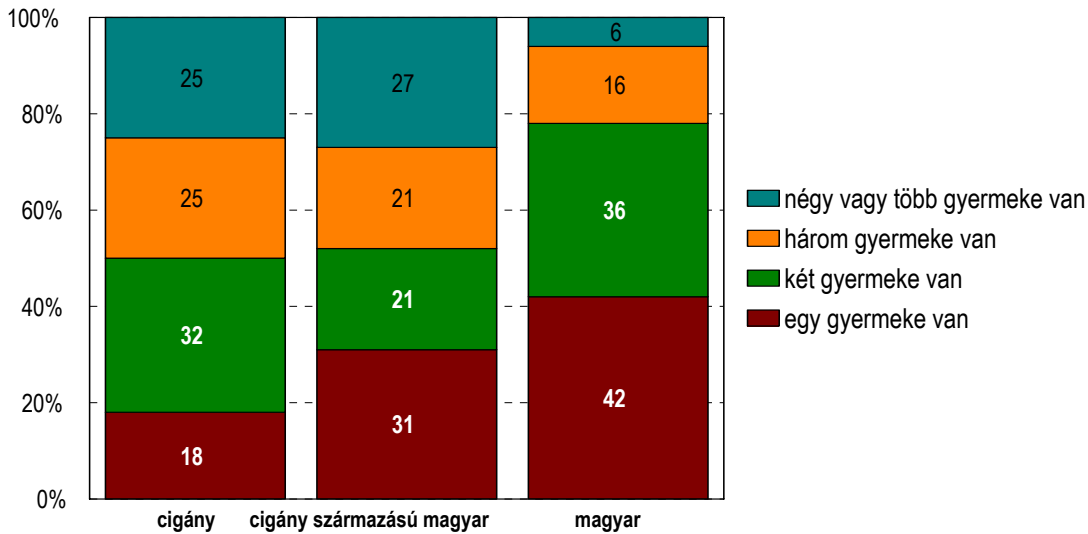
A kisgyermekes nők több mint kilenc tizede magyarnak vallotta magát, 4 - 4 százaléku cigánynak és cigány származású magyarnak, a fennmaradó egy százalék pedig, valamilyen egyéb nemzetiségűnek (horvátnak, németnek, német származású magyarnak, örménynek, ruszinnak és szlovák származású magyarnak).

Úgy tűnik, hogy a nemzetiségi hovatartozás több szempontból is meghatározó dimenzió. Itt azonban, inkább csak a tendenciákat emeljük ki, mert a mintába mindössze 72, magát cigánynak, vagy cigány származású magyarnak valló került, így a becsléseinknél nagy hibahatárral kell számolni.

A cigány vagy cigány származású magyar kisgyermekes anyukáknak szignifikánsabb több gyermekük van, mint a magyar vagy más nemzetiségűeknek. Mivel más nemzetiségűnek csak nagyon kevesen vallották magukat, csak a cigány és cigány származású magyar, valamint a magyar nőket hasonlítottuk össze.

Míg a magyar kisgyermekes nők 22 százalékának van három vagy több gyermeke, addig a cigány és cigány származású magyar nők felére igaz ugyanez. Az adatok azzal magyarázhatóak, hogy a cigányok és a cigány származású magyarok esetében egy más kultúráról, szocializációról van szó, amely a több gyermeket részesíti előnyben.

Gyermekek száma nemzetiségi hovatartozás szerint

Az iskolai végzettségnél is hasonlóan meghatározónak bizonyul a nemzetiségi hovatartozás. A cigány vagy cigány származású magyar nők több, mint kilenc tizede csak alapfokú végzettséggel rendelkezik, míg a magyar nők fele rendelkezik csak alapfokú végzettséggel. A családi állapotra is hatással van, hogy milyen nemzetiségű a kisgyermekes nő. A cigány kisgyermekes nőknek majdnem fele, a cigány származású kisgyermekes magyar nőknek pedig egyharmada hajadon, míg a magyar kisgyermekes nőknek csak valamivel több, mint egy tizede.

A cigány vagy cigány származású magyar kisgyermekes nők 90 százaléka nem dolgozik, a magyar nőknek kétharmada válaszolta ugyanezt. A cigány és cigány származású magyar nők fele azt nyilatkozta, hogy házastársa, élettársa sem dolgozik.

Mindezeket az információkat egybevetve jól kirajzolódik, hogy az előbb említett halmozottan hátrányos helyzet a cigány vagy cigány származású magyar családokra fokozottan jellemző.

Végül tekintsünk át még néhány tényezőt, amely a kisgyermekes anyukák életminőségével kapcsolatos. A házasságuk, élettársi kapcsolatuk minőségére is kitért a kérdőív. A házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő kisgyermekes nők nagy többsége, 90 százaléka válaszolta azt, hogy az elmúlt évben nem merült fel benne a válás vagy a kapcsolat megszakításának gondolata.

Arra a kérdésre, hogy mennyire elégedett házasságával, vagy élettársi kapcsolatával, egy tíz fokú skálán 46 százalékuk jelölte meg a 10-es fokot, vagyis teljes mértékben elégedett kapcsolatával. Alig két százalékuk mondta, hogy inkább nem elégedett, vagy egyáltalán nem elégedett kapcsolatával, vagyis a skálán az 5-ösnél alacsonyabb fokozatot jelölt meg. Összességében a kisgyermekes nők közel 95 százaléka elégedett a kapcsolatával. Az átlag a 8,74. A kapcsolattal való elégedettség függ az

iskolai végzettségtől: a magasabb iskolai végzettségűek elégedettebbek a kapcsolatukkal, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek. Érdekes módon az elégedettség a gyermekek számával is kapcsolatot mutat. A többgyermekesek kevésbé elégedettek, ami valószínűleg azzal magyarázható, hogy akiknek több gyermekük van, ott a megélhetési nehézségek több konfliktust okoznak, valamint a többgyermekes családokban a szülők valószínűleg már régebb óta élnek házasságban, ami szintén gyakrabban vezet konfliktusokhoz.

A nemzetiségi hovatartozás is mutat némi kapcsolatot az elégedettséggel, mert a magyar nők valamivel elégedettebbek a házasságukkal vagy az élettársi kapcsolatukkal, mint a cigány vagy cigány származású magyar nők. Megállapítható, hogy hatással van az elégedettségre az is, hogy a házastárs, vagy élettárs dolgozik-e. Azok voltak valamivel elégedetlenebbek, akiknek a házastársuk, élettársuk nem dolgozik, de az elégedettség itt is a 8-as fokozaton fölül volt. Vizsgáltuk még a település jogállásának és az életkornak a hatását is a kapcsolattal való elégedettségre, de itt nem mutatható ki szignifikáns hatás.

Végül nézzük meg mennyire elégedettek a kisgyermekes nők életszínvonalukkal, és hogy mi van a legnagyobb hatással az elégedettségükre. Az életszínvonalukkal már sokkal kevésbé elégedettek a kisgyermekes nők. Csak hét százalékuk mondta, hogy teljesen elégedett életszínvonalával, a 8-as, 9-es, 10-es fokozatokat összesen 27 százalékuk jelölte meg, róluk lehet elmondani, hogy elégedettek életszínvonalukkal. Közel ötödük az inkább nem elégedett, vagy egyáltalán nem elégedett kategóriába sorolta magát, vagyis a skálán az 5-ös fokozatnál alacsonyabbat jelölt be. Az 5-ös kategóriát jelölte a nők ötöde, a 6-os és 7-es kategóriákat a megkérdezettek harmada. A kisgyermekes nők elégedettségének átlaga itt csak 6,01.

Ahogy az a korábbi adatok alapján várható, a nemzetiségi hovatartozás nagyon erős hatással van arra, hogy ki mennyire elégedett az életszínvonalával. Míg a magyar nőknek a tízes elégedettségi listán 6,1 volt az elégedettségi átlaguk, ez az átlag a cigány nőknél 4,37, a cigány származású magyar nőknél pedig, 5,38. Itt a kapcsolat szignifikáns.

Nem meglepő módon szignifikáns a negatív kapcsolat a kisgyermekes nők életszínvonalal való elégedettsége és a gyermekek száma között. Az iskolai végzettség és az elégedettség között viszont pozitív a kapcsolat, amint az várható. A települések jogállása szerint ugyan van különbség a válaszadók elégedettségében, de ez a különbség nem szignifikáns.

Magyarországon a kisgyermekes nők házastársi, élettársi kapcsolataikkal elégedettnek mondhatóak, de életszínvonalukkal nincsenek megelégedve, ami rossz hatással van életminőségükre.

4. KISGYERMEKES NŐK A MUNKAERŐPIACON

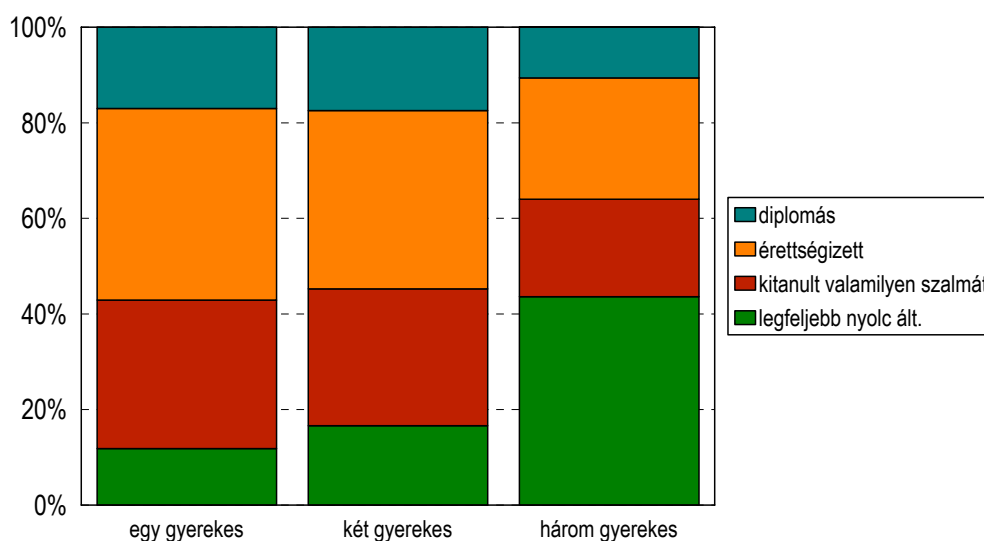
4.1 Gazdasági-társadalmi háttér

A célzott empirikus kutatás a 0-6 év közötti kisgyermeket nevelő nőkre terjedt ki, ez önmagában behatárolja a megkérdezettek életkorát.: a legfiatalabb válaszadó 18, a legidősebb 49 éves, 95 százalékuk 21-40 év közötti. A megkérdezettek negyede 27 éves vagy fiatalabb, csaknem 50 százalék a 28-33 évesek aránya, és 34 éves vagy idősebb a megkérdezettek negyede.

A megkérdezettek 45 százalékának egy gyereke van, 35 százalékuknak kettő, 14 százalékuknak három gyereke van. A négy vagy több gyerekesek aránya 6 százalék.

A válaszadók ötöde legfeljebb nyolc általánost végzett, 28 százalékuk kitanult valamilyen szakmát, 36 százalék az érettségizettek, 16 százalék a diplomások aránya. A GYED-en, GYES-en lévők között nagyobb arányban vannak a legfeljebb nyolc általánost végzettek, a főállásban dolgozók közül pedig többen tanultak szakmát. Az érettségizettek és a diplomások aránya nagyjából hasonló a két alcsoportban. Összefüggés van a gyerekek száma és az iskolai végzettség között. Az egy és két gyerekesek között több a diplomás (17%) és kevesebb a képzetlen (12, illetve 16%). A három vagy több gyerekeseknek csupán tizede diplomás, de a legfeljebb nyolc osztályt végzettek aránya ebben a csoportban meghaladja a 40 százalékot.

A válaszadók iskolai végzettsége és a gyerekek száma

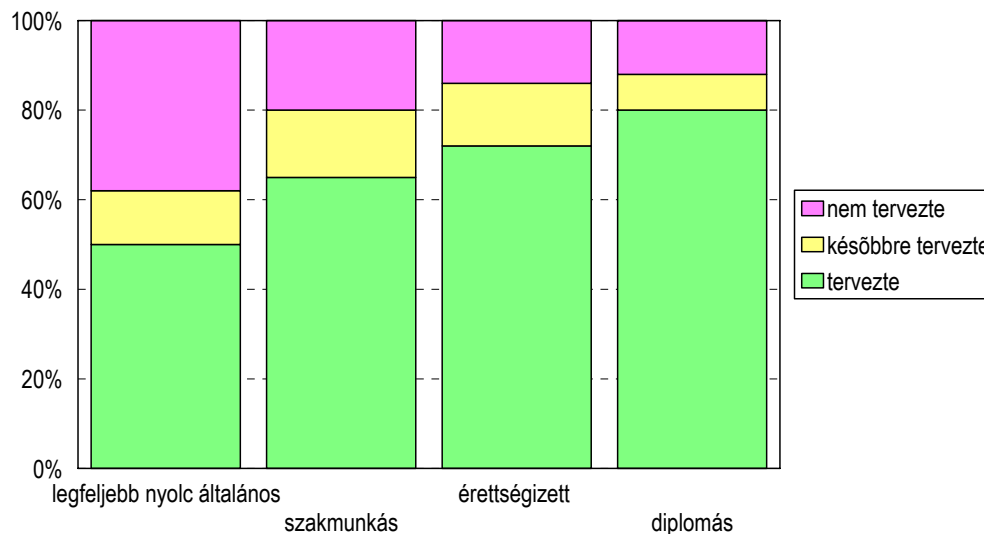
A legtöbb válaszadó partnerkapcsolatban él, 73 százalékuk házas, 18 százalékuk élettársi kapcsolatban él, az elváltak aránya 5 százalék. A családi állapot tekintetében szignifikáns különbség van a GYES-en, GYED-en levők és a főállásban dolgozók között: a GYES-en, GYED-en lévők 67 százaléka férjezett és 23 százalék élettársi kapcsolatban él, míg a főállásban dolgozóknál magasabb a férjezett (78,5%) és alacsonyabb az élettársi kapcsolatban élők (12%) aránya. Mindkét csoportban 90 százalék a párkapcsolatban élők aránya, különbség a kapcsolat jogi formájában van.

A válaszadók több mint 90 százalékának dolgozik a férje, élettársa, a munkanélküliek aránya 5 százalék alatt van. A három és több gyerekesek között magasabb azoknak az aránya, akiknek a párja munkanélküli.

A válaszadók csaknem háromnegyedénél két felnőtt él a háztartásban, 8 százalékuknál egy, további 8 százalékuknál pedig három. A válaszadók 90 százaléka együtt él a párjával (férjével vagy élettársával), és csaknem mindenki együtt él a saját gyerekeivel. A párja előző kapcsolatából származó gyerekekkel a válaszadók csaknem öt százaléka él közös háztartásban. A megkérdezettek csaknem 17 százaléka közös háztartásban él párja vagy saját szüleivel.

Legutóbbi terhességét a válaszadók két harmada tervezte, ötöde nem tervezte és 13 százalékuk későbbre tervezte. Legnagyobb arányban (80%) a megyei jogú városokban, legkevesebben a városokban (58%) tervezték a legutóbbi terhességét.

A legutóbbi terhesség tervezettsége

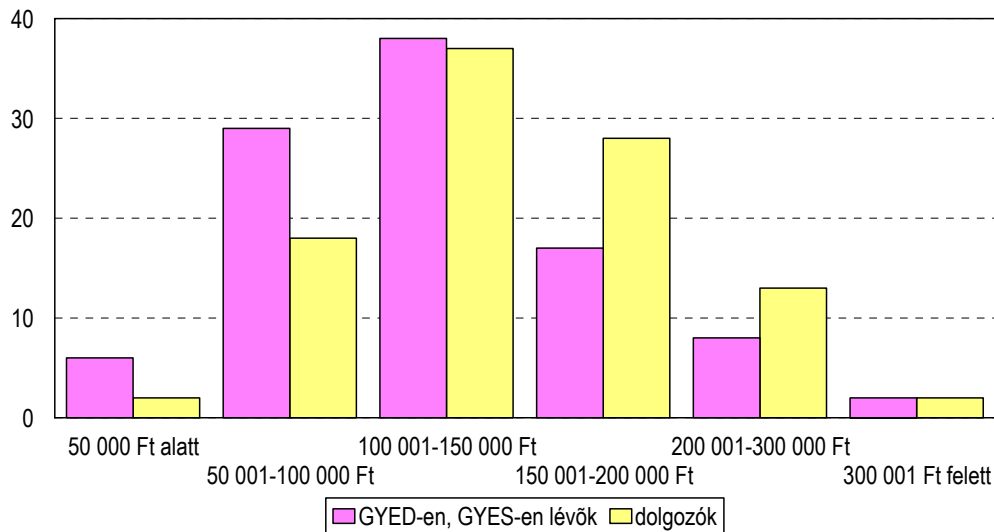

Iskolai végzettség szerint is jelentős különbségek vannak, leginkább a diplomások, legkevésbé a képzetlenek tervezték legutolsó terhességüket. Ebben az eredményben benne lehet az is, hogy minél képzetlenebb valaki, annál kevésbé ismeri el, ha akarata ellenére lett várandós. Az egy-két gyerekesek több mint 70 százaléka tervezte, 14 százaléka későbbre tervezte a gyerekvállalást, és 14 százalék azok aránya, akik egyáltalán nem tervezték legutóbbi terhességüket. A három és több gyerekesek 47 százaléka tervezte, 10 százaléka későbbre tervezte, 43 százaléka viszont egyáltalán nem tervezte legutóbbi terhességét.

A megkérdezettek 68 százaléka saját tulajdonú lakásban lakik, 12 százaléka bérelt lakásban és szintén 12 százaléka a szülőkkel él.

Azt is megkérdeztük, hogy az előző hónapban mennyi pénzből gazdálkodott a háztartás. E tekintetben a dolgozók és a GYES-es, GYED-en lévők között szignifikáns különbség van. A GYES-en, GYED-en lévő válaszadók általában kevesebb pénzből gazdálkodtak, mint a főállásban dolgozók: több mint harmaduk 100 000 Ft-nál kevesebb pénzből gazdálkodott az elmúlt hónapban, ez az arány a főállásban dolgozóknál nem éri el a 20 százalékot. A válaszadók több mint harmada mindkét csoportban 100 000 és 150 000 Ft közötti összegből gazdálkodott a múlt hónapban. A GYES-en, GYED-en lévők negyede, a főállásban dolgozók több mint negyven százaléka mondta, hogy 150 000 Ft-nál több pénzből gazdálkodott az elmúlt hónapban.

Az Önök háztartása mennyi pénzből gazdálkodott az elmúlt hónapban?

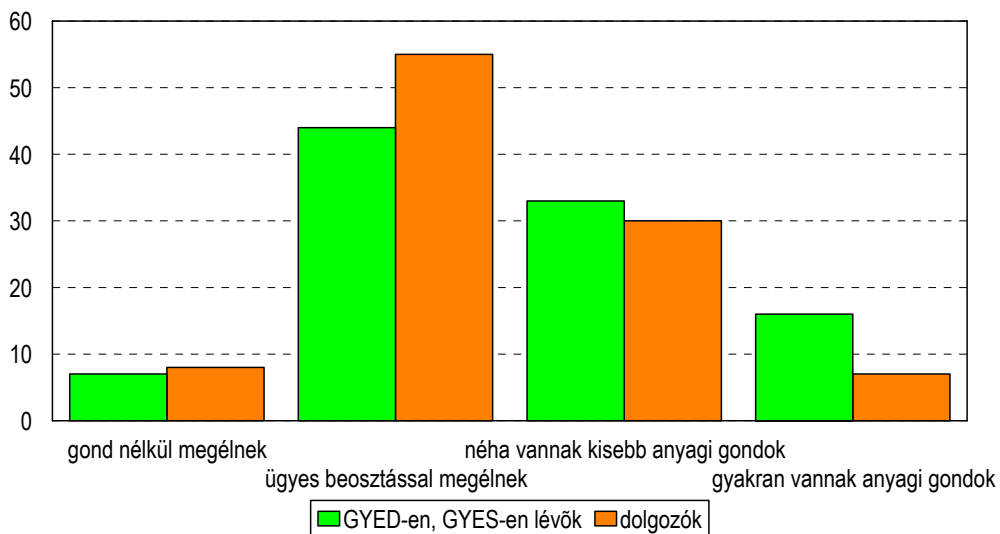
Ha a 100 000 és 150 000 Ft közötti költést vesszük átlagosnak (ennyi pénzből gazdálkodott a válaszadók több mint harmada), akkor az derül ki, hogy a GYES-en, GYED-en lévők negyede, míg a dolgozóknak több mint 40 százaléka gazdálkodott az átlagosnál nagyobb összegből az elmúlt hónapban.

Összefüggés van a válaszadó végzettsége és a háztartás jövedelme között: a magasabb iskolai végzettségűek több pénzből gazdálkodtak, mint a képzetlenek. A legfeljebb 8 általánost végzettek 8 százaléka 50 000 Ft alatti, 45 százaléka 50 000 és 100 000 Ft közötti összegből gazdálkodott. Ez az arány a szakmunkásoknál 4 és 26 százalék, az érettségizetteknél pedig 1 és 15 százalék. A diplomások 1 százaléka gazdálkodik 50 000 Ft-nál kevesebb pénzből, 4 százalékuk pedig 100 és 150 000 Ft közötti összegből. Az átlagosnál több pénzből (150 000 Ft-nál nagyobb összegből) a legfeljebb 8 általánost végzettek 16 százaléka, a szakmunkások 26 százaléka, az érettségizettek 40 százaléka, a diplomásoknak pedig 58 százaléka gazdálkodott az előző hónapban.

Nem mindegy, hogy a családi pótlék, GYES, GYED és más gyermeknevelési támogatások együttesen a család bevételeinek mekkora részét képviselik. Természetesen a dolgozók és a GYES-en, GYED-en lévők között nagy különbség van e tekintetben. A dolgozók 60 százaléka mondta azt, hogy a fenti tételek a háztartás bevételeinek legfeljebb 10 százalékát adják, a válaszadók 83 százalékánál ez az arány 20 százalék alatt marad. A GYES-en, GYED-en lévők ötöde mondta, hogy a háztartás bevételeinek legfeljebb 10 százalékát adják a fenti tételek, a válaszadók 46 százaléka mondta, hogy a háztartás bevételeinek legfeljebb negyedét adják a fenti tételek. A válaszadók 13 százalékának a

gyermeknevelési és családi támogatások a háztartás bevételeinek több mint felét adják. Ezek után nem meglepő, hogy a két csoport eltérően ítéli meg a saját anyagi helyzetét. A főállásban dolgozók közül kevesebben mondták, hogy gyakran vannak anyagi gondjaik, mint a GYES-en GYED-en lévők közül. Az ügyes beosztással megélők szintén nagyobb arányban találhatók a főállásban dolgozók között. Érdekes, hogy mindkét csoportban azonos arányban mondták a válaszadók, hogy nincsenek anyagi gondjaik.

A család anyagi helyzetének megítélése

A család anyagi helyzetét a képzettség is befolyásolja, láttuk, hogy a képzettebbek több pénzből gazdálkodnak, ennek megfelelően kevésbé vannak anyagi gondjaik. A diplomások ötöde mondta, hogy gond nélkül megél, ez az arány az érettségizetteknél 8, a szakmunkásoknál és a képzetleneknél csupán 1-2 százalék. A diplomások két harmada, az érettségizettek és a szakmunkások több mint fele mondta, hogy ügyes beosztással, megszorítással kijön a fizetéséből. A legfeljebb nyolc általánost végzeteknél ez az arány nem éri el a 30 százalékot, több mint 40 százalékuknak néha, negyedüknek gyakran vannak anyagi gondjai. A gyakori anyagi gondok a szakmunkások tizedénél, az érettségizettek 5 százalékánál, a diplomások kevesebb mint 3 százalékánál jellemző.

A megyei jogú városokban élő válaszadók közül mondták a legtöbben, 63 százalékuk, hogy nincs anyagai gondjuk (gond nélkül megélnék vagy ügyes beosztással megélnék), ez az arány a budapestiekénél 57, a községekben élőkénél 56 és a városokban élőkénél 53 százalék.

Természetesen az is befolyásolja a család anyagi helyzetét, hogy az anyának van-e férje, élettársa vagy egyedül neveli a gyerekeit. Az már meglepőbb, hogy szignifikáns különbség van a

házasságban és az élettársi kapcsolatban élők anyagi helyzete között. A házasságban élők 62 százaléka mondta, hogy gond nélkül vagy ügyes beosztással megél, ez az arány az élettársi kapcsolatban élőkénél 46, az elváltaknál, özvegyeknél és hajadonoknál pedig csupán 37 százalék.

4.2 A kisgyerekes családok problémái és a családtámogatás

A válaszadók ötöde szerint ma Magyarországon egyáltalán nem, harmaduk szerint inkább nem jellemző, hogy a munkáltatók megértők a családos munkavállalók életével kapcsolatban. A válaszadók alig több mint tizede vélekedik pozitívan ebben a kérdésben: 7 százalékuk szerint inkább igen, 4,6 százalékuk szerint pedig teljes mértékben jellemző, hogy a munkáltatók megértők a családosokkal. A válaszadók harmada „középre húz”: szerintük a megértő munkáltatói hozzáállás Magyarországon közepesen jellemző.

A jelenleg főállásban dolgozóktól megkérdeztük ugyanezt a saját munkahelyükre vonatkozóan is. A válaszadók 12 százaléka mondta, hogy a munkáltatója egyáltalán nem megértő, 17 százaléka inkább nem megértő a családos munkavállalók életével kapcsolatban. A pozitív tapasztalatok aránya 43 százalék (a munkáltató inkább megértő 19, teljesen mértékben megértő 24 százalékuknál), a közepesen megértő hozzáállás az esetek 28 százalékában jellemző. Az általános kérdéskor nem volt szignifikáns különbség a GYES-en, GYED-en lévők és a dolgozók véleménye között, tehát a főállásban dolgozók közül sokan pozitívabbnak érzik saját helyzetüket, mint a munkaadók általános hozzáállását.

A saját munkaadó hozzáállásának megítélésében jelentős különbségek vannak a különböző végzettségű válaszadók között. A magasabb iskolai végzettségűek pozitívabb munkaadói hozzáállásról számoltak be, mint az alacsony képzettségűek. A diplomások harmada mondta azt, hogy a munkáltatója teljes mértékben megértő, 22 százalékuk, hogy inkább megértő a kisgyerekes családok életével kapcsolatban. Az érettségizetteknél a megértő munkaadók aránya 44 százalék, a szakmunkásoknál 37, a képzetleneknél pedig 34 százalék. Negatív tapasztalatról (a munkaadó nem megértő a kisgyerekes családok életével kapcsolatban) a diplomások ötöde, az érettségizettek negyede, a szakmunkások harmada és a képzetlenek 36 százaléka számolt be.

Arra kértük a válaszadókat, hogy az iskolai osztályzatoknak megfelelően értékeljék az egyes családtámogatási formák fontosságát. Az egyes azt jelentette, hogy az adott családtámogatási forma a legkevésbé fontos, az 5-ös pedig azt, hogy a legfontosabb. A válaszok alapján az apa számára biztosított szülői szabadságon kívül minden nagyon fontos minősítést kapott, a táblázatban az ötös osztályzatok aránya szerepel.

A családtámogatási formák fontossága

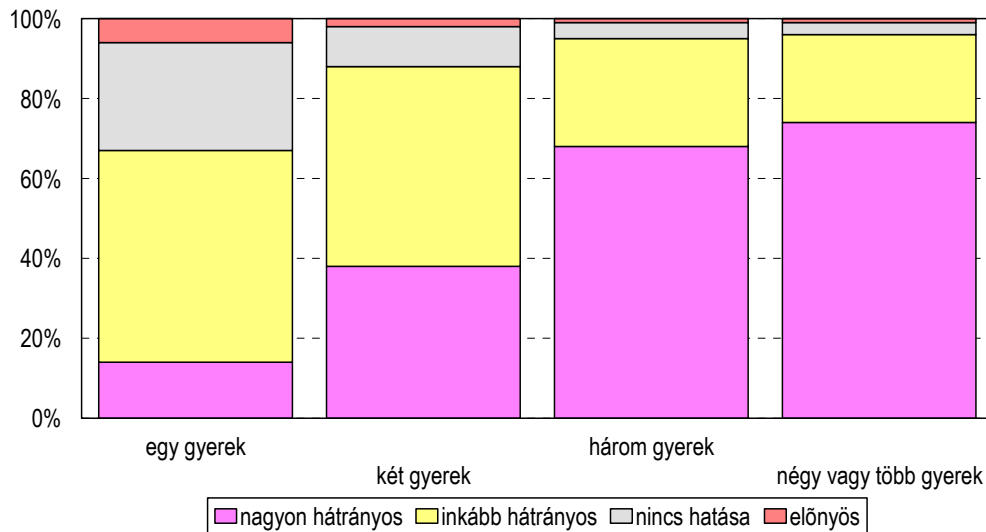
Családtámogatási forma	ötös osztályzatok aránya (5%)
családi pótlékcsaládi pótlék	96
gyermekgondozási díj (GYED)gyermekgondozási díj (GYED)	96
gyermekgondozási segély (GYES)gyermekgondozási segély (GYES)	94
államilag fenntartott bölcsődék, óvodákállamilag fenntartott bölcsődék, óvodák	92
szülési szabadság szülési szabadság	91
anyasági támogatásanyasági támogatás	89
terhességi gyermekágyi segélyterhességi gyermekágyi segély	87
családi adókedvezménycsaládi adókedvezmény	83
gyermeknevelési támogatás (GYET)gyermeknevelési támogatás (GYET)	82
rendszeres gyermekvédelmi támogatásrendszeres gyermekvédelmi támogatás	74
apa számára szülési szabadságapa számára szülési szabadság	54

A relatíve kisebb fontosságúnak ítélt rendszeres gyermekvédelmi támogatásra a válaszadók további 10 százaléka adott 4-es osztályzatot, a családi adókedvezménynél ez az arány 7 százalék, ezáltal a négyes és ötös osztályzatokat egybevéve mindkét támogatási formát fontosnak ítélte a válaszadók döntő többsége.

Az apa számára biztosított szülői szabadságot a válaszadók alig több mint fele ítélte rendkívül fontosnak, négyes osztályzatot adott 13 százalékuk, így azt mondhatjuk, hogy ez a családtámogatási forma a válaszadók két harmadának fontos, 16 százalékuknak közepesen fontos, 15 százalékuknak pedig nem fontos.

A válaszadók szerint ma Magyarországon a gyermekvállalás hátrányosan érinti a nők elhelyezkedési esélyeit, minél több gyermeket vállalnak, annál inkább hátrányos helyzetbe kerülnek a munkavállalás során. Az első gyerek vállalása a válaszadók 14 százaléka szerint, a negyedik gyermeké azonban már csaknem 70 százalékuk szerint nagyon hátrányosan hat a nők elhelyezkedési esélyeire. A válaszadók több mint negyede úgy gondolja, hogy az első gyerek vállalása nem befolyásolja a nők elhelyezkedési esélyeit, a második gyermek vállalása már csak minden tizedik válaszadó szerint nem befolyásolja az elhelyezkedési esélyeket, három vagy négy gyerek vállalása már gyakorlatilag mindenki szerint hátrányt jelent az elhelyezkedés szempontjából. Nagyon kevesen gondolják úgy, hogy a gyerekvállalás előnyösen hat a nők elhelyezkedési esélyeire, ezért az ábrán az „inkább előnyös” és a „nagyon előnyös” válaszokat összevontuk.

A gyerekvállalás hatása a nők elhelyezkedési esélyére

A megkérdezettek negatívnak vélik a gyermekvállalás hatását az elhelyezkedésre általánosságban, mint saját magukra vonatkoztatva. A válaszadók két harmada szerint az első gyerek vállalása hátrányosan vagy nagyon hátrányosan befolyásolja a nők elhelyezkedési esélyeit, 26 százalékuk szerint nincs rá hatással. Ezzel szemben a válaszadók 44 százaléka mondta, hogy az első gyermek vállalása hátrányosan érintette az ő elhelyezkedési esélyeit, 46 százalékuk szerint az első gyerek vállalása nem befolyásolta a saját elhelyezkedési esélyeit. A második gyermek vállalásánál is tapasztalható ez a különbség az általánosságban kinyilvánított és a válaszadó saját helyzetére vonatkozó vélemény között. A megkérdezettek 84 százaléka úgy gondolja, hogy a második gyermek vállalása hátrányos vagy nagyon hátrányos az anya elhelyezkedése szempontjából. Saját magára vonatkozóan azonban a két vagy több gyermekes válaszadóknak „csak” 60 százaléka vélekedett így. A harmadik gyerek vállalására tízből kilenc válaszadó mondta, hogy hátrányosan vagy nagyon hátrányosan érinti az anya elhelyezkedési esélyeit, a három vagy több gyerekeseknek 70 százaléka gondolta ezt saját magára vonatkoztatva is igaznak.

Jelentősen eltérő a különböző régiókban élők megítélése a gyermekvállalás munkavállalásra gyakorolt hatásáról. Az első gyerek vállalását a nők elhelyezkedési esélyeire hátrányosnak (inkább hátrányosnak vagy nagyon hátrányosnak) ítélte Dél-Alföldön a válaszadók 79 százaléka, Közép-Magyarországon 73 százaléka és Észak-Magyarországon 72 százaléka. Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon minden negyedik megkérdezett nagyon hátrányosnak ítélte az első gyerek vállalását a

nők elhelyezkedési esélyeire. A legkevésbé borúlátóak a nyugat-magyarországi válaszadók voltak, 47 százalékuk szerint érinti hátrányosan a nők elhelyezkedési esélyeit az első gyerek vállalása. A régiók közötti különbségek a második, harmadik és negyedik gyerek vállalására vonatkozóan is megmaradnak az anya elhelyezkedési esélyeit illetően.

Az gyakran tapasztalt és pszichológiai okokkal magyarázható tény, hogy az ember hajlamos kedvezőbben megítélni saját helyzetét, mint a többiekét, de az érdekes, hogy ez a különbség régióként nagyon eltérő. Közép-Magyarországon és az Észak-Alföldön a legnagyobb a különbség az első gyerek vállalásának az elhelyezkedési esélyekre gyakorolt hatása tekintetében, ha úgy általában és ha a válaszadóra vonatkoztatva tesszük fel a kérdést. Közép-Magyarországon 26, az Észak-Alföldön 25 százalékponttal többen gondolják úgy, hogy az első gyerek vállalása hátrányosan hat az elhelyezkedési esélyekre, mint ahányan saját magukra nézve vélekednek így. A Dél-Dunántúlon és a Dél-Alföldön a legkisebb 12, illetve 13 százalékpont a különbség az általános és a saját helyzet megítélése között.

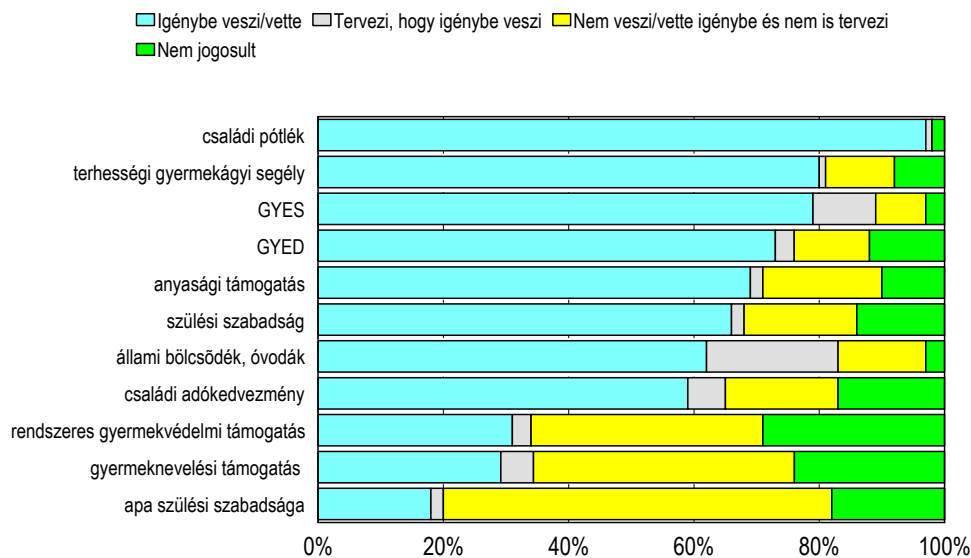
Megkérdeztük a válaszadóktól, hogy szerintük a kisgyereket nevelők problémáinak megoldásában kinek mekkora szerepet kellene vállalni. Arra kértük őket, hogy rangsorolják az egyes szereplőket. A válaszadók több mint hatvan százaléka a családot tette az első helyre, azaz leginkább a családnak kell szerepet vállalni a kisgyereket nevelők problémáinak megoldásában. A válaszadók csaknem harmada az államot tette az első helyre, szerintük ebben a kérdésben az államnak kell a legnagyobb szerepet vállalni. Az alábbi táblázat egy összesített rangsort mutat.

A kisgyerekes családok problémáinak megoldásában szerepet játszó

Család	2,01
Állam	2,44
Önkormányzat	3,46
Munkáltatók	3,74
Barátok	4,75
Civil szervezetek	5,46
Egyházak	6,07

Megkérdeztük, hogy a családtámogatási formák közül melyiket veszik/vették vagy tervezik igénybe venni a válaszadók a legkisebb gyermekükkel. Az igénybe vehető támogatások közül a családi pótlék, a terhességi gyermekágyi segély és a GYES a „legnépszerűbbek”, ezeket a gyermekvállalók döntő többsége igénybe vette vagy veszi, illetve tervezi, hogy igénybe fogja venni. A válaszadók három negyede a GYED-et is igénybe vette/veszi vagy ezt tervezi, ám 12 százalék azok aránya, akik nem jogosultak erre a támogatási formára. Az apa szülési szabadságát vették igénybe a legkevesebben, a válaszadók kevesebb, mint ötöde élt ezzel a lehetőséggel, 18 százalék azok aránya, akik nem is jogosultak rá. A válaszadók majdnem két harmada nem veszi/vette igénybe ezt a lehetőséget, holott jogosult lenne rá.

A családtámogatási formák igénybe vétele

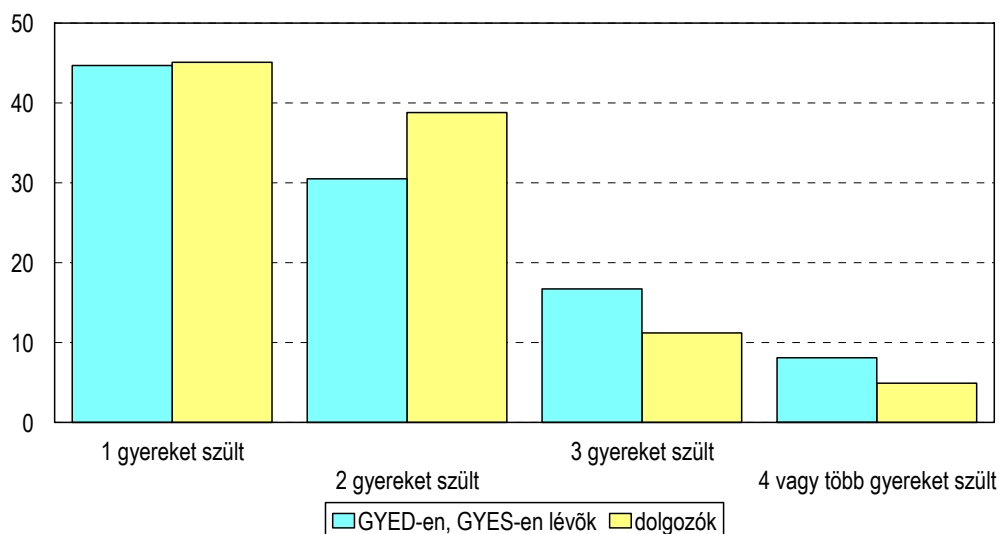
Nagy különbség van a GYES-en, GYED-en lévők és a főállásban dolgozók között az igénybe vett támogatási formák tekintetében. Néhány támogatási formát a jelenleg GYES-en, GYED-en lévők közül többen vesznek vagy vettek igénybe, mint a főállásban dolgozók tették vagy teszik legkisebb gyermekükkel. Az anyasági támogatást a GYES-en, GYED-en lévők 72, míg a főállásban dolgozók 65 százaléka vette igénybe, a rendszeres gyermekvédelmi támogatást igénybe vevők aránya 34, illetve 29 százalék, a gyermeknevelési támogatást igénylők aránya 30, illetve 25 százalék, az apa szülési szabadságának lehetőségével a jelenleg GYES-en, GYED-en lévők negyede, a főállásban dolgozóknak azonban csak 12 százaléka élt. Két támogatási forma tekintetében különbség van jogosultság szerint is: rendszeres gyermekvédelmi támogatásra a jelenleg GYES-en, GYED-en lévők 25 százaléka, a főállásban dolgozók 31 százaléka nem (volt) jogosult, a gyermeknevelési támogatásnál a nem jogosultak aránya 20, illetve 27 százalék.

Vannak olyan támogatási formák, amelyeket a jelenleg főállásban dolgozók közül többen vettek igénybe, mint a jelenleg GYES-en, GYED-en lévők közül. A családi adókedvezményt a jelenleg GYES-en, GYED-en, lévők 52, a főállásban dolgozók 65 százaléka veszi vagy vette igénybe, ez az arány a terhességi gyermekágyi segély esetén 76, illetve 83 százalék, a szülési szabadság esetén 58, illetve 74 százalék. A szülési szabadságra nem jogosultak aránya a jelenleg GYES-en, GYED-en lévők esetében 19 százalék, a jelenleg főállásban dolgozóknál azonban csak 9 százalék.

4.3 A várandósság előtti és alatti munkavégzés

Majdnem minden második válaszadó eddigi élete során egy gyereket szült, harmaduk kettőt, a megkérdezettek ötöde pedig három vagy több gyermeknek adott életet. Összefüggés van a gyerekek száma és a válaszadó gazdasági aktivitása között: a jelenleg főállásban dolgozók közül többnek van két gyereke, mint a GYES-es, GYED-en lévők közül, ám három vagy több gyermeket éppen ez utóbbi csoportba tartozók szültek nagyobb arányban.

Az eddig szült gyermekek száma gazdasági aktivitás szerint

A válaszadók négyötöde dolgozott az első terhessége* előtti időszakban, a jelenleg főállásban dolgozóknál ez az arány 84 százalék, a GYES-en, GYED-en lévőknel azonban csak 73 százalék. A jelenleg GYES-en, GYED-en lévők csaknem 10 százaléka tanult, 8 százaléka háztartásbeli, 6 százaléka pedig munkanélküli volt az első terhessége előtt. A jelenleg dolgozók 5 százaléka tanult, további 6 százalékuuk munkanélküli volt az első terhességet megelőző időszakban.

A legnagyobb arányban (85%) a két gyermekesek dolgoztak az első gyermekük születése előtt. A két gyermekesek 46 százaléka dolgozott a két gyermek születése közötti időszakban, 43 százalékuknál pedig folyamatos volt az otthon töltött időszak. A három vagy több gyermekeseknek már csak 31 százaléka dolgozott az első és a második gyermek születése között, 46 százalékuknál folyamatos volt a gyermekekkel otthon töltött időszak, további 13 százalékuk pedig háztartásbeliként volt otthon a második gyermek születését megelőző időszakban. A három és több gyermekesek 37 százaléka dolgozott a harmadik gyermek születése előtti időszakban, 33 százalékuk nagyobb gyerekekkel volt otthon

és 14 százalékuk háztartásbeli volt. A három vagy több gyerekesek 47 százaléka nem dolgozott egyetlen esetben sem a gyerekek születése között.

A szülés sorrendjétől és a jelenlegi gazdasági státusztól független, hogy akik a szülés előtt dolgoztak, átlagosan a terhesség 20. hetéig dolgoztak.

A jelenleg főállásban dolgozók 41 százaléka az első gyermekkel otthon töltött időszak után az előző munkahelyére ment vissza dolgozni. Nagy különbség van azonban az egy és a több gyerekesek között: az egy gyerekesek fele, a két gyerekesek 35 százaléka, a három vagy több gyerekeseknek azonban már kevesebb mint negyede ment vissza az előző munkahelyére az első gyermek születése után.

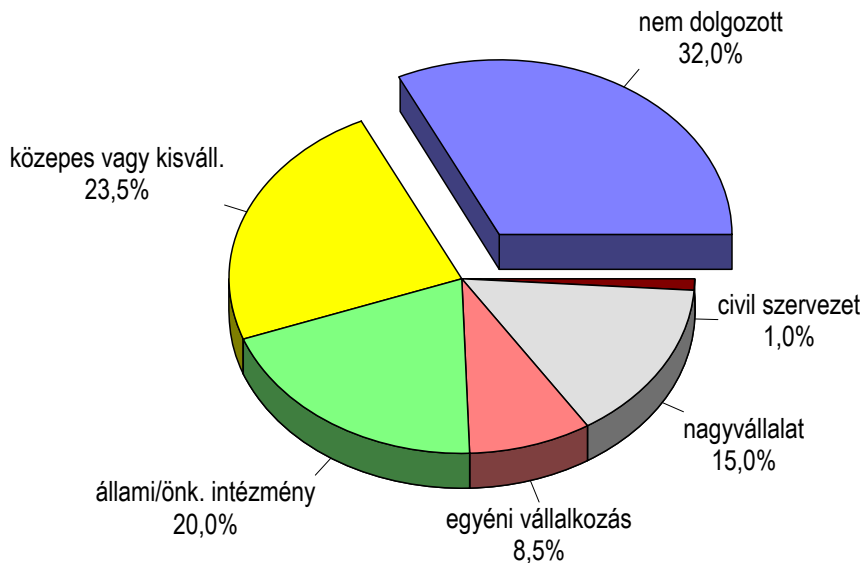
A jelenleg GYED-en, GYES-en lévőknél is hasonló a tendencia. A két gyerekesek harmada, a három és több gyerekeseknek azonban kevesebb mint negyede ment vissza az előző munkahelyére az első gyermek születése után. A jelenleg főállásban dolgozó két gyerekes nők több mint fele az előző munkahelyére ment vissza a második gyerek születése után.

Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja, hogy a gyerekekkel otthon töltött időszak után az előző munkahelyükre mennek-e vissza a nők. A jelenleg főállásban dolgozóknál a nyolc osztályt végzetek alig több, mint ötöde, az egyetemet végzetteknek azonban fele az előző munkahelyére ment vissza az első gyermekkel otthon töltött időszak után.

A megkérdezettek ötöde állami vagy önkormányzati intézménynél, 15 százalékuk nagyvállalatnál, 24 százalékuk közepes vagy kisvállalatnál dolgozott, 8 százalékuk pedig egyéni vállalkozó, önfoglalkoztató volt a legkisebb gyermek születése előtt. A megkérdezettek harmada nem dolgozott a legkisebb gyerek születése előtti időszakban.

* Első terhességen itt az első szüléshez kapcsolódó terhességet értjük.

A legkisebb gyermek születése előtti munkahely

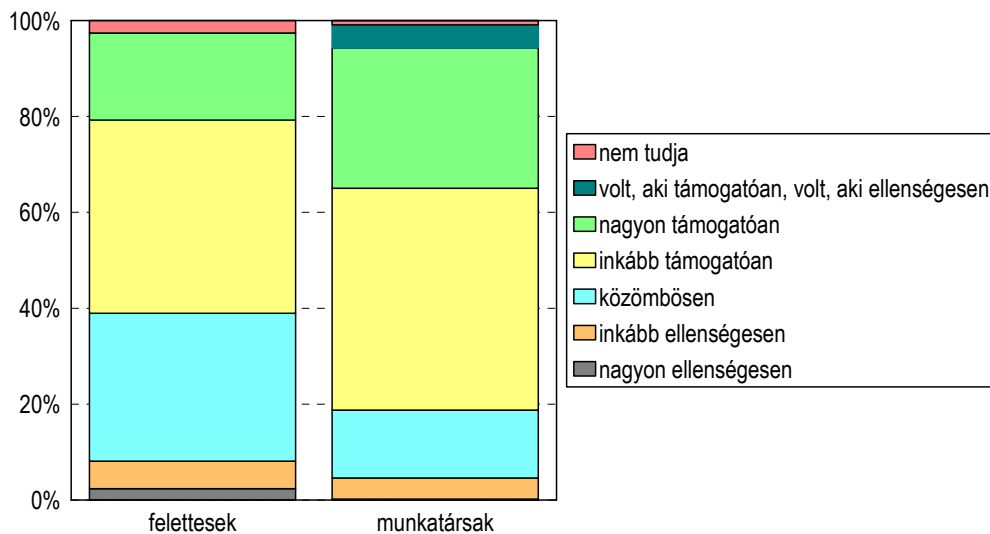

A válaszadók 70 százaléka szolgáltató szektorban dolgozott, ezen belül nagyjából fele-fele arányban végeztek fizikai, illetve szellemi munkát. A válaszadók 23 százaléka végzett fizikai munkát a termelő szektorban, 7 százalékuk pedig szellemi munkát a termelő szektorban.

A válaszadók több, mint háromnegyede heti 40 órában dolgozott, 8 százalékuk munkaideje ennél is több volt. A legtöbben (62%) kötött, nappali munkarendben dolgoztak, a több műszakban, de csak nappal dolgozók aránya 14 százalék. A válaszadók 13 százaléka több műszakban, nappal és éjszaka is dolgozott a legkisebb gyermek születése előtti időszakban. Rugalmas munkarendben a válaszadók 8,5 százaléka dolgozott, a távmunkában dolgozók aránya elenyésző, nem éri el a statisztikailag kimutatható szintet.

A megkérdezettek közül gyakorlatilag mindenki bejelentette a terhességét a közvetlen főnökének a terhesség 21. hetéig. A válaszadók 31 százaléka nagyon korán, a terhesség 6. hetéig bejelentette állapotát a közvetlen főnökének. Nagyjából minden második megkérdezett a 7. és a 12. hét között tájékoztatta a felettesét arról, hogy gyereket vár. Azt is megkérdeztük, hogyan viszonyultak a válaszadóhoz a közvetlen felettesek és a közvetlen munkatársak miután tudomást szereztek a terhességéről. A felettesekkel a válaszadók 8 százalékának, a közvetlen munkatársakkal 4,6 százalékának volt negatív tapasztalata. A főnököknek csaknem 60 százaléka, a kollégáknak pedig több mint háromnegyede pozitívan viszonyult a terhes munkatárshoz.

Hogyan viszonyultak Önhöz, miután tudomást szereztek a terhességéről?

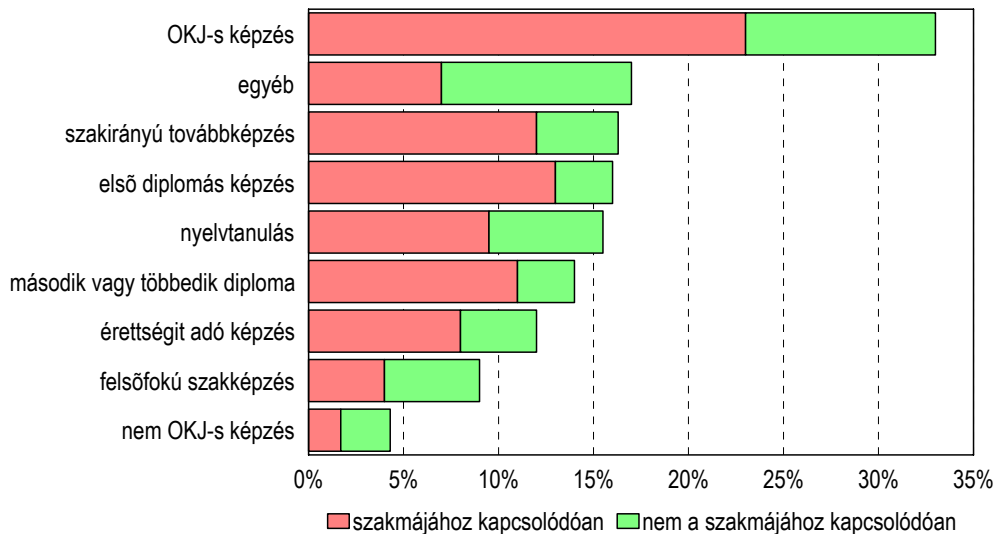
A válaszadók negyede azért hagyta abba a munkát, mert veszélyeztetett terhes lett, ötödük egyéb egészségügyi okokból, 16 százalék azoknak az aránya, akik kivették a szülési szabadságot, a szülésig dolgozók aránya szintén 16 százalék. Minden tizedik válaszadó nyilatkozott úgy, hogy a munkahelyi környezet miatt hagyta abba a munkát.

4.4 A gyermekkel otthon töltött időszakban végzett tanulmányok

Közismert, hogy a gyermekükkel otthon töltött időszak munkaerőpiaci szempontból nagy kiesését jelent a nők számára. Az ebből fakadó hátrányokat sokak szerint tanulással, képzéssel kompenzálni lehet és kell, ezt az állam is támogatja kedvezményekkel, tandíjmentességgel.

A jelenleg főállásban dolgozók 18 százaléka vett részt valamilyen képzésben a legutóbbi, gyermekkel otthon töltött időszak alatt. A jelenleg GYES-en, GYED-en lévők 8 százaléka vesz részt valamilyen képzésben, további 9 százalékuk tervezi, hogy tanul az otthon töltött időszakban. A két csoportba tartozók nagyjából hasonló arányban vettek részt az egyes képzési típusokban. Amint az alábbi ábrából is látszik, az OKJ-s képzések a legnépszerűbbek, a képzésben résztvevők harmada ilyen formában tanult. A képzésben résztvevők 80 százaléka egy képzésben vesz vagy vett részt, a két képzésen résztvevők aránya 13 százalék.

A képzési programokban való részvétel megoszlása képzési típusok szerint

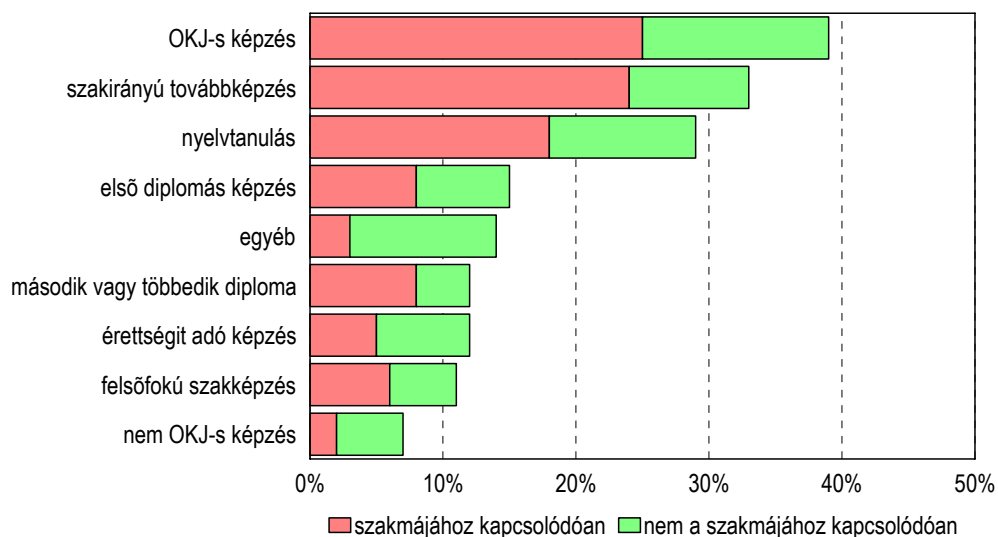
Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja, hogy valaki tanul-e a gyermekével otthon töltött időszakban: a kevesebb mint 8 osztályt végzettek kevesebb mint 5 százaléka, a szakmunkások 12 százaléka, az érettségizettek 20 százaléka, a diplomásoknak pedig 38 százaléka vesz vagy vett részt valamilyen képzésben az otthon töltött időszak alatt. A képzésben résztvevők többségének a párja pozitívan viszonyult a tanulásukhoz: 30 százalékuk párja inkább támogatóan, további 52 százalékuk párja nagyon támogatóan.

Megkérdeztük a válaszadókat, hogy szerintük a gyed/gyes ideje alatt végzett tanulmányok hogyan befolyásolják a későbbi elhelyezkedési esélyeket. Mind a dolgozók, mind a jelenleg GYES-en, GYED-en lévők fele mondta, hogy valamelyest javítja, 23 százalékuk szerint jelentősen javítja. A bizonytalanok aránya a GYES-en, GYED-en lévőkénél magasabb volt (10 százalék), mint a főállásban dolgozóknál (4 százalék), utóbbiak közül viszont többen mondták (21 százalék), hogy a GYED/GYES ideje alatt végzett tanulmányok nem befolyásolják a későbbi elhelyezkedési esélyeket. Nem meglepő, hogy akik részt vesznek, vettek, vagy tervezik, hogy részt vesznek valamilyen képzésben, azok közül többen mondták, hogy a GYED, GYES ideje alatt végzett tanulmányok pozitívan befolyásolják a későbbi elhelyezkedési esélyeket.

A megkérdezett GYES-en, GYED-en lévők 55 százaléka nem tervezi, hogy a jövőben részt vesz valamilyen képzésen, 39 százalékuk tervezi, 6 százalékuk nem tudja. Azok között, akik tervezik, hogy tanulnak valamit, az OKJ-s képzés a legnépszerűbb, ezt követi a szakirányú továbbképzés és a

nyelvtanulás. Az OKJ-s képzés és a szakirányú továbbképzés előkelő helyen áll a jelenleg tanulók listáján is, a nyelvtanulást azonban a tanulni tervezők nagyobb arányban választanák, mint ahogy a jelenleg képzésen részt vevők teszik. Ennek több oka lehet, valószínűleg az egyik oka az, hogy a nyelvet nem, vagy csak nagyon korlátozottan lehet térítésmentesen tanulni, míg az OKJ-s és másoddiplomás képzések többségét a GYES-en, GYED-en lévők térítésmentesen vehetik igénybe. Azok közül, akik a jelenlegi otthon töltött időszak alatt részt vettek vagy vesznek valamilyen képzésben, nagyobb arányban tervezik, hogy a későbbiekben még tanulnak, mint akik eddig sem vettek részt képzésben. A képzésben részt vevők 55 százaléka tervezi, hogy még tanul valamit az otthon töltött időszakban. Azoknál, akik semmilyen képzésben nem vettek/vesznek részt, a tanulni szándékozók aránya 35 százalék.

Tervezett részvétel a képzési programokban

A munkaerőpiacról történő kiesés nem csak és nem elsősorban a szakatudás avulása miatt jelent nagy hátrányt a kisgyerekes nőknek. Fontos probléma lehet a kapcsolati háló gyengülése, ám a szakmai, munkahelyi kapcsolatok ápolása segítheti a visszatérést. A megkérdezettek több mint fele (56%) tartja vagy tartotta a kapcsolatot a munkahelyével a gyermekével otthon töltött időszakban, 28 százalékuk nem tartja a kapcsolatot, 5 százalékuknak megszűnt, 11 százalékuknak pedig nem volt szülés előtt munkahelye. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja, hogy az illető tartja, tartotta-e a kapcsolatot a munkahelyével az otthon töltött időszakban. A diplomások 77, az érettségizettek, 67, a szakmunkások 50 százaléka tartotta a kapcsolatot a munkahelyével, ez az arány a kevesebb mint 8 osztályt végzetteknél nem éri el a 27 százalékot. Utóbbi csoportban a megkérdezettek negyedének nem

volt munkahelye a szülés előtt, a szakmunkásoknál ez az arány 10, az érettségizetteknél és a diplomásoknál pedig 7 százalék. Régiók szerint is jelentős különbségek vannak ebben a kérdésben, a leginkább a Dél-Alföldön (71%) és a Közép-Dunántúlon (61%) jellemző a munkahellyel történő kapcsolattartás, legkevésbé a Dél-Dunántúlon (49%), Közép-Magyarországon (51%) és Észak-Magyarországon (52%). Közép-Magyarországon a válaszadók ötödének, Észak-Alföldön 16 százalékuknak nem volt munkahelye a szülés előtt, ez az arány Nyugat-Magyarországon 3, a Közép-Dunántúlon 4 százalék. Budapesten és a megyei jogú városokban élők tartják leginkább a kapcsolatot a munkahelyükkel, náluk ez az arány több mint 60 százalék, ezt követik a községekben élők (56%). A nem megyei jogú városokban élők kevesebb, mint fele (49%) tartja/tartotta a kapcsolatot a munkahelyével a gyermekével otthon töltött időszakban. A leginkább az állami/önkormányzati intézményben dolgozók (84%) tartják/tartották a kapcsolatot a munkahelyükkel, a nagy vállalatoknál dolgozók körében ez az arány 63, a közepes vagy kisvállalatoknál dolgozók körében pedig 67 százalék. A jelenleg dolgozóktól megkérdeztük, hogyan fogadta őket a felettesük, illetve a munkatársaik. Akik tartották a kapcsolatot a munkahelyükkel az otthon töltött időszakban, azok számára könnyebb volt a munkába való visszatérés: három negyedük mondta, hogy a főnöke támogatóan vagy nagyon támogatóan fogadta, a munkatársak fogadtatását 84 százalékuk tartotta támogatónak vagy nagyon támogatónak. Akik nem tartották a kapcsolatot a munkahelyükkel az otthon töltött időszak alatt, azokat kevésbé támogatóan fogadták: kevesebb, mint felük mondta, hogy a felettese, 55 százalékuk, hogy a munkatársak támogatóan vagy nagyon támogatóan fogadták.

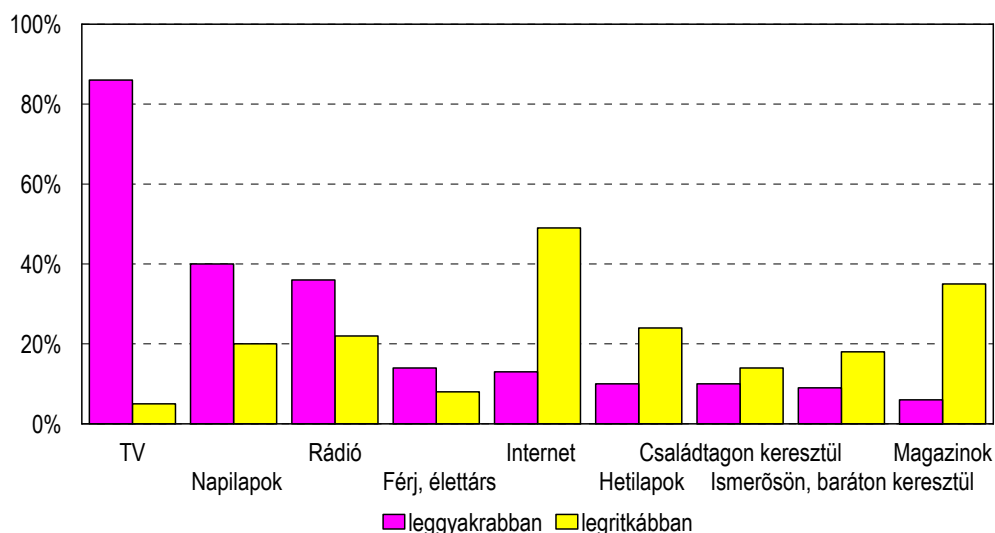
A megkérdezettek kevesebb, mint fele (44%) végez vagy végzett önművelődési tevékenységet a gyermekével otthon töltött időszakban. A diplomások négy ötöde, az érettségizettek kevesebb mint fele, a szakmunkások harmada és a legfeljebb nyolc általánost végzettek ötöde mondta azt, hogy végez vagy végzett önművelődési tevékenységet. Régiók szerint leginkább Közép-Magyarországon (49%), legkevésbé a Dél-Dunántúlon (28%) jellemző az önművelődési tevékenység a kisgyerekes anyukák körében. Budapesten 57, a megyei jogú városokban 40 a nem megyei jogú városokban 38, a községekben pedig a megkérdezettek 44 százaléka mondta, hogy a gyermekével otthon töltött időszakban végez vagy végzett önművelődési tevékenységet.

Minden tizedik megkérdezett dolgozik vagy dolgozott a gyermekével otthon töltött időszak alatt. Tizedük végzett fizetett, 4 százalékuk önkéntes munkát. Természetesen előfordult olyan, hogy valaki fizetett és önkéntes munkát is végzett. Ha dolgoztak, akkor leginkább anyagi okok miatt dolgoztak a nők a gyermekükkel otthon töltött időszakban.

4.5 Információforrások

A napi hírek, események ismerete a gyermekkel otthon töltött időszakban sem elhanyagolandó, az elszigeteltség ekkor is hátrányos lehet mind pszichés szempontból, mind a későbbi munkavállalás szempontjából. Megkérdeztük a válaszadóktól, hogy melyik az a két forrás ahonnan leggyakrabban tájékozódik a világ dolgairól. A válaszadók döntő többsége (86%) a TV-ből tájékozódik a leggyakrabban, a lista második helyén a napilapok állnak, de ezt már csak a válaszadók 40 százaléka említette, mint leggyakrabban használt forrást. Azt is megkérdeztük a válaszadóktól, melyik az a két forrás, amit legritkábban használnak: a válaszadók csaknem fele az internetet említette, mint legritkábban használt tájékozási forrást, a második legritkábban használt forrás a magazinok, ezt a megkérdezettek 35 százaléka említette.

Leggyakrabban és legritkábban használt információs források

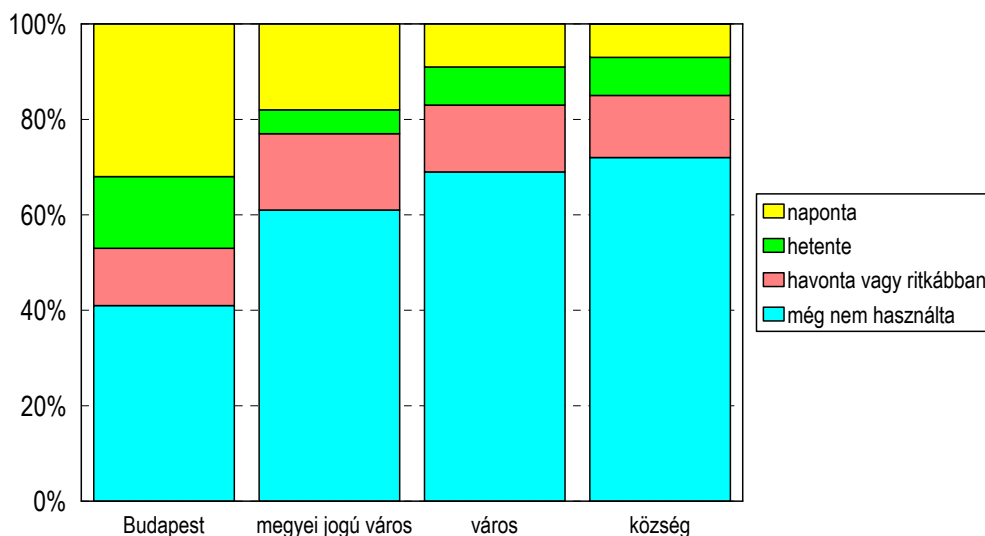

A GYES-en, GYED-en lévők és a főállásban dolgozók tájékozási forrásai között csak egy esetben, a hetilapok esetében volt különbség. Mindkét csoportban a válaszadók tizede említette a hetilapokat, mint leggyakoribb tájékozási forrást, de a főállásban dolgozók közül sokkal kevesebben (19%) említették a hetilapokat a legritkábban használt forrásként, mint a GYES-en, GYED-en lévők közül (29%).

Az Internet olyan tájékozási, kapcsolattartási, tanulási és egyre fontosabb távmunka eszköz, ami napszaktól függően, rugalmasan használható, az egyéni igényeknek megfelelően. Az általában időhiányban szenvedő kisgyerekesek számára ideális eszköz lehetne, ám a megkérdezettek csaknem

két harmada (64%) még soha nem használta az Internetet, 14 százalékuk havonta vagy ritkábban, 8 százalékuk hetente használja, és csupán a válaszadók 8 százaléka internetezik napi rendszerességgel. Nagyon különbözik az egyes településtípusokon élő válaszadók internetezési gyakorisága. A budapestiek csaknem harmada internetezik napi, 15 százalékuk heti rendszerességgel, ez az arány a községekben élőkénél 7, illetve 8 százalék. A budapesti válaszadók 40, a községekben élők több mint 70 százaléka nem használta még az Internetet.

Az internet-használat gyakorisága településtípusonként

Az iskolai végzettség is befolyásolja az Internet-használat gyakoriságát. A kevesebb mint 8 osztályt végzettek több mint 90 százaléka még nem használta az internetet, a szakmunkásoknál ez az arány 80, az érettségizetteknél 55, a diplomásoknál azonban már „csak” 19 százalék. A diplomások 39 százaléka internetezik napi, 24 százaléka heti rendszerességgel. Az érettségizettek negyede internetezik rendszeresen, 16 százaléka naponta, 9 százalékuk hetente. A szakmunkások kevesebb mint tizede internetezik napi vagy heti rendszerességgel.

Összefüggés van a gyerekek száma és az internet-használat gyakorisága között. Az egy és két gyerekesek negyede, a három és több gyerekeseknek azonban kevesebb mint tizede használja rendszeresen (naponta vagy hetente) az Internetet. Az egy gyerekesek 58, a két gyerekesek 63, a három és több gyerekesek 79 százaléka még soha nem használta az Internetet. Az internetet használók közül a főállásban dolgozók fele, a GYES-en, GYED-en lévők 57 százaléka leginkább otthon

internetezik. A főállásban dolgozók 30 százaléka a munkahelyén használja az Internetet. Az internetezők tizede ismerősnél, tizede nyilvános Internet állomáson kapcsolódik a világhálóra.

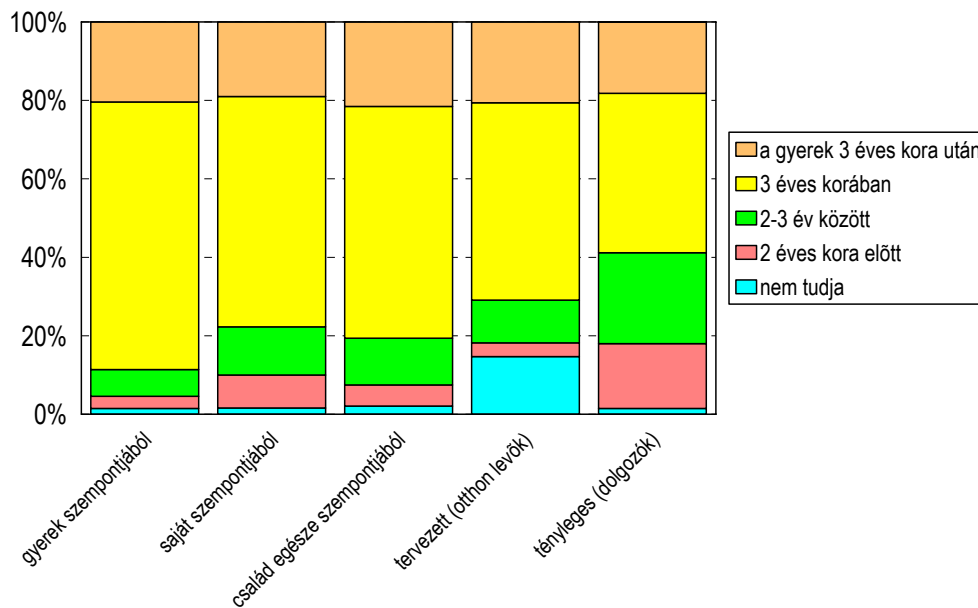
A megkérdezettek csaknem négy ötödének nincs az otthonában Internet-hozzáférés, a modemes kapcsolattal rendelkezők aránya 7 százalék, szélessávú Internet-csatlakozása a megkérdezettek 13 százalékának van. A legfeljebb nyolc osztályt végzettek és a szakmunkások 90 százalékának otthonában nincs Internet-hozzáférés, ez az arány az érettségizetteknél 80, a diplomásoknál 40 százalék. A diplomások ötödének modemes, több mint harmadának szélessávú Internet-hozzáférése van otthon. A válaszadók közül a legtöbben Közép-Magyarországon (30%) és Nyugat-Magyarországon (29%), a legkevesebben a Közép-Dunántúlon és az Észal-Alföldön rendelkeznek otthoni Internet-elérési lehetőséggel. Az otthoni Internet-hozzáférés leginkább Budapeseten jellemző, a válaszadók 40 százalékának van. A megyei jogú városokban élőknel ez az arány 28, a városokban és a községekben élőknel pedig 16 százalék. Nem meglepő, hogy azok interneteznek gyakrabban, akiknek az otthonában van Internet-hozzáférés. A szélessávú Internet-hozzáféréssel rendelkezők két harmada naponta, ötödük hetente, tizedük havonta internetezik. A modemes hozzáféréssel rendelkezőknél a napi internetezők aránya 33, a heti netezők aránya 30 százalék, negyedük pedig havonta vagy ritkábban használja az Internetet.

4.6 Munkába állás a gyermekkel otthon töltött időszak után

Megkérdeztük a válaszadóktól, hogy ha minden körülmény ideális lenne és nem lenne semmilyen külső kényszer, akkor ők mit tartanának ideális időpontnak a munkába való visszatéréshez a gyerek szempontjából, a saját szempontjukból és a család egésze szempontjából. A válaszadók csaknem 70 százaléka a gyerek szempontjából a három éves kort tartja ideálisnak a munkába való visszatéréshez. Ennél magasabb életkort a válaszadók ötöde jelölt meg. A megkérdezettek 5 százaléka szerint a gyerek 2 éves korában ideális a munkába való visszatérés a gyerek szempontjából. A munkába való visszatérést saját szempontjából a megkérdezettek csaknem hatvan százaléka a (legkisebb) gyerek 3 éves korában tartja ideálisnak, 10 százalékuk a gyerek két éves korában, további 10 százalékuk pedig ennél is hamarabb. A válaszadók hatvan százaléka szerint a család egésze szempontjából is a három éves kor lenne ideális a munkába való visszatérésre, tizedük szerint a (legkisebb) gyerek két éves korában, 5 százalékuk szerint még hamarabb lenne ideális a munkába állásuk. Az ideálisnak tartott időpont eltérhet a munkába állás tervezett vagy a valós idejétől. A jelenleg GYES-en, GYED-en lévők fele úgy tervezi, hogy a (legkisebb) gyerek három éves korában áll munkába, ötödük ennél később tervezi. A GYES-en, GYED-en lévők tizede úgy tervezi, hogy a gyerek két éves korában áll munkába. A jelenleg főállásban dolgozók 40 százaléka a legkisebb gyerek három éves korában állt munkába, 18 százalékuk ennél később. A jelenleg főállásban dolgozó válaszadók csaknem negyede a gyerek két

éves korában, 16 százalékuk ennél is hamarabb állt munkába.

Amunkába állás ideális, tervezett és tényleges időpontja

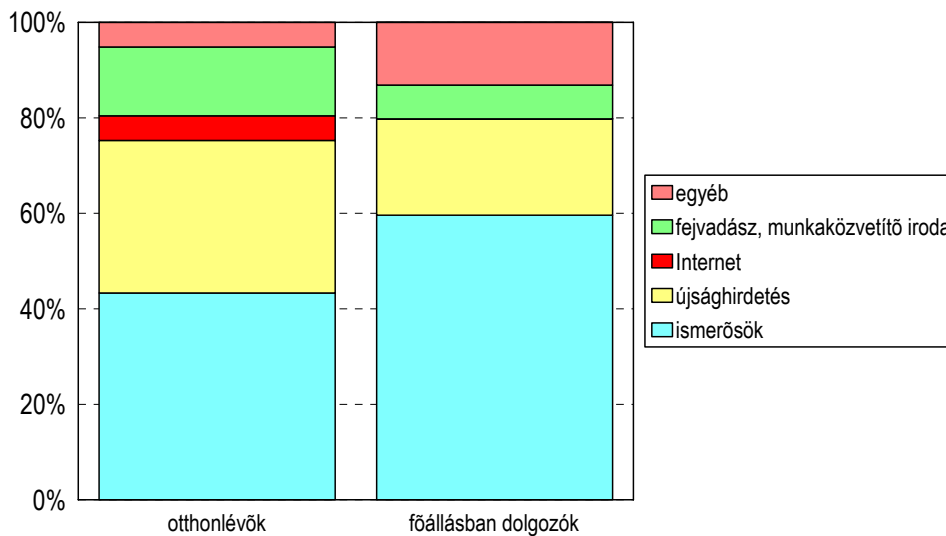
A jelenleg gyermekükkel otthon levőktől megkérdeztük, hogy mit terveznek, mit fognak csinálni miután lejár a GYES/GYED. Két harmaduk munkába szeretne állni, 12 százalékuk azt tervezi, hogy másik gyerekkel marad otthon, tizedük főállású anya szeretne lenni.

A jelenleg GYES-en, GYED-en lévők 45 százaléka az előző munkahelyére szeretne visszamenni, 35 százalékuk más munkahelyet keres, 16 százalékuknak pedig nem volt szülés előtt munkahelye. A jelenleg főállásban dolgozóknál is nagyjából ezek az arányok jellemzőek. Leginkább az állami/önkormányzati intézményeknél dolgozók (74 százalékuk) és a diplomások (60 százalékuk) szeretnének visszamenni, illetve mentek vissza a szülés előtti munkahelyükre.

A más munkahelyet keresőket megkérdeztük, hogy miért keresnek, illetve kerestek más munkahelyet. A válaszadók 17 százaléka mondta, hogy nem veszik vissza a munkahelyére, negyedüknek az időbeosztás nem volt megfelelő. A jelenleg GYES-en, GYED-en lévők 19 százalékának, a főállásban dolgozók harmadának megszűnt a munkahelye. Az otthon töltött időszakban végzett tanulmányoknak megfelelő munkát szinte senki nem végez vagy tervez végezni. Ez azt jelenti, hogy az otthon töltött időszakban végzett tanulmányoknak, ha az nem a saját szakmán belüli továbbképzés, elsősorban a szellemi frissesség megőrzése szempontjából van jelentősége.

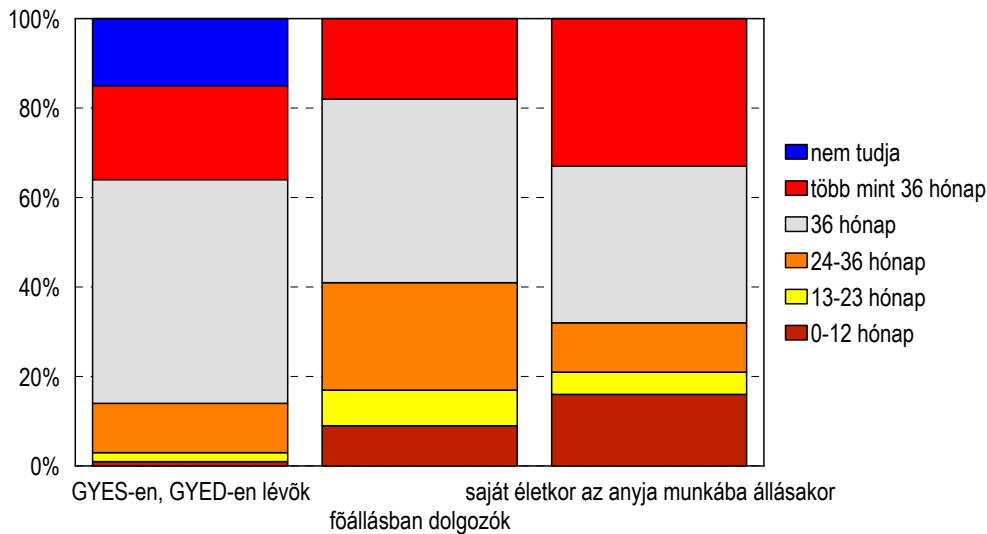
Munkahely keresésénél a legtöbben ismerősökre és újsághirdetésekre támaszkodnak. A jelenleg főállásban dolgozók sokkal nagyobb arányban említették az ismerősöket, ami jól rímel arra, hogy Magyarországon az állások többségét személyes ismeretség alapján töltik be.

Munkahely keresésénél kire/mire támaszkodik/támaszkodott elsősorban?

Minden második, jelenleg GYES-en, GYED-en lévő kisgyermekes nő úgy tervezi, hogy legkisebb gyermeke 3 éves korában áll munkába. Ennél későbbi időpontot a megkérdezettek ötöde említett. 15 százalék azok aránya, akik még nem tudják, mikor szeretnének munkába állni, ugyancsak 15 százalék azok aránya, akik legkisebb gyermekük három éves kora előtt szeretnének főállásban dolgozni. A jelenleg főállásban dolgozók nem a terveikről, hanem a tapasztalataikról számoltak be. Az ideálisnak tartott három éves kort a válaszadók 40 százaléka „tudta tartani”. A megkérdezettek 40 százaléka a legkisebb gyereke három éves kora előtt állt munkába, 15 százalékuk a gyermek két éves kora előtt. Érdekes, hogy az ennél később munkába állók aránya (18%) csaknem megegyezik a GYES-en, GYED-en lévők által említett tervekkel. A válaszadók negyede nem emlékszik, hogy ő maga hány éves volt, amikor az édesanyja (illetve aki nevelte) munkába állt, 14 százalékuknak nem állt munkába az édesanyja. Akik emlékeznek és az anyjuk munkába állt, azok közül minden harmadik válaszadó három évesnél fiatalabb volt, amikor az édesanyja munkába állt, harmaduk három éves volt, harmaduk ennél is idősebb. Összefüggés van a között, hogy a válaszadó hány éves volt, amikor az édesanyja munkába állt és az ő legkisebb gyermeke hány éves volt (vagy lesz terve szerint), amikor ő munkába állt. Minél idősebb volt valaki az anyja munkába állásakor, annál tovább maradt (vagy tervezi, hogy marad) otthon a gyermekével.

A legkisebb gyerek életkora az anya munkába állásakor és a válaszadó életkora az ő anyjának munkába állásakor

A női munkavállalás során a legfontosabb megoldandó probléma a gyerekek felügyelete. A GYES-en, GYED-en lévők négy ötöde úgy tervezi, hogy a gyermeke bölcsődében vagy óvodában lesz, amíg ő dolgozik, tizedük a nagyszülőre bízna a gyermekét. A jelenleg dolgozóknál is ezek az arányok figyelhetők meg, tehát azt mondhatjuk, hogy a jelenleg otthon levők reálisan terveznek. A megkérdezettek két harmada járt óvodába vagy bölcsődébe, ötödükre a nagyszülei vigyáztak. Kimutatható az az összefüggés, hogy akire kis korában a nagyszülei vigyáztak, azok közül az átlagnál többen választják felnőttként, saját gyerekei számára is ezt a megoldást.

Megkérdeztük a válaszadókat, hogy milyen programokat, szolgáltatásokat tartanának hasznosnak a kismamák számára a munkába történő könnyebb visszatérés elősegítése érdekében. A megkérdezettek 30 százaléka mondott valamilyen ötletet, egytizedük pedig nem tartja szükségesnek az állami szerepvállalást e téren.

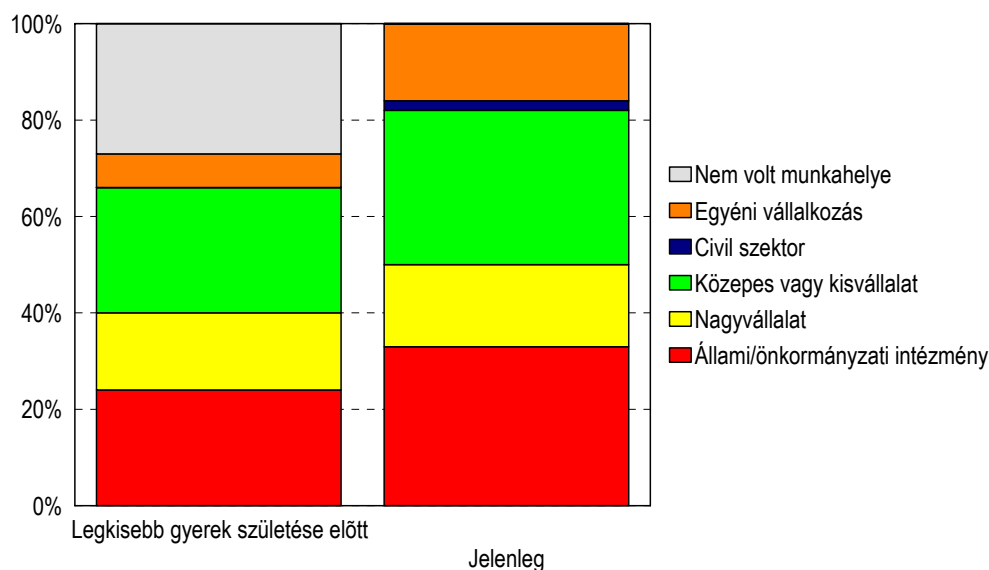
A legtöbben a tanulásban látják a megoldást, az átképzések, képzések, tanfolyamok, elsősorban nyelv- és számítógépes tanfolyamok segíthetnék a kismamák munkaerőpiaci reintegrációját. A válaszadók hangsúlyozták, hogy a tanfolyamokat helyben, ingyen vagy nagyon olcsón kellene biztosítani. Sokan említették, hogy hasznos lenne, ha a kismamák segítséget kapnának a munkakeresés során munkahelykeresési tréning, tájékoztató, munkahelybörze formájában. Az alkalmi és a rendszeres gyermekmegőrzés, a munkahelyi bölcsődék és óvodák nagy segítséget jelentenének a munkába álló kisgyermekes anyáknak. Természetesen megfogalmazódott a részmunkaidő és a rugalmas munkaidő, illetve ennek ötvözete, a rugalmas részmunkaidő, valamint az otthon végezhető munka iránti

igény. Sokan a munkahelyteremtésben látják a megoldást, szerintük "nem programok, hanem munkahelyek kellene". Az állami szerepvállalás erősítésére irányulnak azok az elvárások, amelyek szerint kötelező legyen visszavenni a kisgyerekes anyákat a munkahelyükre (ez jelenleg is kötelező). Megfogalmazódtak olyan javaslatok is, amelyek nem a munkaerőpiaci reintegrációt segítik elő, hanem a kisgyerekes családok megélhetését segítik. A gyes összegének emelése és az igénybe vehetőség idejének meghosszabítása a válaszadók egy része szerint kívánatos lenne. Néhányan a tradicionális családmódban látják a megoldást, úgy gondolják, hogy a férjnek kellene annyit keresni, hogy a nőknek ne kelljen munkába állni. Egy-egy válaszadó újszerű, konstruktív programot javasolt: a munkahelyi kapcsolatok ápolása, a saját szakmán belüli továbbképzés, felzárkóztató tréning, valamint néhány hónapos betanulási időszak ötlete is felmerült.

A válaszokból is látszik, hogy a kisgyerekes nők egy része szeretne valamilyen formában visszatérni a munkaerőpiacra, ám ehhez leginkább családbarát környezetre lenne szükségük. A válaszadóknak azonban van egy olyan csoportja, akik csak anyagi kényszerből vagy egyáltalán nem kívánnak munkába állni. Ők a családtámogatás emelését és a tradicionális családmódban tartják megfelelőnek.

A gyermekkel otthon töltött időszak utáni munkaerőpiaci pozíció, valamint az egyéni preferenciák eltérhetnek szülés előttől. A főállásban dolgozó válaszadóknak a jelenlegi munkahelyükre vonatkozóan is tettünk fel kérdéseket. Harmaduk állami vagy önkormányzati intézménynél, harmaduk közepes vállalkozásnál dolgozik, nagyvállalatnál a válaszadók 17, egyéni vállalkozásban 16 százaléka dolgozik. Ha összehasonlítjuk a legkisebb gyerekük születése előtti és a jelenlegi munkahelyeket, kiderül, hogy a korábban nem dolgozók leginkább a közepes vállalatoknál, az állami/önkormányzati intézményeknél helyezkedtek el vagy egyéni vállalkozásban dolgoznak. A szülés előtt állami/önkormányzati intézménynél dolgozók négy ötöde jelenleg is a közszférában dolgozik. A szülés előtt nagyvállalatnál dolgozók ötöde a közszférában, ötöde közepes vagy kisvállalatnál helyezkedett el. A szülés előtt közepes vagy kisvállalatnál dolgozók 70 százaléka jelenleg is ebben a szektorban dolgozik, a szülés előtt egyéni vállalkozásban dolgozók három negyede jelenleg is vállalkozó.

A legkisebb gyerek születése előtti és a jelenlegi munkahely

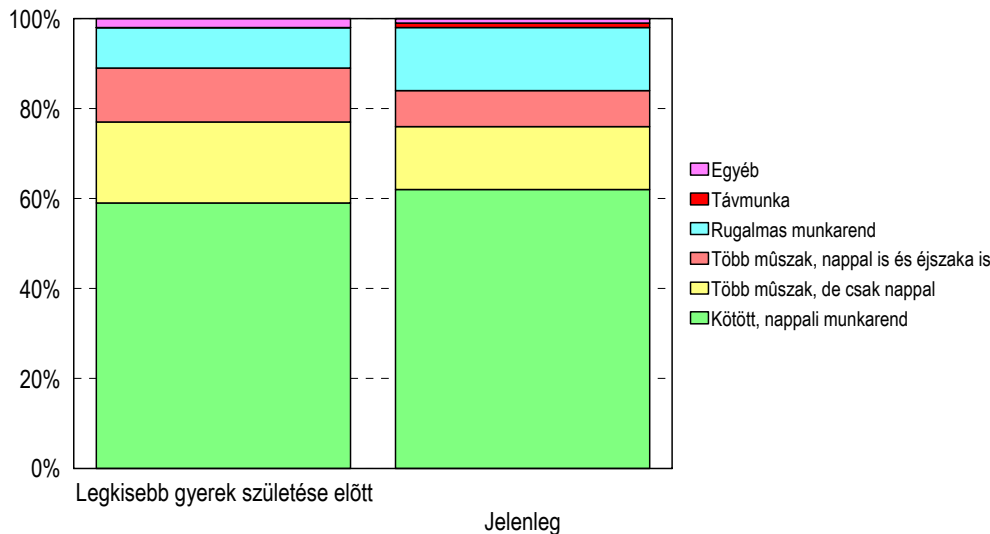

A megkérdezettek két harmada a legkisebb gyermeke születése előtt a szolgáltató szektorban dolgozott, jelenleg 73 százalékuk dolgozik a szolgáltató szektorban. A legkisebb gyermekük születése előtt a válaszadók harmada, jelenleg 40 százalékuk végez szellemi munkát a szolgáltató szektorban. Szülés előtt a megkérdezettek 35, jelenleg 27 százaléka dolgozik a termelő szektorban, ők többnyire fizikai munkát végeznek. A termelő szektorban a megkérdezettek 8 százaléka végzett termelő munkát legkisebb gyereke születése előtt, jelenleg 6 százalékuk. Akik a szülés előtt szellemi munkát végeztek a szolgáltató szektorban, azok szinte kivétel nélkül jelenleg is ilyen munkát végeznek, a termelő szektorból azonban sokan a szolgáltatásba mentek a gyermekükkel otthon töltött idő után.

A jelenleg főállásban dolgozók közül a szülés előtt dolgozók három negyede heti 40 órában, 16 százalékuk ennél magasabb óraszámban dolgozott, 20 órában mindössze a válaszadók 2, 30 órában 1 százalékuk dolgozott. Jelenleg a heti negyven órában dolgozók aránya 71 százalék, ennél többet a válaszadók 8 százaléka dolgozik. Heti harminc órában a válaszadók 5 százaléka, heti 20 órában 8 százalékuk dolgozik.

A kisgyereket nevelő nők számára nem mindegy, milyen munkarendben dolgoznak. Nem meglepő, hogy a szülés előtti arányokhoz képest jelenleg többen dolgoznak kötött, nappali és rugalmas munkarendben, viszont csökkent a több műszakban dolgozók aránya.

A legkisebb gyerek születése előtti és a jelenlegi munkarend

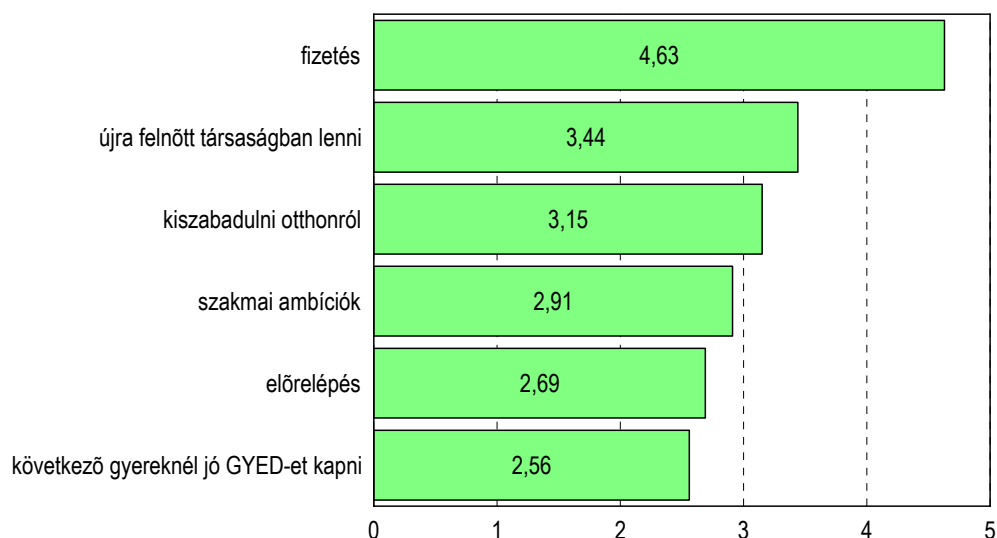
Megkérdeztük a jelenleg főállásban dolgozóktól, hány hetet töltöttek munkakereséssel. Harminc százalékuk tíz héten belül talált munkát, a megkérdezettek fele nem tudja, illetve nem emlékszik, mennyi időt töltött álláskeresővel. Azt is megkérdeztük, mennyire volt nehéz elhelyezkedni a szülés után. A válaszadók ötöde szerint nagyon nehéz, 17 százalékuk szerint inkább nehéz, ötödük szerint inkább nem volt nehéz és több mint 40 százalékuk szerint egyáltalán nem volt nehéz elhelyezkedni. Természetesen nem mindegy, hogy valaki az előző munkahelyére megy vissza vagy kisgyerekes anyaként új, esetleg első munkahelyet kell keresnie. Nem meglepő, hogy pozitívabb tapasztalatai voltak azoknak, akik az előző munkahelyükre mentek vissza: ebben a csoportban a válaszadók 20 százaléka mondta, hogy inkább nem, 70 százaléka mondta, hogy egyáltalán nem volt nehéz elhelyezkedni. Már nem volt ennyire egyszerű a helyzete azoknak, akik új vagy első munkahelyet kerestek: az új munkahelyet keresők harmada szerint nagyon nehéz, negyede szerint inkább nehéz volt elhelyezkedni, ötödük mondta, hogy inkább nem, 24 százalékuk, hogy egyáltalán nem volt nehéz állást kapni. Az első munkahely keresése ennél is nehezebb volt: akinek szülés előtt nem volt munkahelye, 28 százalékban mondták, hogy nagyon nehéz, 35 százalékuk, hogy inkább nehéz volt elhelyezkedni. Utóbbi csoportból minden negyedik válaszadónak inkább nem, tizedüknek egyáltalán nem volt nehéz állást találni. A szülés előtt munkahellyel nem rendelkezők csaknem két harmadának nehéz volt állást találni, a munkahelyet váltóknál ez az arány 56 százalék. Akik a gyermekükkel otthon töltött időszak után a szülés előtti munkahelyükre tértek vissza, pozitív tapasztalatokról számoltak be: mindössze 5,5 százalékuk mondta, hogy nehéz volt elhelyezkedniük.

A válaszadók többsége pozitív fogadtatásban részesült a munkahelyén, 43 százalékukat a felettesei inkább támogatóan, 22 százalékukat nagyon támogatóan fogadták, 30 százalékuk közömbös fogadtatásról számolt be. A munkatársak többsége is támogatók volt: inkább támogató magatartásról a válaszadók 46, nagyon támogatóról 27 százalékuk számolt be, ötödük érezte úgy, hogy közömbösen fogadják őket. Ellenséges fogadtatásban a válaszadók néhány százalékának volt része. Az állami/önkormányzati intézményekben és a közepes és kisvállalkozásokban dolgozók közül többen részesültek pozitív fogadtatásban (70 %), mint a nagyvállalatnál dolgozók közül (50%). A pozitív viszonyulás a szolgáltató szektorra jellemzőbb, mint a termelő szektorra.

4.7 A munkába állás motivációs tényezői

Arra kértük a válaszadókat, hogy értékeljenek különböző tényezőket, az alapján, hogy azok mennyire befolyásolják (vagy befolyásolták) őket abban, hogy munkába álljanak. Nem volt szignifikáns különbség a jelenleg GYES-en, GYED-en lévők és a főállásban dolgozók értékelése között. A kisgyerekes nők munkába állásának legfőbb motivációja a fizetés, a második helyen a felnőtt társaság iránti igény áll. A szakmai ambíció nagyon gyenge osztályzatot kapott, a válaszadók harmada mondta, hogy ez is szempont (volt) a munkavállalásnál.

A munkába állást befolyásoló tényezők

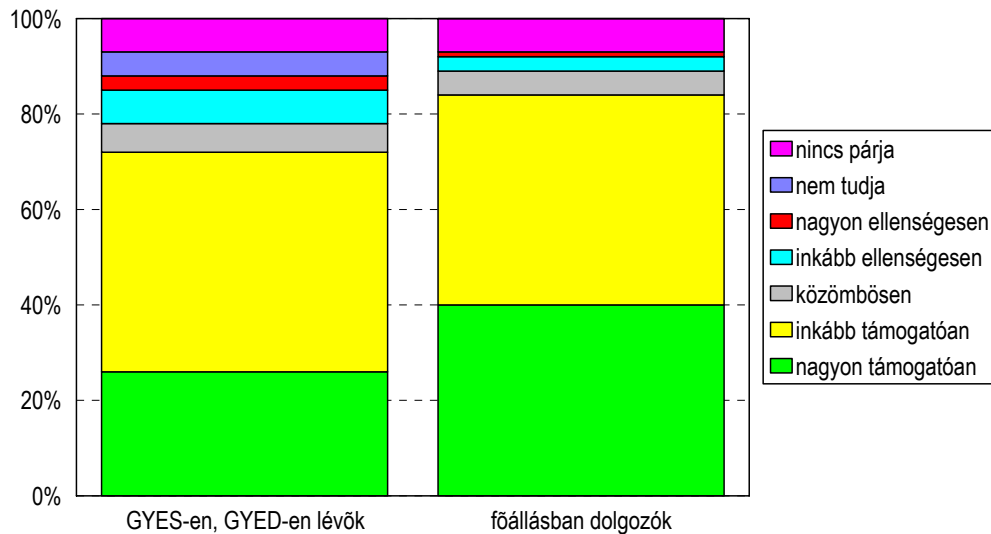

A gyerekszám emelkedésével csökken az előrelépés, a szakmai ambíciók, a felnőtt társaság és a jövőbeni magasabb összegű GYED mint motivációs tényező szerepe. Általánosságban elmondható, hogy minél több gyerek van valakinek, annál inkább jellemző, hogy a fizetés az egyetlen fontos szempont a munkavállalás során. Az életkor is befolyásolja, hogy melyek a munkába állás főbb motivációs tényezői: a harminc év alattiaknál fontos tényező, hogy a következő gyerekkel magasabb összegű GYED-et kapjanak, a harminc év felettieknek pedig az átlagnál fontosabb a felnőtt társaság, az otthonon kívül végzett munka. A fizetést mindenki nagyon fontosnak ítélte, minden csoportban ez a fő befolyásoló tényező a munkavállalásnál, de a képzetlenebbek számára az átlagnál is nagyobb motivációs tényező. A nyolc osztályt végzettek 4,7-es, a diplomások 4,3-as osztályzatot adtak a fizetés befolyásoló erejére. Az előrelépés és a szakmai ambíciók a képzetesebbek számára fontosabbak, utóbbira a nyolc osztályt végzettek 2,2 a szakmunkások 2,6, az érettségizettek 3,2, a diplomások 3,5-es osztályzatot adtak. A felnőtt társaságnak szintén a képzetesebbeknél van nagyobb súlya a munkavállalás során.

Több év kihagyás után nem könnyű újra belerázódni a munkába, átállni egy más életritmusra. A válaszadók többsége úgy gondolta, hogy a munkahelyi ritmus felvétele nem jelent/jelentett problémát számára. A megkérdezettek fele úgy gondolja, hogy munkába állás után 1-2 hét alatt sikerül vagy sikerült felvennie a munkahelyi ritmust. A válaszadók 80 százaléka négy hétnél kevesebb időt mondott. Ebben a kérdésben nincs különbség a jelenleg GYES-en, GYED-en lévő és a dolgozó anyukák között, holott előbbi csoport a terveiről, utóbbi a tapasztalatairól nyilatkozott.

A kisgyerekes nők munkába állása az egész család életére hatással van, nagyon fontos tényező a férj/élettárs hozzáállása. A megkérdezettek többségének párja támogatja a munkavállalását, ez az arány magasabb a jelenleg főállásban dolgozóknál, mint a GYES-en, GYED-en lévőknél. Utóbbi csoportból minden tizedik válaszadó partnere ellenségesen viszonyul a párja munkába állásához.

Párja hogyan viszonyul az Ön munkába állásához?

Leginkább a megyei jogú városokban élők munkavállalását támogatja a partner (87%). Összefüggés van a képzettség és a partner támogatása között: a képzetlenek 61 százaléka mondta, hogy a párja támogatóan viszonyul a munkába állásához, ez az arány a szakmunkásoknál és az érettségizetteknél 80, a diplomásoknál pedig 87 százalék.

A GYES-en, GYED-en lévők harmada nem tudja, hogy fogja fogadni őt a munkahelyén a leendő főnöke 16 százalékok semleges, 30 százalékok támogató, 16 százalékok nagyon támogató fogadtatást remél. A munkatársaktól is hasonló, egy kicsit még támogatóbb fogadtatást várnak. A jelenleg dolgozók ötödét a főnökük semlegesen fogadta. Minden második válaszadó támogató, további 30 százalékok pedig nagyon támogató fogadtatásról számolt be. A munkatársak támogatására is az jellemző, mint a főnökökére.

Megkérdeztük a válaszadókat, hogy a GYES-ről, GYED-ről való visszatéréskor, a munkahely kiválasztásánál mi (volt) a három legfontosabb szempont. Azt is megkérdeztük, hogy melyik három szempont volt a legkevésbé fontos.

	Legfontosabb %	Legkevésbé fontos %
Fizetés	76	2
munkaidő megfeleljen az óvodai/bölcsődei menetrendnek	49	9
rugalmas munkaidő legyen	18	27
közel legyen az otthonukhoz	22	28
közel legyen a bölcsődéhez/óvodához	10	26
Gyerek betegsége esetén otthon maradjon	46	4
lehetőség legyen szakmai fejlődésre	8	35
lehetőség legyen karrierépítésre, előrelépésre	4	48
biztos állás legyen	47	6
ne legyen stresszes munkahely	10	20
ne legyen kötelező túlóra	9	28
érdekes munka legyen	4	39
jó munkahelyi közösség legyen	9	16

A válaszadók három negyede a fizetést a legfontosabb szempontok közé sorolta. Csaknem minden második válaszadó számára kiemelkedő fontosságú az, hogy a munkaidő megfeleljen az óvodai/bölcsődei menetrendnek, hogy biztos állás legyen és hogy a gyermek betegsége esetén otthon maradjon. A karrier építés és a munka érdekessége háttérbe szorul, a válaszadóknak csupán néhány százaléka számára fontosak ezek a szempontok. A karrierépítési lehetőséget majdnem minden második válaszadó kifejezetten a legkevésbé fontos szempontok közé sorolta, az érdekes munkát a válaszadók csaknem 40 százaléka tartotta lényegtelen szempontnak. A legellentmondásosabban megítélt szempont a munkahely közelsége volt, a válaszadók 22 százaléka kifejezetten fontosnak tarja, 28 százalékuk azonban a legkevésbé fontos szempontok közé sorolta. A jelenleg GYES-en, GYED-en lévők és a dolgozók véleménye csak két szempont tekintetében különbözik: a jelenleg otthon lévők 52, a dolgozóknak viszont csak 41 százaléka sorolta a legfontosabb szempontok közé, hogy otthon maradjon, ha a gyereke beteg. A másik szignifikáns különbség a biztos állás fontosságának megítélése: a jelenleg dolgozók 52 százaléka sorolta ezt a szempontot a legfontosabbak közé, a jelenleg GYES-en, GYED-en lévőkénél ez az arány 41 százalék.

A válaszadó képzettsége is befolyásolja, hogy mely szempontokat tartja leginkább és melyeket legkevésbé fontosnak. A munkahely közelsége a nyolc osztályt végzettek csaknem 40 százaléka számára a legfontosabb szempontok között van, ez az arány a magasabb végzettségűek körében 18 százalék. A képzetlenek és a szakmunkások 1-2 százaléka, az érettségizettek kevesebb mint tizede, a diplomásoknak azonban több mint negyede sorolta a legfontosabb szempontok közé, hogy lehetőség legyen szakmai fejlődésre. A képzetlenek csaknem 60, a szakmunkások több mint 50 százaléka a legkevésbé fontos szempontok közé sorolta a karrierépítési, előrelépési lehetőséget, ez az arány az

érettségizettekénél és a diplomásoknál 40 százalék.

Településtípusonként nagyon különbözik az egyes szempontok fontosságának megítélése. A budapestiek közül az átlagnál többen mondták, hogy kiemelkedően fontos a rugalmas munkaidő és az óvoda/bölcsőde közelsége. A megyei jogú városokban élők közül az átlagnál többen sorolták a legfontosabb szempontok közé a fizetést, a stresszmentes munkahelyet, és azt, hogy ne legyen kötelező túlóra. A községekben élőknek az átlagnál fontosabb, hogy ne legyen kötelező túlóra és a bölcsőde/óvoda közel legyen a munkahelyhez.

Legfontosabb szempont	Budapest	Megyei jogú város	Város	Község
Fizetés	68	77	84	72
rugalmas munkaidő legyen	37	10	14	19
közel legyen az otthonukhoz	22	9	29	25
közel legyen a bölcsődéhez/óvodához	14	5	9	13
ne legyen stresszes munkahely	5	16	6	11
ne legyen kötelező túlóra	2	14	3	14

választási százalékok

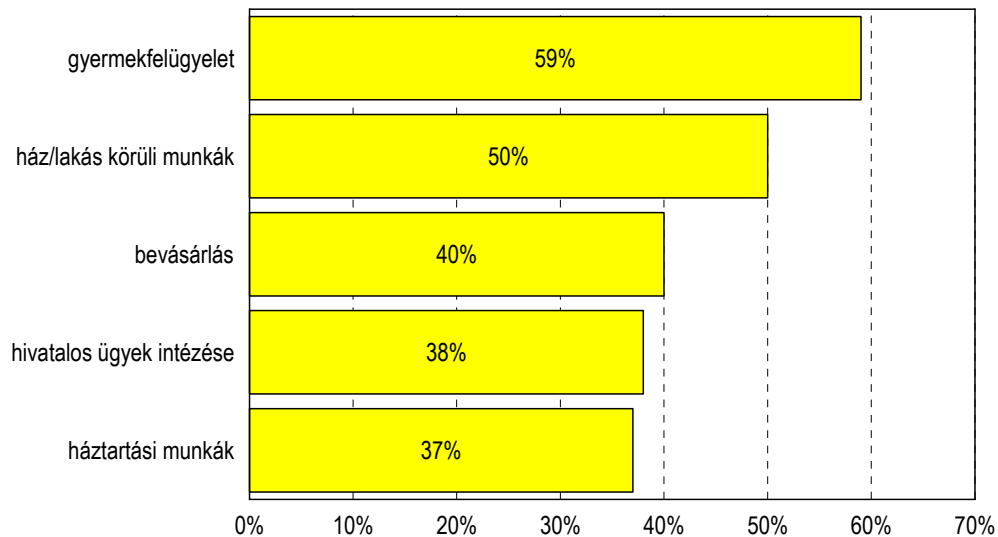
4.8 A kisgyereket nevelő nők kettős terhe

Magyarországon hagyományosan a háztartáshoz és a gyerekneveléshez kapcsolódó teendők többségét a nők végzik. Ez általában akkor is így van, ha teljes munkaidőben dolgoznak, ezért egyáltalán nem mellékes, hogy a mindennapi feladatok ellátásában milyen segítségre számíthatnak.

Az ábrán is látható, hogy a legtöbben, a válaszadók csaknem 60 százaléka a gyerekfelügyelet terén kap segítséget, legkevésbé a háztartási munkákban jellemző a segítség. A gyerekfelügyeletben a főállásban dolgozók közül többen (66 %) kapnak segítséget, mint a GYES-en, GYED-en lévők közül (52%).

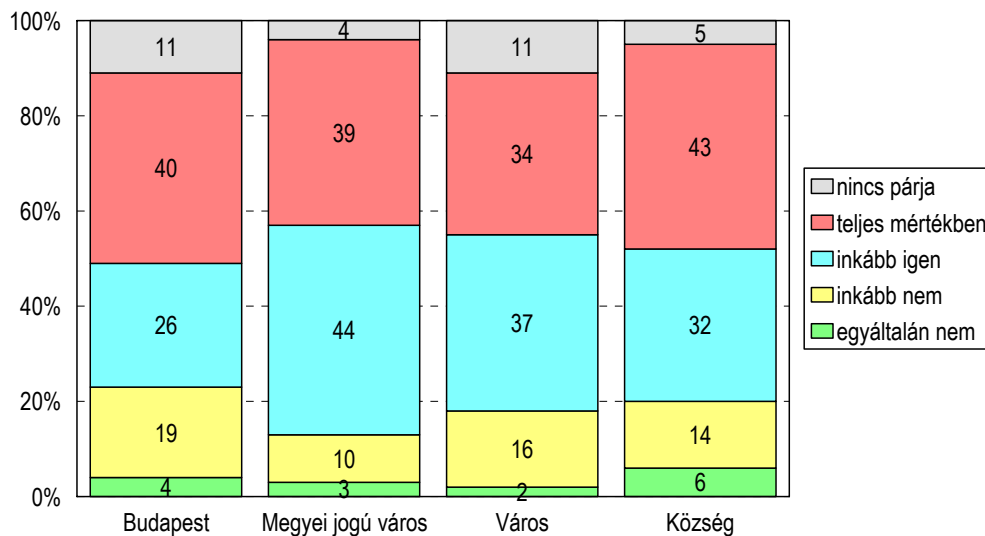
A megkérdezettek negyede semmilyen segítségre nem számíthat, ötödük azonban minden felsorolt feladat elvégzésében számíthat nagyobb részt vagy teljes mértékben segítségre. A válaszadók ötöde egy, 14 százaléka két területen számíthat segítségre. A válaszadók tizede 3, tizede négy feladat elvégzésében kap nagyrészt vagy teljes mértékben segítséget.

Segítség az otthoni feladatok elvégzésében

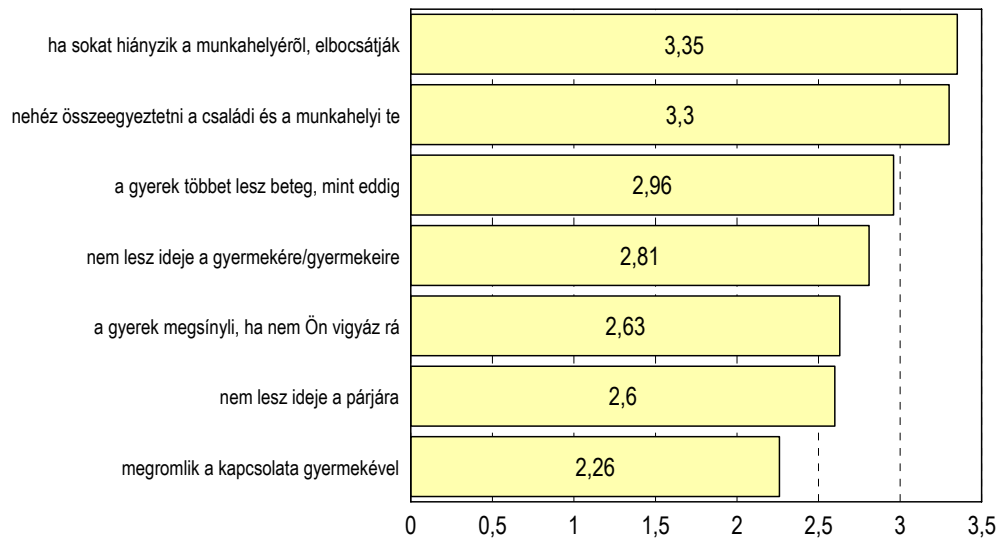
A kisbaba születésével, a család bővülésével az apa számára kettős kihívás, hogy a megnövekedett költségek és az anya kieső jövedelme miatt több pénzt kell keresniük, ám nagy szükség van rájuk otthon is. Megkérdeztük, hogy a gyermekük születése után a válaszadó párja (férje, élettársa) változtatott-e az időbeosztásán. Az esetek több mint 60 százalékában nem változtatott, a megkérdezettek ötöde mondta, hogy a párja többet dolgozik, tizede mondta, hogy többet van otthon, 7 százalékuknak nincs párja. A jelenleg főállásban dolgozóktól azt is megkérdeztük, hogy a párjuk változtatott-e az időbeosztásán az ő munkába állásuk után. A válaszadók 70 százaléka mondta, hogy nem változtatott, a többet dolgozók és a több időt otthon töltők aránya egyaránt némileg tíz százalék felett van. Arra kértük a válaszadókat, hogy értékeljék, mennyire számíthatnak a párjukra. A GYES-en, GYED-en lévők és a dolgozók tapasztalati között szignifikáns különbség van. Az otthon lévők 70, a dolgozók 78 százaléka mondta, hogy számíthat a párjára. Amint az ábrán is látszik, leginkább a megyei jogú városokban élők, legkevésbé a budapestiek érzik úgy, hogy számíthatnak a párjukra.

Számíthat Ön a párjára a mindennapi teendők ellátásában?

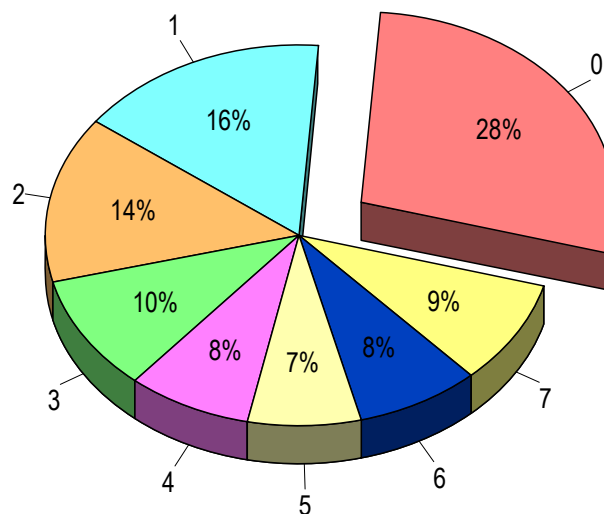
A kisgyerekes nők munkába állásával megváltozik a család élete. Olyan problémák is felmerülnek, amelyek az otthon töltött időszakban nem voltak jellemzők, ez természetesen növeli a nők frusztrációját. A megkérdezett kisgyerekes nők leginkább amiatt aggódnak, hogy ha sokat hiányoznak a munkahelyükről, akkor elbocsátják őket. Sokan attól félnek, hogy nehéz összeegyeztetni a családi és a munkahelyi teendőket. Legkevésbé attól tartanak a válaszadók, hogy megromlik a kapcsolatuk a gyermekükkel vagy a párjukkal. Az iskolai végzettség befolyásolja, hogy ki mennyire aggódik amiatt, hogy ha sokat hiányozik a munkahelyéről, akkor elbocsátják. A maximum nyolc általánost végzettek emiatti aggódási indexe 3,8, a szakmunkásoké 3,4, az érettségizetteké 3,2, míg a diplomásoké 2,8.

Az egyes tényezők miatti aggodás mértéke

Megnéztük, hogy ki hány esetleges nehézség miatt aggódik, hány problémát értékelt 4-esre vagy 5-ösre. A válaszadók 27 százaléka egyik általunk felsorolt nehézség miatt sem aggódik, 17 százalékuk egy, 14 százalékuk két dolog miatt aggódik. A válaszadók 17 százaléka majdnem minden miatt nagyon aggódik.

Hány dolog miatt aggódik?

Annak alapján, hogy ki hány dolog miatt aggódik, különböző csoportba soroltuk a válaszadókat. A jelenleg GYES-en, GYED-en lévők jobban aggódnak, mint a főállásban dolgozók. A gyermekükkel otthon levők 40 százaléka legfeljebb egy dolog miatt aggódik, 31 százaléka 2-4 és 29 százaléka ennél öt vagy több aggódásra okot adó tényezőt jelölt meg. Ezzel szemben a jelenleg főállásban dolgozók 48 százaléka jelölt meg egy, 32 százaléka 2-4 és ötödük 5 vagy több tényezőt, ami miatt aggódik. A válaszadók tizedének volt GYES-betegség néven ismert tünete, az aggódóknál némileg magasabb ez az arány.

Az anya-gyerek kapcsolat rendkívül fontos az élet első éveiben, ennek mindenképpen szükséges (de nem elégséges) feltétele az anya fizikai jelenléte, az együtt töltött idő. A megkérdezettek 77 százaléka azt mondta, hogy születése óta gyakorlatilag minden percet együtt tölt legkisebb gyermekével, ötödük időnként rokonra, ismerősre hagyja, csupán két százalékuk mondta, hogy gyereke rendszeresen közösségbe jár. Ebben a tekintetben nincs különbség a GYES-en, GYED-en lévők és a főállásban dolgozók között, munkába állás előtt a dolgozóknál is hasonló arányok voltak. Az aggodás mértéke és a gyermekkel töltött idő között összefüggés van: akik csak egy tényező miatt szoronganak 72 százalékban mondták, hogy születése után szinte minden percet együtt tölt legkisebb gyermekével (illetve töltött a munkába állás előtt), a nagyon aggódóknál pedig 87 százalék. A nem aggódók negyede, az aggódóknak azonban csak tizede hagyta néha rokonra, ismerősre a gyereket. Az anyagi helyzet is meghatározza, hogy ki mennyi időt tölt együtt gyermekével. Érdekes, hogy a jobb módúak hagyják gyakrabban másra gyermeküket. A havonta 100 ezer forintnál kevesebb pénzből gazdálkodók 86 százaléka, a 100-150 ezer forintból gazdálkodók 84 százaléka, a 150 ezer forint feletti összegből gazdálkodók 65 százaléka tölt (illetve munkába állásáig töltött) együtt szinte minden percet a legkisebb gyermekével. Utóbbi csoportból minden harmadik válaszadó időnként ismerősre hagyja/hagyta a gyermekét.

4.9 A sikeres életről vallott értékek

A kisgyermekes nők munkavállalással és a munkaerőpiaccal valamint az állami szerepvállalással kapcsolatos attitűdjeit egy hosszú, 27 itemből álló kérdéssor segítségével tártuk fel. Ezek alapján eléggé kevésbé differenciált kép rajzolódik ki. A megkérdezett kisgyermekes nők, függetlenül az aktuális munkaerőpiaci státuszuktól magasan egyetértenek abban, hogy az államnak jobban kellene támogatni a gyereket nevelő családokat, hogy fontos, hogy a családi életünket bizonyos erkölcsi normák szerint éljük. Azt is ponotsan látják, hogy ma már nincsenek életre szóló munkahelyek és foglalkozások, az embernek folyamatosan képezni kell magát, illetve hogy a mai világban meg kell ragadni minden lehetőséget, aki lemarad, azon nem fognak segíteni.

A családi kérdésekkel kapcsolatban körükben magas a támogatottsága annak, hogy az lenne

jó, ha a férfiak annyit keresnének, hogy el tudják tartani a családot egyedül is, de az is nagyon fontos, hogy az életben elérhető dolgokat alapvetően a családi háttér határozza meg.

A család és a munka viszonylatában egyetértenek abban, hogy olyan világot élünk, hogy a családi életet kell a munkához igazítani és nem pedig fordítva. Ezek a fiatal nők vallják, hogy a munka hozzátartozik az ember életéhez illetve, hogy a kisgyermeket nevelő nőknek a részmunkaidős foglalkoztatás lenne a legmegfelelőbb.

Abban kérdésben, hogy mindenkinek azonos összegű gyermekgondozási támogatást kellene kapnia az államtól már megosztta a kisgyermekes nők, csakúgy mint abban hogy jó lenne az, ha legalább néhány hónapra az apák is otthon maradnának a kisgyerekekkel. Ez utóbbi kérdéssel kapcsolatos bizonytalanságot támasztja alá az is, hogy abban a kérdésben is bizonytalanok, mely szerint gyerekek, amíg iskolás nem lesz, az anyja mellett van-e a helye.

Összevetve a jelenleg gyesen, gyeden lévő nők és a főállásban dolgozó kisgyermekes nők válaszait szignifikáns eltérés csupán néhány kérdés megítélésében mérhető. Ezek alapján a főállásban dolgozó nők között az átlagnál többen vallják, hogy a mai világban meg kell ragadni minden lehetőséget, aki lemarad, azon nem fognak segíteni, ugyanakkor kevésbé gondolják hogy a munka a kisgyerekes nők számára csak a pénzkereset miatt lenne fontos.

Életkor szerint is csak árnyalatnyi véleménykülönbségek mérhetőek, a 30 év alattiak szkeptikusabbak a családi élet és a karrier előretervezhetőségével kapcsolatosan, s a munkát sem tartják annyira fontosnak, mint az idősebbek. Attól függően, hogy kinek hány gyereke van is szóródnak a válaszok bizonyos kérdésekben. A maximum két gyermeket nevelők az átlagnál jobban vallják, hogy egy nőnek a gyese után minél gyorsabban a saját lábára kell állni, de azzal is magasabb arányban értenek egyet, hogy mindenki csak annyi gyermeket vállaljon, amennyit el tud tartani. A három vagy több gyermekes nők körében népszerűbb az a vélemény, hogy a munka a kisgyermekes nők számára csak a pénzkereset miatt fontos. Jellemző módon ezek a nők azt is inkább vallják, hogy a férj állása a stabil alap, azt kell minden áron megtartani, és az anyának kell olyan állást találni, ami összeegyeztethető a családi élettel. Ezek alapján tehát a három vagy többgyermekes nők munkaerőpiaci jelenléte vagy jelen nem léte nagymértékben attitűdbeli kérdés.

A lenti itemsor alapján faktorelemzéssel lehatároltunk két dimenziót. Az egyik faktor a hagyományos nemi szerepfelfogás dimenziója (a férfi dolga, hogy pénzt keressen, a nő a családot tartja össze) a másik a női munkavállalás faktor. A két faktort meghatározó demográfiai jellemzőket egyváltozós variancia-elemzés segítségével tártuk fel.

	Nem tudom válaszok aránya	ÁTLAG	SZÓRÁS	Gyesen lévő nők	Főállásban dolgozók	Különbség
	%	Pontszám százfokú skálán				
A mai világban meg kell ragadni minden lehetőséget, aki lemarad, azon nem fognak segíteni.	1	86	21	83	89	+6
A szocializmus alatt sokkal biztosabb és könnyebb volt a kisgyermekes nők helyzete.	19	77	29	77	77	0
Az életben elérhető dolgokat alapvetően a családi háttér határozza meg.	0	83	21	82	83	+1
Csak azért, mert a szüleink meghatározott elvek szerint éltek, nekünk még nem kell azokat feltétlenül követni.	1	74	27	73	75	+2
Fontos, hogy a családi életünket bizonyos erkölcsi normák szerint éljük.	0	90	17	90	91	+1
Ma már nincsenek életre szóló munkahelyek és foglalkozások, az emberek folyamatosan képezni kell magát.	1	89	19	91	88	-3
Egy nőnek a gyés után minél gyorsabban a saját lábára kell állni.	3	78	26	77	79	+2
Nem érdemes előre tervezni a családi életet és karriert, mert nagyon sok a bizonytalanság.	0	73	30	73	72	-2
Az lenne jó, ha a férfiak annyit keresnének, hogy el tudják tartani a családot egyedül is.	0	84	26	86	82	-4
Az államnak jobban kellene támogatni a gyereket nevelő családokat.	0	93	15	94	93	-1
Mindenki csak annyi gyereket vállaljon, amennyit el tud tartani.	0	86	23	84	88	+4
Aki megfelelő anyagi háttér nélkül vállal gyereket, az felelőtlen.	1	76	29	74	78	+4
Nem az anyagiak, hanem a gyerekek szeretet számít igazán.	0	76	27	77	74	-3
A kisgyermeket nevelő nőknek a részmunkaidős foglalkoztatás lenne a legmegfelelőbb.	2	86	22	87	85	-2
A munka a kisgyermekes nők számára csak a pénzkereset miatt fontos.	1	75	29	78	73	-5
Az lenne jó, ha legalább néhány hónapra az apák is otthon maradnának a kisgyerekekkel.	2	59	35	59	59	0
A férfi dolga az anyagi biztonság megteremtése, a nőnek pedig a családi életéről kell gondoskodnia.	1	77	27	79	76	-4
A szülőknek nagyjából azonos arányban kell részt vállalniuk a házi munkában.	1	75	27	72	77	+6
Mindenkinek azonos összegű gyermekgondozási támogatást kellene kapnia az államtól.	2	62	38	63	61	-2
A szülés előtt elért szakmai pozíciót nehéz visszaszerezni az ismételt munkába álláskor.	9	73	29	73	73	-1
Semmi sem gátolja a kisgyermekes anyákat abban, hogy munkát vállaljanak.	1	30	35	28	32	+4
A munkáltatók általában elvárják a túlórát.	3	78	26	80	75	-5
A férj állása a stabil alap, azt kell minden áron megtartani, és az anyának kell olyan állást találni, ami összeegyeztethető a családi élettel.	1	77	28	79	75	-4
Olyan világot élünk, hogy a családi életet kell a munkához igazítani.	0	83	24	82	83	1
A gyerekeknek három éves koruk után szükségük van a kortárs közösségre.	1	89	21	89	89	0
A gyerekeknek, amíg iskolás nem lesz, az anyja mellett a helye.	0	46	36	46	46	0
A munka hozzátartozik az ember életéhez.	0	89	19	88	90	+2

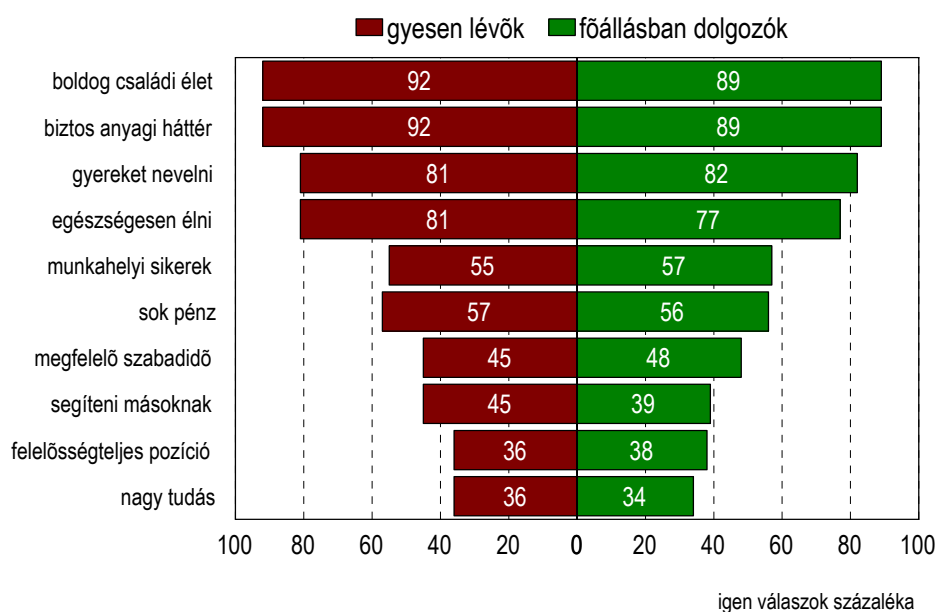
Az egyes háttérváltozók magyarázó ereje (R²)

	Hagyományos szerepek faktor	Női munkavállalás faktor
Iskolai végzettség	.056**	.016*
Jelenlegi gazdasági aktivitás	.001	.007*
Gyerekek száma (kettőnél több vagy kevesebb)	.002	.000
Település típus	.001	.011
Régió	.005	.021*

*p < .05 **p < .001

A fentiek alapján látható, hogy a mind a két faktor alapvetően az iskola végzettségtől függ, míg a gyermekszám vagy épp a településtípus hatása nem is szignifikáns. A jelenlegi gazdasági aktivitás hatása is csak gyenge szinten mutatható ki a vélemények heterogenitásában.

A sikeres élet jellemző értékei

A sikeres élet jellemzőinek vallott értékeit tekintve nincs igazából különbség a kisgyermeket otthon nevelő, gyeses kismamák és a főállásban dolgozó nők között, mindkét csoport a boldog családi életben és a biztos anyagi háttérben méri elsősorban a sikert, ezt követi a gyermeknevelés és az egészségeseget életmód. A munkahelyi sikereket csak 55-57 százalékuk említette mint a sikeres élet jellemző értékeit, csakúgy mint a sok pénzt. A megfelelő szabadidő, a másokon való segítség már csak minden második, a felelősségteljes pozíció és a nagy tudás pedig csak minden harmadik kisgyermekes nő számára jelent sikert.

5. SZEMÉLYES TAPASZTALATOK

A kutatás során 18 strukturált mélyinterjút készítettünk gyeseen/gyeden lévő, valamint már munkába állt kismamákkal. Az interjúkat területi megoszlás alapján a főváros, egy megyei jogú város, és kistélepléseken készítettük. A mintavételnél szempont volt, hogy minél többféle információt tudjunk meg a témával kapcsolatban, ezért az interjúalanyok kiválasztása lakóhely és egyéni élethelyzeti sajátosságok (dolgozó, gyeden/gyesen lévő, házaspár, élettársi kapcsolatban élő, gyermeket egyedül nevelő) alapján történt. Az interjú alanyoknak különböző korú gyermekeik voltak, a kiválasztásnak az volt a kritériuma, hogy a legkisebb gyermek ne legyen hat évesnél idősebb, és lehetőleg ne újszülött gyermeke legyen, mert ekkor még a későbbi munkával, karrierrel kapcsolatos tervek nem rajzolódnak ki olyan élesen, több a bizonytalansági tényező. A kisgyermekes nők több mint fele nem dolgozott végig a terhesség alatt, ők hosszabb-rövidebb időt táppénzen töltöttek. Nem derült ki azonban, hogy ennek mi oka valóban az egészségi állapotuk volt vagy esetleg egyéni élethelyzeti tényezők miatt voltak a terhesség alatt táppénzen. A megkérdezett anyák többsége dolgozott az első gyermek születése előtt, a többiek felsőoktatási intézményben tanultak.

Az anyák felénél tervezték a gyermekvállalást, másik felükönél váratlanul jött a gyermekáldás. A közalkalmazotti szférában dolgozók esetében nem okozott különösebb problémát a terhesség bejelentése a munkahelyen. A versenyszférában azonban általában mindent megtettek a munkáltatók, hogy a kismama önként adja be felmondását, ezzel a munkaadó megszabaduljon a törvény által előírt kötelezettségtől.

Az egyik legnehezebben megválaszolható kérdés, hogy „miért nehéz visszatérni a munkaerőpiacra a kisgyereket nevelő nőknek”. Erre a kérdésre nem lehet egyértelműen válaszolni. Az anyák többsége úgy véli, hogy a munkaadók nem érdekeltek abban, hogy kisgyereket nevelő nőket alkalmazzanak, mert a mindennapokban túl sok probléma merülhet fel. Egyik legfőbb ellenérv a kisgyermekes anyákkal szemben, hogy a gyermek betegsége esetén általában az anyák maradnak otthon, ami kiesést jelent, meg kell oldani a helyettesítésüket, ráadásul ezek a távollétek előre nem tervezhetők, hirtelen merülnek fel és bizonytalan ideig tartanak.

A másik probléma a munkaidő kérdése, mert a bölcsődék, óvodák általában elvárják, hogy a gyerekeket délután három-négy óra körül vigyék el, míg sok munkahelyen a munkaidő akár este hat óráig is tarthat. A többműszakos munkaidő még több problémát vet fel, az eleve rendkívül nehézé teszi, hogy az anya kellően oda tudjon figyelni gyermekére.

A mai munkaerőpiac sajátossága, hogy már a felsőfokú végzettség sem jelent biztos munkalehetőséget, hiszen egyre többen szereznek diplomát, a szakválasztásnál pedig nem feltétlen az elhelyezkedési esély a döntő tényező. Az egyetemekről, főiskolákról tömegesen kerülnek ki a

pályakezdő diplomások, szakmai tapasztalat nélkül, egy részük azonban nem tud elhelyezkedni, mert a munkaerőpiacon a kereslet és kínálat nincs összhangban.

A megkérdezett interjúalanyok többsége azt tapasztalta, hogy a részmunkaidős munkalehetőségek száma nagyon alacsony, ez a típusú foglalkoztatás nem elterjedt ma Magyarországon. A részmunkaidős állás jó lehetőséget jelent a családi és a munkahelyi teendők összehangolására, ám emellett, hogy a munkaadók idegenkedése miatt kicsi a kínálat, a potenciális munkavállalók sem engedhetik meg maguknak, mert ez a típusú foglalkoztatás kevés jövedelmet jelent, különösen igaz ez a napi 4 órában végzett munkára. A válaszadók tapasztalatai szerint a 4 és 8 óras munkaidő közötti átmeneti (6-7 óras) állások kínálata még korlátozottabb.

A munkavállalás szempontjából a közszférában dolgozók előnyösebb helyzetben vannak, mint a versenyszférában dolgozók, különösen igaz ez a határozatlan idejű szerződéssel rendelkezőkre. A közszférában dolgozókat kevésbé fenyegeti a munkahelyük elvesztése, a gyes/gyed lejáta után általában visszatérhetnek munkahelyükre, valamint sok esetben az ő munkaidejük nem olyan feszített, mint a versenyszférában dolgozóké, a közszférában kevésbé jellemző a túlóra.

Vannak anyák, akik szerint nem nehéz visszatérni, csak hozzáállás kérdése, ki hogyan tudja átszervezni az életét, és egyáltalán mit szeretne elérni. A munkahely keresésénél sokat számít a kapcsolati háló, általában ennek révén sikerül elhelyezkedni. Más kérdés, hogy a munkába állás után ki mennyire tud megfelelni az elvárásoknak, mert úgy gondolom, hogy ma Magyarországon nemcsak az állás megszerzése, de megtartása sem automatikus.

A gyermekvállalás és a karrierépítés szempontjából a kisgyermeket nevelő nőket két csoportba lehet osztani: az egyik a karrierépítő, a másik a családaya típus (valamint a kettő keveréke, hiszen ebben a kérdésben sem lehet merev határokat húzni). A családaya kategóriába tartozóknak nehezebb elhelyezkedni, hiszen ők mindent a gyermeknek, családaya rendelkez alá, az ő esetükben a gyermek betegsége esetén evidens, hogy az anya marad otthon velük, míg a másik kategóriába tartozóknál nem okoz gondot a gyermek napközbeni elhelyezése, sokkal inkább megoldják családaya belül vagy akár külső, fizetett segítség igénybevételével.

A munkahelynél fontos tényező a földrajzi elhelyezkedés, mert a főváros és vonzáskörzete, valamint a megyei jogú városok mindig több munkalehetőséget kínálnak, mint a hátrányos helyzetű, peremvidéken, lévő településeken.

Az anyák többségénél megegyezik a vélemény abban, hogy legkisebb gyermekük 2,5- 3 éves koráig szeretnének otthon maradni, akinél több gyermek van, és a testvérek között egy-két évnél nagyobb a korkülönbség, ott az anyák az esetek többségében visszamennek dolgozni. Ahol viszont egymás után kis korkülönbséggel születnek a gyerekek, ott az anyagi helyzet, valamint az egyéni életviteli sajátosságok a döntőek az anya gyes/gyes alatti kereső tevékenysége szempontjából.

Általában ez utóbbi munkavégzés nem jelenik meg a munkaerőpiacon, hanem feketén vállalnak munkát az anyák.

A gyes/gyed alatti munkavállalás elsődleges oka kivétel nélkül az anyagi biztonság, megélhetés biztosítása volt. A gyed lejáta után a kismamák az egységes, alacsony összegű gyesre jogosultak, így jövedelmük jelentős részétől elesnek. Akiknek azonban nem volt főállású munkaviszonyuk a gyermek születése előtt, nem jogosultak gyedre, mert alanyi jogon csak a gyes jár, így az ő jövedelmük eleve alacsonyabb volt. A megkérdezettek egy másik csoportjánál a munkavállalás másik fő motivációs tényezője a szellemi felfrissülés, számukra fontos, hogy kimozdulhatnak otthonról, új emberekkel találkozhatnak (nem mindig a megszokott napi rutin szerint élnek).

A megkérdezett anyák a gyes/gyed alatt többnyire elvégeztek egy-két tanfolyamot, esetleg felsőfokú képzést is szereztek, azonban ez a tudás nem piacképes, és többnyire nem is tudják használni a munkájuk során. A gyes/gyed időszaka alatti tanulásra az anyák leginkább a szellemi felfrissülés, szinten tartás miatt vállalkoznak. A tanulás nem jelent problémát, egyedül a vizsgaidőszakot élik meg nehezebben, ilyenkor szükség van segítségre, ezt legtöbbször családon belül meg tudják oldani, arról számoltak be, hogy társuk támogatja őket a tanulásban.

Azok az anyák, akik nem kapnak elég segítséget a családtól, barátoktól, sokkal nehezebben élik meg az otthon töltött időt, nem tudják, vagy nehezebben tudják megoldani a gyermek elhelyezését, így ők nehezebben tudnak elszabadulni otthonról.

A kisgyermeket nevelő nők jól informáltak, többségük olvas napilapot, nézi a híradót, és egyre többüknek van otthon internet elérési lehetősége is. Az emberi kapcsolatok alakulása nagymértékben függ az anya személyiségétől, valamint otthoni, családi kapcsolataitól. Akik a terhesség előtt fontosnak tartották ápolni a barátságokat, azoknál a gyermek születése után sem szűntek meg a baráti, ismerősi kapcsolatok. Új barátságok általában a hasonló korú gyermekek szüleivel kötődtek, de ezek a barátságok nem bizonyultak tartósnak, inkább az ismerős szintjén maradtak.

Az otthon töltött idő az anyák többségénél az első egy-két évben nem okozott problémát, mivel minden idejüket lekötötte a gyermek gondozása. Általában az utolsó év okozott nehézséget, amikor a gyereknevelésen, gyerekgondozáson kívül már más elfoglaltságra, tevékenységre is vágytak.

A megkérdezettek arról számoltak be, hogy a munkahelyi kapcsolatokat csak azokban az esetekben ápolják, ha a munkatársak kötődtek egymáshoz, barátság alakult ki köztük, az egyszerű munkahelyi kapcsolatokat nem ápolták. Volt munkahelyükkel a közigazgatásban dolgozók tartják/tartották leginkább a kapcsolatot. Az interjú alanyok viszonylag egységesen úgy gondolják, hogy a gyermek 2-3 éves korában ideális visszatérniük a munkaerő-piacra, mert akkor már elég érett a gyerek ahhoz, hogy közösségbe menjen. Sokan úgy vélik, hogy jót tesz a gyermeknek, ha minél előbb beszoktatják a közösségbe, mert előbb megtanul alkalmazkodni és érettebb lesz az iskolában.

A megkérdezettek véleménye szerint a napi nyolc óra, 8-16 óráig tartó munkaidő lenne ideális, mivel ebben az időszakban biztosított a gyermek napközbeni ellátása. Munkahely keresésénél a főbb szempontok, hogy közel legyen a lakóhelyhez, bölcsődéhez, óvodához, de ugyanilyen fontossággal bír a munkaidő kérdése is. A munkaadók nem szívesen foglalkoztatnak kisgyermeket nevelő nőket, mivel ők nem rendelkeznek ugyanolyan szabad kapacitással, mint a gyermektelen vagy nagyobb gyermeket nevelő munkavállalók. A kisgyerekes nők munkavállalása elsősorban megélhetési okokra vezethető vissza, a karrierépítés iránti igény másodrendű. A gyes/gyed ideje alatt végzett tanulmányok általában nem járulnak hozzá a sikeres elhelyezkedéshez, mivel ezek a szakmák többségükben nem piacképesek.

A kisgyermeket nevelők munkavállalásánál mind a munkaadó, mind a munkavállaló szempontjából legnagyobb probléma, hogy betegség, túlóra esetén ki vigyázzon a gyerek(ek)re. A megkérdezettek többségénél a nagyszülők vigyáznak az unokákra, de egyre több családnál előfordul, hogy babysitterre bízzák gyermeküket. A munkatársak általában pozitívan fogadják a gyesről/gyedről visszatérőket. Ellentétek elsősorban abból fakadnak, hogy a kisgyermekes nők több szabadidőt szeretnének, valamint elvárnák, hogy tekintettel legyenek speciális helyzetükre. Sok helyen, pl. gyárban, több műszakos munkarendben dolgozó munkahelyeken nem megoldható a rugalmas hozzáállás, a részmunkaidős foglalkoztatás sok helyen megoldhatatlan. A gyesről/gyedről visszatérők úgy vélik, három-hat hónap szükséges ahhoz, hogy újra fel tudják venni a ritmust, valamint ennyi idő kell, hogy a gyermek is megszokja az új életritmust.

A gyermeket bölcsődébe, óvodába hozni, vinni, betegség esetén a felügyeletet vagy a munkahelyi helyettesítést megoldani fokozott problémát jelent a kisgyermeket nevelő nőknek, ha az apa munkarendje nem teszi lehetővé, hogy szerepet tudjon vállalni a gyermekkel kapcsolatos teendőkben. A megkérdezettek a munkavállalással kapcsolatos kérdéseket családon belül szokták megbeszélni.

A munkába állás elősegítésére az anyák a következő jogi, illetve társadalmi változtatásokat, programokat tartanak fontosnak: felkészítő tréningek a munkába állás előtt pár hónappal, könnyített munkavégzés, részmunkaidő, táppénz esetén az anya maradjon otthon gyermekével.

A kutatási tapasztalatok alapján a kisgyermekes nők munkaerőpiaci helyzetének javítása érdekében mind az interjúk, mind pedig a kérdőíves adatfelvétel alapján körvonalazódni látszik néhány megoldási alternatíva. Ezek közül első és talán legfontosabb a részmunkaidős (4, 6, 7 órás) munkahelyek létesítésének ösztönzése, olyan módon, hogy a teljes munkaidőben elérhető keresethez képest a kieső jövedelem valamilyen arányú (pl. minimálbér alapján) kompenzálása is elérhető legyen az állami szociálpolitikai rendszeren keresztül, így a nagyarányú inaktivitás csökkeni fog a kisgyermekes nők körében, úgy hogy közben a családi kötelességek, feladatok ellátására is marad kellő idő.

Családbarát munkahelyi és intézményi környezet kialakítása igen kezdetleges stádiumban van még Magyarországon. Jellemző, hogy az erre irányuló állami tender is kudarcba fulladt 2005-ben komoly érdeklődők hiányában, ugyanakkor nem szabad letenni arról, hogy a munkáltatói személetet ebbe az irányba mozdítsák el a társadalmi környezet meghatározó aktorai.

A kutatási tapasztalatok alapján fontos képzési kínálat átgondolása, annak a munkaerőpiachoz történő igazítása, különösen a kisgyermekes nők által kedvezményesen igénybe vehető képzési modulok területén, mert a jelenlegi rendszerben sok nő a gyés után (a gyés alatt megszerzett képesítésével is) ugyanúgy inaktív marad, csak egy másik inaktivitási kategóriába kerül át statisztikailag.

Talán a legnehezebb (nem is állami) feladat a családon belüli munkamegosztás elősegítése és ösztönzése. A hagyományos magyar családmodell soha nem fogadta el és a mai napig idegenkedik a nő karriertől. Ennek egyik legjobb példája, hogy a nő munkaerőpiacra történő belépésével a családi munkamegosztás csak igen kis mértékben változik meg, a hagyományos családi feladatait, szerepei megmaradnak, amely szerepek egyrészt extra terhet rónak a nőkre, másrészt számos korábban rejtett családi konfliktust éleznek ki.

Szakirodalom

- Tóth Olga (1995) Hogyan egyeztethető össze a női munka a családi szerepekkel? pp. 33-37. In: INFO-TÁRSADALOMTUDOMÁNY, 32. sz. 1995. május
- Aranyi Erzsébet (2001): Tendenciák a család és a munka összeegyeztetésére az Európai Unióban és Magyarországon, EU Working Papers 2001/3
- Frey Mária (2001): Egyensúlyt teremteni a fizetett munka és a családi élet között In: Demográfia, vol 44. 3-4.
- Frey Mária: Gondolatok a női foglalkoztatás jövőjéről
- Bukodi Erzsébet-Róbert Péter (1999) A nők munkaerő-piaci részvétele és a gyermekvállalás In: Statisztikai Szemle. 1999. Vol. 77. No. 4.
- Lakatos Judit (2001) Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási idő után In: Statisztikai Szemle. 79. 2001. 1. 56-63.
- Frey Mária (2001b):A munkahelyi és családi-háztartási kötelezettségek összehangolása, mint a munkahely-teremtés pótlólagos forrása, In: Népesedés és népesedéspolitikai (Szerk.: Cseh-Szombathy László és Tóth Pál Péter), Századvég Kiadó, Budapest, 2001. (pp.172-192)